

MOKSLO LIETUVA

2009 m. kovo 26 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 6(406)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 3 Lt

CIVILIZACINIŲ IŠŠŪKIŲ AKIVAIZDOJE

9 tūkst. studentų iš įvairių aukštųjų mokyklų dalyvaudami interaktyvioje apklausoje, išrinko geriausias ir sąžiningiausias Lietuvos dėstytojus, tarp jų filosofą, neeuropinių civilizacijų tyrinėtoją, estetikos specialistą Vilniaus dailės akademijos ir Vilniaus universiteto profesorius, nacionalinės mokslo premijos ir kitų premijų laureatą Antaną Andrijauską, kuris savo padėkoje prisipažino, kad šis studentų apdovanojimas jam yra svarbiausias gyvenime. Reikia manyti, kad studentų sprendimą lėmė ne tai, kad profesoriaus vardas ir pavardė prasideda iš A raidės, taigi tarsi jau pati abėcėlė įpareigojusi būti tarp pirmųjų įvairiuose sąrašuose. Akivaizdu, kad nulėmė kitos profesoriaus žmogiškos savybės, pedagoginis talentas ir kvalifikacijos. Jų čia nenagrinėsime, nes tą padaryti turėtų patys studentai arba šios savaip įdomios apklausos organizatorė Lietuvos studentų atstovybių sąjunga. Mes laikraščiu labiau prieinamomis priemonėmis suteiksime Antanui Andrijauskui tribūną, klausinėdami, o kartais ir švelniai provokuodami pamėginsime atskleisti jo pasaulio suvokimo ir mąstymo būdą, vieną kitą ypatybę, tiesa, šį kartą daugiau lenkdami ne tiek į pedagogikos, bet kitus ne mažiau svarbius dabartinio mūsų socialinio ir kultūrinio gyvenimo reiškinius.

Nukelta į 4 p.

Mokslo Lietuva 2009 m. vykdo Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo remiamą projektą Mokslui. Kultūrai ir visuomenei. Mielai spausdinsime mūsų skaitytojų publikacijas, kurios atitinka šį projektą.

Knyga, virsianti ažuolu

Šią Trakų salos pilį Marius Jovaiša fotografavo naktį ir iš labai netikėto rakurso

Dauguma šiųmečių Mokslo Lietuvos publikacijų vienaip ar kitaip siejasi su Lietuvos tūkstantmečio metais, nors kiekvieną kartą to gal ir nėra reikalo priminti. Į tą rikiuotę patenka ir šis pokalbis su Mariumi JOVAIŠA, knygos-albumo *Neregėta Lietuva* autoriumi bei leidėju. Vagiamausias 2008-ųjų metų Lietuvos knygos, jeigu pasiklausime šalies knygynų duomenimis. Tikriausiai labai svarus įvertinimas, prieš kurį gal net šiek tiek nublinksta tos dešimt knygos pristatymo parodų, kurios buvo surengtos Australijoje, Argentinoje, Lenkijoje, Estijoje, Latvijoje, Vokietijoje, Airijoje, Ispanijoje, Kanadoje, JAV, taip pat keli pristatymai mūsų šalyje. Ir šiais, Lietuvos tūkstantmečio metais, numatytos parodos bene dešimtyje valstybių, o tai yra svarus indėlis garsinant Lietuvos vardą. Parodoje išvydę Lietuvą iš paukščio skrydžio, vartydami albumą bent jau kai kurie lankytojai iš kitų kraštų tikriausiai nutars pasižiūrėti į

Lietuvą jeigu ir ne taip iš aukštai, tai bent iš arti.

Jau ir ligi šiol ši knyga yra buvusi daugelio įžymių žmonių rankose – prezidentų, karalių, tikrų ir menamų „žvaigždžių“. Šia knyga jau spėtas apdovanoti JAV prezidentas Barakas Obama, patvirtino knygą gavęs žymus airių roko grupės U2 vokalistas Bono, pirmasis šviesiaplaukis su šviesiomis blakstienomis Džeimso Bondo vaidmens atlikėjas Danielis Kreigas (Daniel Craig) ir daugelis kitų garsenybių.

Atrodo, kad Mariui Jovaišai ir jo komandos nariams gerų idėjų nestinga. Lietuvos tūkstantmetį kūrybiškų asmenybių komanda pasiryžusi pažymėti pasodindama tūkstantį ažuolų. Kiekviena parduota naujos laidos *Neregėtos Lietuvos* knyga taps pavasarį pasodintu ažuoliuku. Gal kuris nors iš tų pasodintų didmedžių sulauks ir antrojo Lietuvos vardo paminėjimo istorijoje tūkstantmečio? Pasitikrin-

ti šio spėjimo nepavyks, tad tegul bus tai linkėjimas knygos autoriui ir viso šio gražaus projekto sumanytojams.

Pakilęs paukščio skrydžiui virš Lietuvos ir pamatęs, kokia ji graži ir kartu trapi, pažeidžiama, Marius Jovaiša tikriausiai ir nutarė savo kraštą sutvirtinti ažuolais, suteikti naujos stiprybės. O lietuviui stiprybė susijusi pirmiausia su ažuolais.

XXI amžiaus kūrėjo lemtis

Per knygos „Neregėta Lietuva“ pristatymus esate sakę, kad maža tokį projektą įgyvendinti, sudaryti ir išleisti knygą. Antra tiek, o gal ir daugiau pastangų kainuoja reklama, kaip dabar įprasta sakyti, rinkodaros dalykai. Antraip net ir geriausia knyga gali taip ir likti neišpakuota. Ar tai reiškia, kad XXI a. pradžioje kūrėjas neišvengiamai virsta ir verslininku?

Nukelta į 8 p.

2 p.

ANGLIES
TURGUS

6–7 p.

DVIGUBASIS
KRYŽIUS IR
LIETUVOS
VALDOVAI

10–11 p.

Į MOKSLINIO
PAŽINIMO
KELIĄ

12, 16 p.

INICIATYVA –
ATSTATYTI
BALTUOSIUS
STULPUS

14 p.

APIE
LIETUVOS
ŽELDYNUS

Jonas GRIGAS
Vilniaus universiteto Fizikos fakulteto profesorius

Mūsų planetos Žemės oras yra visų mūsų viešasis turtas. Nors jo masė yra milijonas milijardų tonų, 99,9999 proc. atmosferos oro yra žemiau kaip 100 km aukštyje. Kad galėtume sveikai gyventi, jame turi būti apie 20 proc. deguonies, 78 proc. azoto, 1 proc. anglies dvideginio ir šiek tiek kitų dujų. Fauna (žmonės ir gyvūnai) ir flora (augalai) yra susieti nuostabiu sinergetiniu ryšiu: fauna naudoja deguonį ir gamina anglies dvideginį, o flora gamina deguonį ir naudoja anglies dvideginį. Ir čia privalo būti pusiausvyra. Niekam nevalia mūsų bendro turto gadinti ar pažeisti šią pusiausvyrą. Todėl daugėjant žmonių, turėtų didėti ir miškų plotai. Deja, orą teršia, kas tik nori. Teršalai keičia ne tik oro sudėtį, bet ir Žemės klimatą. Dėl oro taršos sukeltų negalavimų didėja sveikatos apsaugos išlaidos. Siekiant užtikrinti naftos ir dujų tiekimą, nuolat didėja karinės išlaidos. Jos dažnai baigiasi kariniais konfliktais.

Yra didelė tikimybė, kad šiame šimtmetyje žmonės susidurs Žemės klimatai iki susirūpinimą keliančios ribos. Pagamindama kilovatvalandę elektros energijos akmens anglį deginanti jėgainė į atmosferą išmeta ketvirtį kilogramo anglies. Dauguma mokslininkų sutaria, kad žmonijos priklausomybė nuo iškastinio kuro niokoja žemės klimatą. Apie tai diskutuojama garsiausiuose pasaulio mokslo (*Nature*, 2007 m., t. 445, p. 595), ir populiariuosiuose (*Scientific American*, 2007 m. gruodis) žurnaluose. Nors dėl iškastinio kuro (akmens anglies, naftos, dujų ir kitų organinių medžiagų) deginimo atmosferoje sparčiai daugėja anglies dvideginio, o tam, kad jo sumažėtų, reikės ne tik sukurti ir visuotinai įsisavinti atsinaujinančiosios energijos šaltinius.

Žmonijos laukia milžiniškas iššūkis. Tradicinės iškastinio kuro energijos yra taip gausu ir ji dar tokia pigi, kad klimatui nekenkianti atsinaujinančioji energija lengvai neatsiras be ryžtingos politikos palaikymo. Du dešimtmečiai pastangų riboti anglies dvideginio išmetimą atnešė mažai pažangos. Reikalingos institucijos, kurios pagal tarptautines sutartis globaliai saugotų Žemės klimatą. Jei viena šalis tai darytų atskirai be tarptautinės koordinacijos, tai pramonė būtų perkelta ten, kur oro taršai reikalavimai silpnesni.

Dar 1992 m. Jungtinių Tautų konvencija dėl klimato kaitos pakvietė visas šalis susirūpinti klimato kaita ir sukurti tarptautinę organizaciją šiai problemai spręsti. 1997 m. buvo pasirašytas Kioto protokolas, pagal kurį pramoninės šalys, tarp jų JAV, Europos Sąjunga, Japonija ir Rusija iš esmės sutiko su individualiai pritaikytais įsipareigojimais, kurie, jeigu bus priimti, 5,2 proc. sumažintų anglies dvideginio išmetimą palyginti su 1990 m. kiekiu. Tačiau besivystančios šalys, kurių ekonomikos augimas grindžiamas nevaržomu pigios ir nešvarios energijos naudojimu, atsisakė priimti anglies dvideginio išmetimo apribojimus. Nepasirašiusios Kioto protokolo Kinija, Indija, beje, ir JAV, rengiasi statyti 850 akmens anglimi kūrenamų elektrinių. 2012 m. jos išmes į atmosferą penkis kartus daugiau anglies dvideginio, nei nustatyta Kioto protokolu.

Neturėdamos jokio

ANGLIES TURGUS

praktinio būdo priversti besivystančias šalis riboti oro taršą, šalys Kioto sutarties signatarės rado kompromisą, vadinamą švarios plėtos mechanizmu. Pagal jį tarptautiniai investuotojai galėtų užsidirbti anglies kreditus finansavimui projektų, kurie sumažintų anglies dvideginio išmetimą besivystančiose šalyse, net jeigu tos šalys neribotų savosios oro taršos. Taip, pavyzdžiui, Didžiosios Britanijos įmonė, kuri susiduria su griežtais oro taršos ribojimais namuose, galėtų investuoti į vėjo jėgainių kūrimą Kinijoje. Ši įmonė gautų kreditus anglies dvideginio kiekiui, kurį išmestų Kinijos anglimi kūrenama elektrinė tos elektros energijos pagaminimui, kurį pagamina vėjo jėgainė. Kinija pritrauktų investicijų ir sukurtų švarios energijos infrastruktūrą, o Britanijos įmonė tenkintų aplinkosaugos išpareigojimus. Pramoninėms šalims taip uždirbti oro taršos kreditai besivystančiose šalyse kainuoja pigiau nei kuriant naujas oro taršos mažinimo technologijas senosiose elektrinėse namuose.

Ar ši politika davė efektą? Milžinišką. Vien 2008 m. Kinijoje pastatyta vėjo jėgainių, kurios generuoja 5 tūkst. MW (MW – megavatas arba milijonas vatų) elektros energijos ir nuo dabar kasmet rengiamasi pastatyti vėjo jėgainių, generuosiančių 8 tūkst. MW arba keturis kartus daugiau, nei Lietuva su naudoja elektros energijos. Statomos ir elektrinės, verčiančios saulės šviesą elektra. 2008 m. Kinija gamino 3 tūkst. MW elektros energijos iš saulės šviesos, daugiau nei reikia Lietuvai.

Pramoninės šalys Kioto sutarties laikosi nevienodai. Svarbiausios šalys, ypač JAV, Australija ir Kanada, atmetė Kioto sutartį, kaip pernelyg brangią ir politiškai nepatogią. Todėl ši sutartis, kaip ir daugelis kitų su globaliomis problemomis susijusių sutarčių, dar nedaug padėjo mažinant Žemės oro taršą ir klimato kaitą.

Klimato politika

Dėl iššūkių siekiant globalinių tikslų klimato kaitos mažinimo tarptautinė sistema dar tik pradeda veikti – daugiau nei po dešimtmečio nuo Kioto sutarties. Kiekviena šalis sukūrė savą oro taršos mažinimo strategiją. Jų skirtingumas atspindi nevienodas šalių vyriausybės galimybes sumažinti oro taršą.

Pasitraukus iš Kioto sutarties JAV, Europos Sąjunga tapo didžiausiu oro taršos reguliavimo politiniu vienetu, jos šalys keičiasi didžiausiu anglies kreditų kiekiu, taip pat skatina energijos taupymą transporto ir buitės srityse, iš kurių kyla 55 proc. oro išmetimų. Kiti oro taršos anglies dvideginio šaltiniai yra pramoniniai. Svarbiausi iš jų yra elektrinės. Joms sukurta neblogai veikianti išmetimų ribos ir prekybos sistema, vadinama anglies turgumi. Šalių susitarimu, kiekvienai valstybei skiriami išmetimų kreditai. Kiekvienas kreditas yra leidimas elektrinėms išmesti į orą vieną toną anglies dvideginio. Kreditai šaliai duodami veltui iki tam tikros apskaičiuotos aukščiausios ribos. Įmonės pačios sprendžia, ar pigiau yra mažinti išmetimų ir orą kiekį ir turimus kreditus parduoti, ar

Pasaulis susirūpinęs dėl į atmosferą išmetamų anglies teršalų

pirkti kreditus iš kitų įmonių laisvojoje rinkoje. Įmonės ir vyriausybės kreditus gali pirkti iš kitų įmonių ir šalių, kuriančių švarios atsinaujinančiosios energijos šaltinius.

Jeigu išmetimų mažinimas yra brangus, kreditų paklausa ir jų kaina auga. Ir atvirkščiai, jų kaina krenta, jei sukuriama pigios anglies dvideginio mažinimo technologijos arba lėtėja ekonomikos augimas. Ribodama bendrą kreditų skaičių, Europos Sąjunga reguliuoja oro taršos lygį, o rinka nustato kainą. Nuo 2005 iki 2008 m. buvo bandomasis anglies turgaus laikotarpis. Per jį kaina kito nuo 40 iki 1 JAV dolerio už toną anglies dvideginio, nes buvo suteikta pernelyg daug kreditų, panašiai kaip bankas nuvertina pinigus, išleisdamas jų pernelyg daug į apyvartą. Nuo 2008 iki 2012 m. anglies kreditus tikimasi pardavinėti apytikriai po 30 JAV dolerių už anglies dvideginio toną.

Anglies turgaus įkūrimas priklauso nuo politinių alternatyvų. Politikai ir suinteresuotos pramonės šakos remia šio turgaus idėją, nes politikai kreditus dažniausiai suteikia veltui. Iškastinio kuro pramonė ilgai galėjo laisvai teršti orą. Tačiau dabar nuspręsta esantiems aplinkos teršėjams veltui kreditų nedalyti. Anglies turgus yra legalus, vertingas ūkis, kokio anksčiau nebuvo. Jame prekiaujantys dalyviai gali laimėti ar

pralaimėti, priklausomai nuo kreditų įsigijimo taisyklių. Tiesa, jas kartais koreguoja akmens anglies lobistai. Todėl trumpoje anglies turgaus istorijoje buvo ir yra sunkumų. Kai kurios šalys pasiekė teršalų išmetimo ribą, neapėmusios visų teršėjų. Kartais kreditai dalijami veltui pernelyg lengvai. Taip Vokietijos ir Lenkijos vyriausybės stengiasi apsaugoti savo anglies pramonę ir ją kūrenamas elektrines. Lietuva, pardavinėjusi savo kreditus, išsuderėjo gauti naujų kreditų po atominės elektrinės uždarymo. Olandijos, Ispanijos ir Didžiosios Britanijos elektros tiekėjai apmokestino vartotojus anglies mokesčiu, nors patys kreditus gavo nemokamai. Lietuvos elektros tiekėjai apmokestina vartotojus pūsdami savo turto vertę. Pasaulinis anglies turgus kyla iš apачios, bet ne iš viršaus per tarptautinę Kioto sutartį, todėl jo kūrimasis yra lėtas procesas. Prireiks dešimtmečių, kol jis taps globaliu. Amerika kuria savąjį anglies turgų.

Sparčiai besivystančios šalys Kinija ir Indija kuria didžiausias kliūtis besiplečiančiam anglies turgui, remdamosi būtinumu pasivyti išsivysčiusias šalis ir naudotis pigiu iškastiniu kuru. Jos stengiasi taupyti ir gaminti pigiau oro taršos sąskaita. Jų anglies dvideginio išmetimas auga tris kartus greičiau nei išsivysčiusiose šalyse. Kitame dešimtmety-

je besivystančios šalys išmes daugiau anglies dvideginio negu išsivysčiusios Vakarų šalys. Kinija jau tapo didžiausia oro teršėja. Verčiant besivystančias šalis prisidėti prie anglies turgaus, jos reikalautų nuolatų savo ekonominiam augimui, aukštos išmetimų ribos, ir tai sužlugdytų pastangas valdyti oro taršą bei Žemės klimato kaitą. Vienintelis kelias yra energijos taupymas ir minėtų švartų energijos šaltinių kūrimas. Taip Kinija tikisi 2020 m. sumažinti anglies dvideginio išmetimą milijardu tonų, o Indija su atominių elektrinių programa – 150 mln. tonų kasmet. Palyginimui galima pasakyti, kad Europos Sąjungos šalys, laikydamosi Kioto sutarties, sumažintų anglies dvideginio išmetimą tik 200 mln. tonų kasmet.

Šiltnamio efektą kuriančių išmetimų kiekis 2004 m. buvo apie 49 tūkst. mln. tonų, o anglies turguje 2006 m. buvo prekiauta tik 1597 mln. tonų. Vienas vidutinio dydžio automobilis per metus išmeta apie 5 tonas anglies dvideginio. Todėl anglies rinka yra ekvivalentiška 300 mln. automobilių išmetamiems taršalams. Bet vien tik JAV yra daugiau kaip 250 mln. lengvųjų automobilių. Todėl sprendžiant globalią oro taršos ir klimato kaitos mažinimo problemą būtina, kad viena didžiausių oro teršėjų JAV pradėtų efektyviau valdyti oro taršą ir ištrauktų į pasaulinį anglies turgų. Oras yra visų žmonių turtas ir negalima leisti didiesiems jokios šalies teršėjams jo teršti veltui. Vien anglies rinka globalios oro taršos problemos neišspręs. Būtina rasti energijos taupymo ir taršos mažinimo skatinimo priemones kiekvienam gyventojui. Šalių vyriausybės turi sukurti strategijas ir skatinti naujas švartų energijos technologijas šalia kitų, pavyzdžiui, saugiai laidoti anglies dvideginį požeminėse šachtose, nes pigus iškastinis kuras dar ilgai bus naudojamas. Dabartinė anglies dvideginio kreditų kaina dar neskatina kurti brangių švartų energijos šaltinių.

Pasaulis turi sustabdyti beato-dairišką oro, kuriuo kvėpuojame ir kuris yra gyvybės šaltinis, taršą. Nors tam reikia mokslo žinių ir sudėtingų technologijų, bet didžiausias pavojus slypi nesugebėjime sukurti žmogišką tvarką ir politiką, kurios skatintų mažinti oro taršą ir klimato kaitą.

2002 m. rugpjūčio 2 d. šalia Trakų istorinio nacionalinio parko esančiame Žaidrių kaime liepsnojo didžiulis senų padangų sąvartynas, priklausantis UAB „Egąpris“. Sudegė maždaug 4,11 tūkst. tonų padangų. Gaisras buvo gesinamas pusantros paros. Orui buvo padaryta žalos už beveik 32,5 mln. litų

Pabaiga. Pradžia Nr. 3 ir 4

Mokslo Lietuvos pokalbis su Australijos lietuviu dr. Algimantu Patricijumi Taškūnu, gyvenančiu Tasmanijoje, nutrūko intriguojančioje vietoje. Australijos lietuvių tikras draugas mokytojas Tomas McGlynnas viešai davė atkirtį tuometiniam Australijos ministrui pirmininkui už tai, kad ši šalis 1974 m. de jure pripažino Lietuvos prijungimą prie Sovietų Sąjungos. Viešame priešrinkiminiame gyventojų susirinkime Launceston mieste ministras pirmininkas paklausė, kas čia jį dabar moko istorijos. Išgirdęs, kad geografijos ir istorijos mokytojas, pareiškė, kad šis daro gėdą mokytojo profesijai. Kadangi pasakytą viešai, Tomas McGlynnas patraukė premjerą į teismą už mokytojo orumo ir profesijos įžeidimą. Laiku susipratęs, kad viešas bylos svarstymas jo autoriteto – kaip Europos istorijos žinovo ir kaip vyriausybės vadovo – visuomenėje nesustiprins, premjeras sutiko ginčą išspręsti taikiai, sumokėdamas Tomui McGlynnui 500 australiškų dolerių kompensaciją už įžeidimą. Pastarasis visą šią sumą padovanojo A. P. Taškūno leidžiamam žurnalui *Baltic News*. Visas pirmas žurnalo puslapis buvo skirtas aprašyti istorijai, kaip ministras pirmininkas įžeistam mokytojui sumokėjo kompensaciją.

Partijų kiekis nėra demokratijos rodiklis

Gerbiamasis daktare Algimantai, visa ši istorija ne šiaip linksmas anekdotas apie mokytojo ir premjero ginčą. Juk tam tikros Australijos politinės jėgos šia istorija pasinaudojo ir su politine nauda Lietuvai?

Pasinaudojo opozicijoje buvusi dviejų partijų koalicija. Kitaip negu Lietuvoje, kur yra ar ne 32 partijos, Australijoje tėra du partijų blokai. Kai vieno bloko atstovai valdžioje, kitas blokas – opozicijoje. Tai štai kilus premjero ir paprasto mokytojo ginčui dėl Lietuvos priklausymo Sovietų Sąjungai teisėtumo, opozicija sudarė komitetą, kuris turėjo numatyti, ką jų į valdžią atėjęs blokas stengsis keisti Australijos užsienio politikoje. Pažįstu vieną buvusį to komiteto narį, Tasmanijos universiteto politikos mokslų profesorių. Jis man apie tai ir pasakojo. Tai štai tame komitete buvo priimtas sprendimas atėjus į valdžią atšaukti Australijoje priimtą Lietuvos, Latvijos ir Estijos pripažinimą Sovietų Sąjungai. Tai buvo padaryta trečią dieną opozicijai Australijoje atėjus į valdžią.

Dabar mes su šiuo kolega abu sėdime viename kambaryje – abu esame į pensiją išėję Tasmanijos universiteto buvę darbuotojai. Daug metų praėjo, tad kolega gali apie visa tai laisvai kalbėti, išėiti į viešumą. 1992 m. Australijoje mes buvome išleidę anglų kalba knygą *Lietuva 1991*, tai yra, pirmais nepriklausomybės metais. Tai straipsnių rinkinys, ką rašė apie to meto Lietuvos įvykius lietuviai ir nelietuviai

Lietuvos mokslo bendruomenės nariai sveikina dr. Algirdą Patricijų Taškūną iš Tasmanijos tapus 2008 m. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos premijos užsienio lietuviams laureatu

Kad pasaulyje skambėtų Lietuvos vardas (3)

užsienyje. Įdėjome daug fotografijų, taip pat 1991 m. sausio 13-osios nuotraukų. Melburno moterys lietuviams nupirko daug tų knygų ir dovanavo Viktorijos valstijos australų mokykloms bei jų bibliotekoms. Australijoje tokia tvarka, kad tam tikrų vadovėlių autoriams ir leidėjams pranešama, kiek kartų jų vadovėlis buvo išduotas skaitytojams. Ta tvarka galioja mokyklų bibliotekų išduodamiems vadovėliams, bet ne visoms knygoms, o Viktorijos valstijoje tą statistiką veda valstijos mokslo įstaigų statistikos skyrius. Viktorijos valstijoje ta mūsų knyga buvo vertinama kaip vadovėlis apie Lietuvą. Kadangi esu tos knygos autorius, tai kasmet gaunu bendrą skaičių, kiek kartų mano knyga buvo išduota valstijos mokyklų bibliotekose. Jau beveik 17 metų praėjo, o ta knyga vis dar skaitoma Viktorijos valstijos mokyklose.

Laikas Australijoje leisti naujas knygas apie Lietuvą.

Jeigu turėtume tiek pinigų... Vien žurnalą *Lithuanian Papers* išspausdinti ir išsiuntinėti paštu mums kainuoja 12 tūkstančių Australijos dolerių. Padeda aukotojai, lietuviai, kuriems brangi Lietuva. Kai kurie kasmet atsiunčia po 50 dolerių, kitas – 100, turime prenumeratorių, kurie laiku užsimoka savo prenumeratą. Kasmet iš Australijos lietuvių fondo gauname 2 tūkst. dolerių. Anksčiau po 1 tūkst. gavdavome iš Australijos studentų sąjungos.

Studentų sąjunga remia „Lithuanian Papers“? Mums labiau įprasta, kad studentus tenka remti.

Studentų sąjunga mums išrašydavo čekį, nes australų nuomone, tai geras studentų projektas. Mat mūsų šį žurnalą leidžia Tasmanijos universiteto lietuviškųjų studijų bendrija, studentiška organizacija. Studentai rašo į mūsų leidinį – bet tie rašiniai turi atitikti gana aukštus reikalavimus. Turime referentus, mažiausiai du perskaito kiekvieną siūlomą straipsnį. Jeigu referentui nepatinka, tai autoriui tenka arba

kai kurias straipsnio vietas perdirbti, arba atsiimti savo kūrinių.

Kas tie referentai?

Atitinkamų sričių specialistai. Kai kurie yra australai, kai kurie – lietuviai ar vokiečiai, italai. Turime įvairių tautybių referentų.

Ar tai reiškia, kad reikia išmanančiųjų ir kitų tautų, kitų valstybių klausimus?

Tie visi referentai pirmiausia išmano apie Lietuvą. Štai kad ir italų kalbininkas prof. dr. Pietras Umberto Dinis (Pietro Umberto Dini), su kuriuo šiandien kelis kartus mane fotografavote. Jis yra mūsų žurnalo referentas.

Leisiu sau paprieštarauti: tokių baltistų kaip Dinis pasaulyje nėra daug.

Atvirkščiai: tokių asmenybių pasaulyje mes ligi šiol pritraukėme daugiau kaip 120 ir jų yra daug daugiau. Visi sutinka mums talkinti be honoraro. Jie yra įvairių sričių atstovai, pavyzdžiui, istorikai. Minėjau australą prof. Rose, parašiusį trumpą *Lietuvos istoriją*. Ir jam nieko negalima prikišti – gerai parašyta.

Visada labai įdomu, kai kitos šalies ir kitos tautos atstovas imasi rašyti „Lietuvos istoriją“. Labai retas atvejis, gal net savaip unikalus. Kas sujaukino prof. Rose, kad jis ėmėsi tokio uždavinio?

Redaktorius jį sujaukino. Jam reikėjo knygoje platesnės studijos iš Lietuvos istorijos ir prof. Rose pasiūlė parašyti. Jis tą ir padarė.

Rūpesčiai praeina – rezultatas išlieka

Suprantu, kad turite daug rūpesčių leisdamas „Lithuanian Papers“, o anksčiau ir „Baltic News“. Kasmet užsitikrinti aukotojų paramą nėra paprasta. Ar bent patirate kokį džiaugsmą išleisdami naują žurnalo numerį.

Svarbiausia ne patirti rūpesčiai, o pasiektas rezultatas. Mūsų priešai ir mus drabsto vis tais pačiais purvais ir nieko naujo nesugeba sugalvoti. Nuolat kartoja tuos pačius visiems pabodusius kaltinimus, nes naujų

šmeižtų sugalvoti nesugeba. Vienas iš tų šmeižtų – kad lietuviai esą naciai. Girdi, bendradarbiauome su naciais, šaudėme žydus, teisingas teismas norėjo mus pasodinti į teisiųjų suolą, bet mes pabėgome į Australiją, čia saugiai pasislėpėme, o dabar išdrąsėję kuriame negražias istorijas apie geraširdę Rusiją, kuri gelbėdama Europą nuo nacių paaugojo 27 milijonus savo karių ir tautiškų gyventojų... Žodžiu, neklausykite tų melagių lietuvių, nes jie kuria nebūtas istorijas.

Tai visas Australijos kairiųjų arsenalas, kurį jie naudoja prieš Lietuvą ir lietuvius. Jau minėjau net ir vieną universitetą (Monash), kuris turi surinkęs daug daugiau knygų prieš mus, negu už mus. Net kai kurie akademikai užsiima tokia lietuvių šmeižiančia veikla.

Ką vadinate akademikais? Mat Lietuvoje akademikais vadiname Lietuvos mokslų akademijos ar Lietuvių katalikų mokslo akademijos narius. O Australijoje?

Mes vadiname aukštosios mokyklos dėstytojus, profesorius, tai yra akademinės institucijos atstovus, skaitančius studentams paskaitas, vadovaujančius jų darbui. Tai štai kai kurie tų akademikų mus nuolat protina, kad negyventume praeitimi, žvelgtume į ateitį.

Gal dalies tiesos esama? Ne vien lietuviai, bet ir kitų tautų išeiviai susirinkę dažniausiai prisimena buvusius laikus.

Gera, jeigu Lietuvoje žiūrėte į ateitį. Tada reikėtų turėti konkretų planą, kaip turėti ne 32 ar 33 partijas, o dvi. Viena – už Lietuvą, o visos kitos – už ką tik nori.

Likimo vėjuose

Nepaklausiau, kaip atsidūrėte Tasmanijoje, o prieš tai Vakarų Australijoje?

Į Vakarų Australiją atvykau pagal sutartį su Australijos vyriausybe, man tada buvo 19 metų. Turėjau atidirbti, kiek sutartyje buvo numatyta. Pirmus metus dirbau aviacijos

sandėliuose darbininku, antrus metus – geležinkelėje. Geležinkeliečiu iš viso buvau 19 metų, per tą laiką baigiau geležinkelio mokslus, 10 specialybių. Studijavau neakivaizdiniu būdu, vakarais.

1969 m. gavau darbą Vakarų Australijos universitete. Buvau administratoriumi universitete, griežtųjų mokslų fakultete. 1972 m. persikėlęs į Tasmanijos universitetą buvau pusės universiteto administratoriumi. Mano žinioje buvo inžinerijos, žemės ūkio, griežtųjų ir aplinkos mokslų fakultetai.

Vakarų Australijos universitete įgijau komercijos, arba prekių mokslo, taip pat ir vokiečių kalbos, vadybos ir darbo santykių specialybes. Ten studijavome ir marksizmo dalykus, nes kalbant apie darbo santykius tai reikėjo žinoti.

Dar prieš mums atvykstant į Australiją vietos komunistai sulindo į profesines sąjungas ir sugebėjo ten perimti visą valdžią. Kaip atsakas kairiesiems susidarė ir dešiniųjų jėgų blokas, veikė prieš komunistus taip pat per profsąjungas. Vėliau šios dešiniojos jėgos labai pagelbėjo ir mūsų lietuviškoje veikloje, padėjo mums atšaukti sovietinį pripažinimą. Iš pradžių kai kurie lietuviai tylėjo ausis suglaudę, bijojo komunistų, paskui atkuto.

Tasmanijoje dirbdamas vakarais užbaigiau B. A. Honours programą. Naujosios Anglijos universitete neakivaizdiniu būdu taip pat baigiau aukštojo mokslo administravimo mokslus, įgijau magistro laipsnį. Tasmanijos universitete dirbdamas administravimo darbą pradėjau dėstyti, įvedžiau visai naujus darbo santykių kursus. Kursai turėjo didelį pasisekimą, nes studentai, kurie tuos kursus baigė, lengviau gaudavo darbą.

Kuo buvo ypatingas tas darbo santykių studijų kursas?

Darbo santykius galima pateikti ir mokyti iš skirtingų pozicijų, labai lengva šią discipliną pakreipti kairiesiems palankia kryptimi. Daug studentų, kurie tą kursą išklaušė, vėliau buvo labai dėkingi, net neįtarė, kad darbo santykiai yra toks sudėtingas dalykas. Kai susidūrė su komunistų varoma propaganda, pamatė, kokia jų didelė įtaka yra australų darbovietėse, džiaugėsi iš anksto gavę reikiamų žinių.

Daktaratą apgyniau jau išėjęs į pensiją. Kai kas kalbėjo: „Kam čia senam žmogui reikia daktaro laipsnio?“

O ką Jūs į tai?

Atsakydavau, kad labai mėgstu lankyti ligitoninėse sergančius lietuvius, savo tautiečius. Kai nuvažiuoju prie ligitoninės, visos automobiliams skirtos vietos užimtos, išskyrus dvi, kur parašyta „Tik daktarams“. Tai mano humoras.

Kokia buvo Jūsų disertacijos tema?

Teoriniu pagrindu išnagrinėjau temą, kodėl Australijos universitetuose nėra lituanistikos studijų. Disertacijoje parodžiau, kaip radus devynis atsakymus ir užduotus klausimus, tuos pačius atsakymus galime pritaikyti ne tik lietuviams, bet ir jugoslavams, čekams, bulgarams ir visiems kitiems išeiviams, kurie taip pat neturi savo tautos studijų. Suformulavau principus, kaip reikėtų tokias studijas parengti. Man buvo įdomu disertaciją rašyti, turėjau gerus vadovus.

O koks dabar yra Jūsų ryšys su Tasmanijos universitetu, kuriame kelis dešimtmečius dirbote?

Esu mokslo darbuotojas (*research fellow*), nors galima juokauti,

CIVILIZACINIŲ IŠŠŪKIŲ AKIVAIZDOJE

Atkelta iš 1 p.

Talentingiausi – labiausiai pažeidžiami

Geriausiais pripažinti dėstytojai šiandien savo prakalbose pabrėžė: dėstytoji svarbu rasti teisingą santykį su studentu ir iš to užsimezgasio ryšio jį ugdyti. Vadinasi, individualus priėjimas prie studento dar nėra praradęs savo reikšmės. Galime kalbėti net apie tam tikrą darną: vienas be kito negali egzistuoti geras studentas ir geras dėstytojas.

Patys svarbiausi dalykai pasaulyje perduodami sunkiai paaiškinamais fluidais tiesiogiai per protą. Be subtilių komunikacijos kanalų nutiesimo, t. y. tiesioginio dėstytojo ryšio su studentu, tai neįmanoma. Giliausi jauno žmogaus kūrybiniai impulsai dažniausiai perimami ne iš nuostabiausių knygų, o pirmiausia iš dvasiškai artimų mokytojų. Tiek kiek pedagogas įdeda į savo mokinius darbo, savo laiko, energijos, skiria dėmesio individualiam darbui, tokie ir būna rezultatai, nes niekas iš nieko negimsta... Deja, dabartinė mūsų mokymo sistema dėl skurdo, neskaidraus ir neveiksmingo lėšų panaudojimo, didžiulių studentų srautų vis labiau suvaržomos dėstytojų ir studentų tiesioginių ryšių galimybės. Man gauti didesnius srautus – didžiulė problema. Vargstu pats, darau kolokviumus, skatinu studentus dirbti įvairius rašto darbus, tobulinti savo rašto ir mąstymo kultūros lygį. Todėl pastaraisiais metais vis dažniau atsisakau kvietimų skaityti įvairius bendruosius kursus.

Jau du dešimtmečius tenka daug dirbti su studentais, rengiančiais baigiamuosius bakalaurų, magistro darbus, doktorantais. Esu išleidęs į gyvenimą nemažai disertacijų apsigynusių jaunų žmonių – filosofų, menotyryninkų, kultūrologų, orientalistų, filologų. Prarandu daug laiko, energijos rūpindamasis juos išsiųsti į įvairias stažuotes užsienyje, ieškodamas finansavimo ar mokslinių darbų publikavimo galimybių. Talentingiausi jauni žmonės dažnai būna nepraktiški, lengvai pažeidžiami, ir juos išsaugoti dabartiniame nuožniame mūsų pasaulyje labai sudėtinga. Tai reikalauja daug vargo. Jie tarsi vaikai, kuriais rūpintis tenka ilgai – kol jie tvirtiau atsistoja ant kojų. Be individualaus santykio su kiekvienu konkrečiu žmogumi čia nieko nepadarysi. Kalbu apie labai sudėtingus jauno mokslininko ir kūrėjo gimimo procesus. Tokiuose mokytojo ir mokinio santykiuose subtilūs tiesioginės komunikacijos mechanizmai pasirodo daug veiksmingesni už bet kokias išankstines pedagoginio darbo schemas. Jauni žmonės gerai jaučia autentišką santykį, ir nieko čia nesuvaidinsi... Bendravimas su jaunais kūrybingais mokiniais skatina mokytis, tobulėti ir patį mokytoją. Išmintingas žmogus mokosi nuolat ir kuo daugiau pažįsta, tuo geriau suvokia savo žinių ribotumą.

Mąstymas turi remtis į tam tikrus pamatus. Apsiskaitymas, erudicija, pagaliau, motyvacija tikriausiai nėra paskutinės reikšmės dalykai?

Taip, jūsų išvardytos savybės yra labai svarbios ir aš savo pedagoginėje praktikoje skatinu jų plėtotę. Mano požiūrį į studentą, pedagoginio darbo me-

Kaip svarbu šiame audringame pasaulyje turėti tvirtą vertybių ir tradicijos pamatą...

todiką paveikė gyvenimas ir darbas kitose šalyse, pirmiausia Prancūzijoje, o unikaliausios pedagoginės patirties įgijau Japonijoje. Tai itin aukštos ir rafinuotos žmonių bendravimo kultūros šalys, kuriose gyvendamas ir dėstydamas visam gyvenimui gavau skaudžias pamokas. Jos privertė peržiūrėti kai kurias

Pažindamas kitą pažinsi save

Minėjote iš Japonijos perimtą tam tikrą patirtį. Bet tai juk ypatinga kultūra, ištisa Rytų civilizacija, išrutulijusi labai gilų žmogaus, gamtos, tam tikrų žmogiškųjų santykių supratimą. Tai atsispindi japonų mene, literatū-

Geriausiais metų dėstytojais pripažinti:

Vilniaus dailės akademijos ir Vilniaus universiteto prof. Antanas Andrijauskas, Vilniaus universiteto prof. dr. Vytautas Radžvilas ir doc. dr. Gintautas Bareikis, Vilniaus pedagoginio universiteto doc. dr. Liutauras Degėsys, Vytauto Didžiojo universiteto prof. Leonidas Donskis, Lietuvos kūno kultūros akademijos lektorius Saulius Kavaliauskas, Lietuvos žemės ūkio universiteto doc. dr. Valdemaras Makutėnas, Vilniaus Gedimino technikos universiteto doc. dr. Edvardas Michnevičius, Mykolo Romerio universiteto doc. dr. Laurynas Pakštaitis ir Kauno technologijos universiteto lektorius Kęstutis Simonavičius.

ankstesnes nuostatas ir padėjo suvokti daugelio mūsų šalyje įprastų dėstyto ir bendravimo su studentais būdų bei metodų ribotumą. Pavyzdžiui, Japonijoje vizituojantis profesorius, perskaitęs universitetinį kursą, atsiskaitymams gali pateikti kokią tik nori jam atrodančią priimtinausią sistemą. Viskas tik jo valioje. Jis gali net nevertinti studentų žinių balais. Svarbiausias dalykas, kurio išmokau iš savo kolegų Japonijoje, neskubėti vertinti studentų iškart po egzaminų, kaip kad mes dažniausiai darome, o daug kartų ir gerai viską pasverti, apsvarstyti ir pagalvoti apie šių sprendimų veiksmingumą ir padarinius. Pagaliau ir pats pažymys yra labai konvencionali sąvoka: vienam tas pats pažymys turi vienokią, kitam – visai kitokią reikšmę. Kartais atsižvelgiant į konkretų asmenį, jo dedamas pastangas reikia sąmoningai pažymį padidinti, suteikti studentui pasitikėjimą savo jėgomis, o kitą, netgi labai gabų, kuris nerodo būtinų jo sparčiam tobulėjimui pastangų, neišnaudoja savo potencialo, nereikia bijoti paaiškinti savo poziciją ir kiek „nusodinti“. Svarbu studentui tai motyvuoti parodyti, kad jis savyje rastų jėgų, siektų geriau atskleisti savo gabumus, nes pasitenkinimas pasiektais rezultatais, tai nuosmukio ar netgi degradacijos pradžia... Tai labai subtilūs dalykai, kurie rodo, kad negalima visų studentų vertinti mechaniškai pagal vieną kulpalį.

roje, tos šalies žmonių požiūryje į savo šalies istoriją, į praeitį ir ateitį. Mes gyvename kitoje istorinėje ir kultūrinėje terpėje. Kaip pasiekti, kad tie geri kitų civilizacijų pavyzdžiai, aptariamuju atveju kad ir Japonijos, mums būtų veiksmingas pavyzdys, tegul ir neišplaukiantis iš mūsų istorinės raidos, nieko bendro neturintis su mūsų gyvenimo būdu, mūsų tautos psichofiziologine struktūra?

Jūs palietėte labai sudėtingą tarpkultūrinės komunikacijos problemų spektrą, kurį aptarinėjau daugybėje savo darbų. Šias problemas gvildenu jau tris dešimtmečius ir kuo toliau gyvenu, tuo darau si atlaidesnis ir atsargesnis vertindamas. Galiu pasakyti, kad mūsų žmonės – ir tai gal natūralu – ne visuomet siekia prasmingai pasidaryti po platesnį pasaulį, daugiau reigi save, o ne kas yra pozityvus kitoje kultūrinėje erdvėje. Daugelis nesuima, kad greta mūsų esančios patirties, kurią „mes laikome vienintele galima ir teisinga“, yra ir kitokia ne ką mažiau vertinga. Kita vertus, net po egzotiškiausiomis detalėmis neretai daugiau yra to, kas įvairių civilizacijų ir kultūros tradicijų žmones sieja, suartina, o ne skiria.

Kai būnu Japonijoje, mėgindamas atitrūkti nuo darbų kartais sėdžiu kur nors parke, stebiu jaunus žmones. Įsiklausydamas į jų kalbos ar šnabždesių intonacijas neretai užmirštu, kad esu ne Lietuvoje, o kitame pasaulio krašte, nes ir čia

žmonės labai panašiai išgyvena dėl nesėkmių, nelaimių, taip pat džiaugiasi laimėjimais ir myli savo artimuosius, vaikus, rūpinasi jais.

Tačiau civilizacijų ir kultūros skirtumų juk nenuneigsime?

Skirtumų yra, bet jie pasireiškia kituose būties sluoksniuose, o esminiai žmonių gyvenimo dalykai labai panašūs. Kitose kultūrose tie mūsų kartais užmiršti dalykai yra labiau išplėtoti, įgavę rafinuotesnius pavidalus. Todėl kitų civilizacinių pasaulių kultūrinė patirtis gali būti labai naudinga. Kiekviena civilizacija ir kultūra dėl istorinių aplinkybių, užsisklendimo dažnai plėtoja savitus kultūros simbolius, vertybes, komunikacijos kanalus, kurie kitose kultūrose dar menčiau atskleisti, o gal tiesiog gyvuoja primiršti latentinėje būsenoje. Perimdami kitų civilizacinių pasaulių kultūrinę patirtį kartu galime ir geriau pažinti savo potencialines galimybes.

Ir truputėlis atšiauraus samurajiško išdidumo

Tikriausiai sutiksite, kad nėra lengva įsijausti į kitas civilizacijas, kitos kultūros visuomenių kai kuriuos dalykus: mąstymo būdą, vertybes, jų tabu ar prietarus. Kad ir japonų samurajų tam tikro riteriško (pavartojau europietišką sąvoką) pasireiškimus, kai asmeninė garbė, orumas, ištikimybė imperatoriui verčia aukoti

savo vienintelę gyvybę dėl kartais, atrodytų, efemerškų dalykų.

Tiesa, panašiai kryžiuočių apsupusių Pilėnų gynėjų didvyriškumas ir pasiaukojimas taip ir liko nesuprantamas kryžiuočių metraštininkams. Lietuvių ištikimybė savo dievams, gebėjimas pasirinkti žūtį ugnyje, užuot patekus į vergovę prieš nelaisvėje, Vakarų krikščioniškosios civilizacijos atstovams buvo tik lietuvių barbariško pasireiškimas.

Tai, apie ką prabilote, yra kraštutinė samurajų garbės kodekso forma, kuri Japonijoje gyvavo Kamakuro ir Muromachi epochose, kai šalyje išpliekė nuožmūs feodaliniai karai. Tačiau, kita vertus, minėtame kodekse skleidžiasi aiškiai nors ir hipertrofuotu pavidalu suformuluotos pamatinės vertybinės nuostatos.

Man atrodo, kad dabartinės Lietuvos žmonėms stinga samurajų gyvenimo principams būdingų bruožų – pirmiausia atšiauraus išdidumo, ištikimybės savo kraštui, jo žmonėms, griežtų pareigos, etikos principų, gebėjimo pasitenkinti mažu. Gyvenime labai svarbu viduje turėti nedemonstruojamą savigarbos jausmą, nesiblaškyti dėl nereikšmingų smulkmenų, suprasti, kad gyvenime iš tikrųjų žmogui reikia labai nedaug.

Gali būti, kad kartais patys sau esame labai reiklius – ir tai gerai. Bet kartais yra pavojaus su nešvari vandeniu išpilti ir kūdikį. Kitų tautų žmonės kartais labai taikliai pastebi lietuvių tautos kai kuriuos esminius bruožus, nors mes patys per smulkmenas tos esmės nebematome. Štai Helsinkio universiteto profesorius semiotikos muzikologas Eero Tarasti pastebi lietuviams būdingą orumą. Tą savybę E. Tarasti matė savo mokytojo Algirdo Juliaus Greimo asmenyje, tą patį pastebėjo lietuviams vaduojantis iš Sovietų Sąjungos smaugiančio glėbio, tą jis pastebi ir dabar, kai kone kasmet atvažiuoja į Lietuvą vykstančias muzikologų konferencijas. Vadinasi, iš toliau geriau matyti. To gerbtino „samurajiško išdidumo“ dar esama mūsų tautoje.

Tą lietuvių savybę, kurią dabar priminėte pasitelkdamas Eero Tarasti pastebėjimą, išvelgė ir Imanuelis Kantas. Kone tais pačiais žodžiais ir apibūdino. Ji išryškėja istorinių lūžių tarpsniais, kai lietuviai susiduria su lemtingais iššūkiiais, užmiršta vidinius prieštaravimus ir mobilizuojasi. Tačiau tautos kultūroje svarbu ne tik tai, kas skleidžia-

Vilniaus dailės akademijos ir Vilniaus universiteto profesorius Antanas Andrijauskas geriausio dėstytojo pažymėjimą įteikė Lietuvos studentų atstovybių sąjungos prezidentė Ingridė Vareikytė ir ryšių su visuomene koordinatorius Anton Nikitin

si dramatiškų istorinių lūžių akimirkomis, nes tada pradeda veikti konsoliduojantis tautą istorinės atminties šleifas, kuris reikalauja moralinės atsakomybės, dvasinės mobilizacijos ir atitinkamo elgesio egzis-

pirmiausia atsakomybę turime jausti mes patys, kadangi Lietuvos žmonės pasibaisėtina neatsakingai rinko savo valdžias, leidosi mulkinami, nepajėgė pažaboti valdančiųjų gobšumo.

eina daug talentingiausių studentų, jauni žmonės. Todėl noriu atkreipti dėmesį į tas įsisenėjusias ligas, kurios gyvuodamos mūsų visuomenėje neišvengiamai deformuoja ir mūsų švietimo bei aukštojo mokslo sis-

Klausimai formuluojami lyginamosios analizės principu. Man svarbiausias vertinimo kriterijus – savarankiškas mąstymas. Todėl sąmoningai man prieinamomis priemonėmis skatinu studentus savarankiškai ir kūrybiškai mąstyti, parodyti, kaip sugeba operuoti studijuojama medžiaga. Ypač svarbų vaidmenį egzaminuodamas skiriu atsakymams žodžiu, nes tiesioginis santykis tarp dėstytojo ir studento ne tik akivaizdžiai parodo pastarojo pasirengimą, bet ir daugybę kitų svarbių dalykų... Juk realiame gyvenime buvusiame studentui nuolatos prireiks susidūręs su nestandartinėmis probleminėmis situacijomis greitai ir adekvačiai reaguoti į gyvenimo iššūkius. Kadangi dažniausiai dėstau filosofines disciplinas, empiriniai faktai ir atpasakojamieji aspektai man yra antraeilis dalykas. Pirmiausia mokau analizuoti neregimas, dažnai užslėptas reiškinys puses. Įvairius konkrečius faktus, datas ir kitas smulkmenas visada galima susirasti enciklopedijose. Svarbiausia – formuoti kūrybingą studento asmenybę, išryškinti jos savitumą, išplėtoti kritinio ir analitinio mąstymo kultūrą, įtvirtinti atsakomybę savo kultūros tradicijai ir pagarbą kitoms. Tai labai sudėtingas uždavinys, kiekvienu konkrečiu atveju reikalaujantis savitų receptų, ir niekad negali būti tikras, kad eini teisingu keliu, būna daug skaudžių klaidų.

Gilėjanti socialinė, ekonominė krizė natūraliai verčia psichologiškai jautresnius žmones ieškoti įvairių terapijų galimybių, todėl ir vešėjo minėti reiškiniai. Kita vertus, norėčiau priminti, kad beveik visas šias išvardytas vadinamas „vakarietiškas“ viduramžių Vakarų Europos krikščioniškosios civilizacijos vertybes ji perėmė iš arabų, taip pat kaip ir riterio kodeksą, kostiumus, pilių architektūrą, kitus menus, mokslus, universitetinės išsilavinimo sistemos pagrindus. Tačiau kitoje europinėje civilizacinėje erdvėje daug kas pasikeitė, nes priklausė nuo vietos kraštovaizdžio, klimato, aplinkos ir daugybės kitų veiksnių.

Bet vadinamieji Dašimt Dievo įsakymų ir iš jų kylantys moraliniai, etiniai reikalavimai – būti doriems, sąžiningiems, teisingiems – iš kur mus pasiekė? Neįmanoma vien per Mozę ir hebrajus? Gal viskas sudėtingiau?

Beveik visose didžiosiose pasaulio religijose visi pamatiniai etiniai principai savo esme nedaug kuo skiriasi. Neseniai su išsamiais komentarais žymiausių įvairių pasaulio kraštų mokslininkų buvo išleista *Lyginamoji sakralinių tekstų antologija* (1991), kurioje visa tai išdėstyta. Daugelis krikščionybės postulatų išsirutuliojo iš judaizmo, o judaizmas juos gavo iš Mesopotamijos, Irano ir indišųjų šaltinių, islamas taip pat perėmė ir juos savitai išplėtojo. Dažnai supriešinami Artimųjų Rytų, Europos ir Indijos civilizacijų religiniai ir etiniai mokymai, bet tipologiškai juose yra nepaprastai daug artimų dalykų. Žmogiškosios kultūros istorijoje daug kas yra vientisa ir nenutrūkstama. Tačiau senovės baltų ir iš jos išsirutuliojusiu lietuvių kultūra turėjo kitų ištakų.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Lietuvos studentų atstovybių sąjungos nariai geriausių šalies dėstytojų pagerbimo iškilnėse

tencinių iššūkių metu. Lūžio akimirkomis, krizių, sukrėtimų laikais iš tikrųjų išryškėja kietesnis stuburkaulis ir atsparesnis krizėms mentalitetas tautų, kurios turėjo šlovingą istorinę praeitį ir atmintį.

Tačiau tautos gyvenimo raidą ilgesnėje istorinėje perspektyvoje dažniausiai lemia ne lūžiai, o rutininė kasdienybė, reiklumas sau ir atsakingas darbas. Pilka kasdienybė į antrą planą tarsi nustumia minėtas svarbias lietuvių charakterio ir mentaliteto savybes. Natūralu, kad po revoliucingų dvasinių pakilimo tarpinių istorijoje seka atoslūgių laikotarpiai, kuriuose dvasingus žmones į periferiją išstumia merkantilesni, geriau organizuoti kitokios sanklodos ir konformistinio mentaliteto žmonės, kuriems svarbiausiais tampa nepasotinamas gobšumas ir kiti savanaudiški dalykai.

Tos putos, dumblas pastarąjį dešimtmetį lemia ir modeliuoja visos mūsų tautos gyvenimą, to padarinius mes dabar akivaizdžiai regime. Lietuva šiandien yra įmesta į metacivilizacinę kultūros pasaulį, kurioje vyksta nuožmi konkurencija, kova dėl išgyvenimo, riboti intelektualiniai ir demografiniai mūsų tautos išteklių neįtikėtina sparčiai sekiami ateičiai pavojingų apokaliptinių emigracijos srautų. Šioje kritinėje situacijoje sėkminga kova už jaunąją kartą yra mūsų tautos išlikimo ir ateities garantas. Todėl jaunimas ir yra vienintelė mano viltis. Tie žmonės turi pakeisti deformuotus mūsų kultūros ir socialinio gyvenimo procesus.

Regis, Antanas Maceina yra pastebėjęs, kad lietuviai labai susižavi naujomis idėjomis, labai skuba jas įgyvendinti, bet azartas neilgai trunka. Lietuviai greitai atvėsta, ir geri norai bei sumanymai lieka neįgyvendinti. Sinusoidės viršūnėje lietuvis labai energingas, o „dumble“ jis užsikapsto ir pavargsta pats nuo savęs.

Tame pastebėjime yra daug karčios gyvenimo patvirtintos tiesos. Metodškumo, nuoseklumo įgyvendinant savo siekius, pilietškumo, pagarbos ir talentingų žmonių palaikymo mūsų tautai iš tikrųjų labai trūksta. Už visas negandas, užgriuvusias dabartinę Lietuvą,

Suprasti yra viena, o kaip pasiekti, kaip įgyvendinti sumanymus? Tam reikia mentaliteto pokyčių, o mentaliteto vien gerais norais nepakeisi.

Matau vieną didžiausių šiandienos mūsų problemų – tai pilietškumo ir suvokimo, kad reikia ne tik imti, bet ir duoti, stoką. Kai kalbėjau apie mūsų jaunąją kartą, jai pirmiausia linkėjau pilietškumo ir atsakomybės prieš savo mažytę ir pagal gyventojų skaičių nedidelę šalį. Jeigu jaunimas ir mūsų visuomenė bus pilietiška, reikalaus atsakomybės, skaidrumo visose gyvenimo srityse – aukštajame moksle, valdžios ir ministerijų veikloje – reikalai pajudės. Bet pradžia turi būti nuo savęs, savo pilietškumo puoselėjimo, sąžiningumo, skaidrumo siekio. Deja, šiandien beveik visos mūsų visuomeninio, politinio, kultūrinio, ekonominio gyvenimo sritys yra neskaidrios. Jeigu neskaidru, nėra galimybės kontroliuoti.

Kas griaua mūsų aukštojo mokslo gyvastį

Taigi apsukę didoką lankstą grįžtame prie šiandienos įvykio reikšmės – studentų išrinktų geriausių dėstytojų ir profesorių pagerbimo iškilnių. Prieš renginį su Vilniaus universiteto docentu Gintautu Bareikiu teko persimesti keliais žodžiais: jis jautėsi truputį nejaukiai, kad studentai per apklausą jį išskyrė iš būrio dėstytojų, kurių didžioji dauguma yra puikūs dalyko žinovai, moka dirbti su studentais. Bet ką mes girdime iš žiniasklaidos ir politikų? Aukštosios mokyklos žlunga, universitetai neatlieka ne tik savo misijos, bet ir nesuteikia žinių, nebent universiteto baigimo diplomą.

Pažįstu puikių dėstytojų, taip pat esančių ir savo artimiausioje aplinkoje, ir tikrai vietoj manęs ne mažiau pagrįstai buvo galima pagerbti daugelį kitų. Mes turime daug talentingų žmonių, kurių potencialas neišnaudojamas. Aukštojo mokslo reforma tikrai būtina, tik ji turi būti gerai apgalvota, sistemine ir, svarbiausia, kad neatkirstų nuo aukštojo mokslo ekonomiškai neturtinčiausių Lietuvos provincijos regionų, pavyzdžiui, Dzūkijos, iš kur at-

tema: valstybėje turi viešpatauti visiems vienodai privalomi įstatymai ir visuotinai priimtos žaidimo taisyklės, kurios įtvirtintų socialinio teisingumo, sąžiningumo ir kitas pamatinės vertybes. Ir aukštojo mokslo sistemoje viskas turi būti skaidru ir aišku, pradedant nuo vadovų skyrimo ir atrinkimo kriterijų, akademinio rangų, kvalifikacinių procedūrų, atlyginimo ir panašiai. Visi reformos etapai turi būti labai aiškiai apibrėžti. Turi būti griežti reglamentaciniai dokumentai, procedūros, ir visi turi matyti, kaip viskas veikia realioje kasdienėje gyvenimo praktikoje. Tik tuomet galima tikėtis teigiamų poslinkių. Deja, mūsų šalyje aukštojo mokslo sistema yra visiškai kitokia; daugelis svarbiausių dalykų priklauso nuo klanų interesų, asmeninių ryšių, nuo gebėjimo „prisikasti“ prie valdžios, mokėjimo sugebėjimo „pasitvarkyti“ savo reikalus. Štai šie mūsų gyvenimo „negalavimai“ ir griaua mūsų gyvastį. Visur matau neskaidrumo pasireiškimus, klanų vyravimą, nesiskaitymą su visuomene, labiau pažeidžiamų socialinių grupių interesais. Todėl vieni „susitvarko“ ir gyvena puikiai, o kiti, kurie neperpratę „taisyklių“ arba nenori jomis vadovautis, išstumiami į paribius.

Kad studentas nenusirašinėtu

Gerbiamasis profesoriau, šiemet tarp geriausių Lietuvos dėstytojų buvo pagerbti net trys filosofai. Vadinaisi, filosofams ir filosofijai geriausi laikai – dar ne praeitis. Jūsų kolega prof. Vytautas Radžvilas padėkos žodyje jį išrinkusiems studentams linkėjo būti visada sąžiningais, garbingais ir nenusirašinėti per egzaminus. Jūs taip pat bijote nusirašinėtojų?

Tiesą sakant, čia nematau ypatingos problemos, nes išvalgesnis dėstytojas skaitydamas egzaminu metu parašytą tekstą ar juolab prieš akis regėdamas egzaminuojamą studentą retai klysta. Kita vertus, kad tokių pagundų nekiltų, klausimus egzaminų metu pateikiu taip, kad studentas negalėtų mechaniškai pasinaudoti namuose parengtomis „armonikėlėmis“ ar atsakymais.

Pamatiniai etiniai principai visur tie patys

Sakoma, kad Lietuva išgyvena tarsi viduramžius, nes negali be horoskopų, raganavimų, ekstrasesų. Bet tvirtindami taip įžeidžiame viduramžiams, nes per viduramžius Europoje išplito tokios sąvokos kaip taurumas, kilmingumas, riteriškumas, atsidavimas, tarnavimas valdovui ir širdies damai.

Lietuviškos pušies rytietiškas hieroglifas

KAS SIEJA SLIBINĄ IR DVIGUBĄJĮ KRYŽIŲ?

Pradžią Nr. 5

Su Violeta Rutkauskiene tęsiame pašnekės apie dvigubąjį kryžių Lietuvos ir pasaulio istorijoje. Šiai temai buvo skirtas JAV gyvenančios lietuvės pranešimas XIV Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziume, kuris 2008 m. pabaigoje vyko Čikagos priemiestyje Lemonte.

Violeta Rutkauskiene gimė Kaune, Vilniaus universitete įgijo istorikės specialybę, 17 metų dirbo Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Numizmatikos skyriuje, pradėjusi nuo vyresniosios mokslo darbuotojos, fondų saugotojos ir tapusi skyriaus vedėja. Nuo 1989 m. renka medžiagą apie dvigubąjį kryžių ir jo istoriją, Šv. Jurgio ir Slibino (*Order of Dragon*) ordinus, tyrinėja šių Ordinų sąsajas su Lietuva ir jos valdovais. Po 1990 m. kovo 11-oios talkino atkuriant Lietuvos Respublikos pinigus ir valstybės apdovanojimus. Nuo 1994 m. gyvena JAV. Domisi Lietuvos numizmatikos, sfragistikos, heraldikos klausimais, LDK išgrobstytų vertybių likimu. Bendradarbiauja JAV lietuvių ir Lietuvos spaudoje. Lietuvos filatelistų draugijos *Lietuva* narė, draugijos žurnalo talkininkė, Valdovų rūmų paramos komiteto narė.

Liublino koplyčią verta pamatyti

Gerbiamoji ponja Violeta, kur mums iš Lietuvos lengviausiai pasiekiamuose paminkluose siūlytumėte pasidairyti seniausių Šv. Jurgio ordino simbolių? Specialiai šiam tikslui į Vengriją kiekvienas nenuvažiuos.

Kaip jau sakėme, Šv. Jurgio ordinas buvo įkurtas Lenkijos karalienės Jadvygos senelio, Vengrijos karaliaus Karolio Roberto Anžu-jiečio (Anjou). Šio pirmojo karališ-

Aleksandras Jogailaitis (1461–1506) apsuptas dinastiniu ir Lenkijos žemių herbais. Viršuje kairėje pusėje matomas Spisko seniūnijos herbas (geltonas dvigubasis kryžius mėlyname fone). Mūsų tyrinėtojų jis dažnai pristatomas kaip Jogailaičių dinastinis herbas

kojo Ordino simboliai: baltas dvigubasis kryžius raudoname skyde. Šio Ordino svarbiausius atributus randame Liublino koplyčioje, kurią išdekoravo ne kas kitas, o Jogailos iš Lietuvos parsivežtieji dailininkai apie 1407–1418 m., taigi Jogailai dar gyvam esant, o ne po jo mirties. Matyt, dailininkai turėjo tikslią informaciją apie valdovo simbolius. Taigi Liublino koplyčią verta pamatyti.

Ar tai nėra kiek per drąsus pareiškimas? Gal klystu, bet atmintyje įstrigę, kad Lietuvos valdovai mūrininkus, menininkus, įvairių galų meistrus veždavosi į Lietuvą iš kitų kraštų – iš Vokietijos, Prūsijos, Lenkijos, Volynės. O Jūs tvirtinate, kad Jogaila dailininkus tapytį koplyčią Liublino vežėsi iš Lietuvos.

Tai nėra vien mano teiginys, tai seniai Lietuvos ir Lenkijos istorikams bei visiems tyrinėtojams žino-

mas faktas. Liublino koplyčioje yra nutapytas originalus Jogailos simbolis – dvigubasis kryžius toks, kokį turėjo būtent Šv. Jurgio ordinas. Šį dvigubąjį kryžių galima pamatyti koplyčios presbiterijoje skliaute tarp susibėgančių nerviūrų. LR Užsienio reikalų ministerija registruoja lietuviškąjį istorinį paveldą pasaulyje, taigi ministerijos sukurtame internetiniame puslapyje galima rasti ir Liublino koplyčios vaizdus. Be to, apie tai gana plačiai rašė ir Vilniuje neseniai eksponuotus Liublino koplyčios freskos fotografijose parodos rengėjai. Presbiterijos skliaute po sėdinčio Kristaus kojomis yra Jogailos dvigubasis kryžius. Tai pirmas originalus Jogailos simbolio vaizdas, kuris mus pasiekė iš tų dienų.

Tad gal visai neatsitiktinai patys lenkai kadaise tą dvigubąjį kryžių pavadino „lietuviškuoju kryžiumi“? Gal iš Lietuvos atvykę dailininkai paliko apie save tokį garsą istorijoje?

Jogaila, tapęs Lenkijos karaliumi, išvyko į ją karaliauti su savo dvaru ir jo tradicijomis, pasiimdamas dailininkus, puošusius jo dvaro rūmų sienas ir skliautus. Jogailos iš Lietuvos pasiimtieji meistrai 1407–1418 m. paties Jogailos pageidavimu, vadovaujant meistrui Andriejui dekoravo Liublino pilies Švč. Trejybės koplyčios sienas. Skliaute išlikęs įrašas įvardija meistrą Andriejų. Manoma, kad su juo dirbo dar du kiti meistrai. Taigi meistrai paliko ne tik savo pačių ženklą, bet jie įamžino ir Jogailos turėtus pirminius simbolius.

Pirmiausia per mažai dar turio duomenų apie tai, kodėl toje koplyčioje Jogaila vaizduojamas kaip Šv. Jurgis, kodėl tas skliautuose po Kristaus kojomis atvaizduotas dvigubasis kryžius parodytas toks kaip Šv. Jurgio ordino riterių ženklas ir kodėl jis tą simbolį čia panaudojo. Kad lenkai tą kryžių vadino lietuviškuoju irgi yra daug motyvų. Gal

svarbiausias tai, kad tą simbolį Jogaila gavo ne kaip Lenkijos karalius, o kaip Lietuvos valdovas. Pirmieji jo antspaudai, atsiradę po išventinimo į karalius, Jogailą įvardija kaip Lietuvos, o ne vien Lenkijos karalių. Tas simbolis yra ne lenkiško erelio fone, o lietuviško Vyčio skyde. Bet svarbiausia, kad tose freskose Jogaila vaizduojamas kaip karžygis – riteris, tarsi Šv. Jurgis. Mūsų kaimynai prie visų lietuviškų simboliu mėgsta pabrėžti, kad tai lietuviškas ženklas: lietuviškas kryžius, lietuviškas Vytis arba Jogailos, Jogailaičių kryžius.

Kokių naujų žinių Jums pavyko pasisemti gilinantis į kitų šalių šaltinius? Kad ir į Anžu dinastijos kroniką.

Anžu dinastijos tradicijos paliko nemažai įdomaus mūsų ir lenkų istorijai. Vengrijos Anžu karališkojo dvaro įtaka, jo tradicijos turėjo įtakos Lietuvai. Šio dvaro ypatumus ryškiausiai pajuntame per Anžu riteriškas tradicijas, jų simbolius, karališkas draugijas, ordinus, kaip kad Šv. Jurgio riterių draugija.

Remdamasi Anžu dinastijos kronika tvirtinate, kad jau XII a. gyvavo tradicija prieš karūnavimą pretendenta į karalius išventinti riteriu, tačiau šis pirmasis karališkasis Ordinas buvo įkurtas tik 1326 m. Vengrijoje. Ši XII a. tradicija, matyt, turi gilią prasmę. Gal pamėginkime ją pasiaiškinti, bent tiek, kiek mums ji suprantama. Be to, praverstų išsamesnis komentaras, kas yra karališkasis Ordinas? Ar tik tai, kad karaliaus įkurtas?

Iš tikrųjų karališkųjų ordinų pradžia, bent taip jau nurodo ordinų tyrinėtojai, yra laikoma 1326 (1318) metai ir siejami su Šv. Jurgio ordino įkūrimu Vengrijoje. Mums gerai žinomi Anglijos – Keliaraiščio ordinas ir Prancūzijos – Žvaigždės ordinas atsirado keliais dešimtmečiais vėliau. Tačiau iki tol, kol pradėta steigti karališkus ordinus, kaip žinome iš istorijos, Europoje veikė daugybė religinių ordinų. Pirmasis Europoje karališkasis Šv. Jurgio ordinas buvo kiek nukopijuotas nuo Šv. Jono ordino. Iš čia buvo paimta juoda riterių mantija gal ir kai kurie kiti dalykai. Kaip žinote, religiniai ordinais atsirado daug anksčiau Šventojoje žemėje, Jeruzalėje jau po pirmojo Kryžiaus žygio. Tada išgirstame apie tamplierių, hospitalierių, Šv. Kapo ir Šv. Kryžiaus bei kitus ordinus. Nors tai buvo religiniai ordinais, jų veikloje aktyviai dalyvavo ir riteriai. Taigi pirmieji karališki ordinais dažnai buvo steigiami religinių ordinų pavyzdžiu, tačiau jų nariai turėjo įsipareigojimą ginti konkretų karalių, jo šeimą ir jo ka-

Jogailos išventinimas į riterius. Dailininkas Silvestras Bianchi (Sylwester Bianchi) XVII a. pirmoji pusė, Lenkija

Ankstyvasis Jogailos simbolis

Slibino ordino simbolinis ženklas

SACRA ANGELICA ET APOSTOLICA REGNI HUNGARIAE CORONA

*Nobile cartigeno replendens lumine lydas
Dignus anne polo dignus anne lolo
Fulge hic patrie ne luti lera potestas
Te celi rictus cogat adire lares.*

Apaštališkojo palaiminimo simbolis Vengrijoje taip pat siejamas su dvigubuoju kryžiumi

ralystę. Pagrindinis tokio ordino tikslas buvo vienyti karaliaus šalininkus ir jo palydą. Iš pradžių nebuvo leidžiama būti kelių karališkųjų ordinų nariu iš karto. Vėliau tokio reikalavimo atsisakyta.

Skydas – pirminis riterio simbolis

Gal teko pasidomėti, koks ritualas buvo atliekamas išventinant riterius?

Specialiai nesidomėjau, tik tiek, kiek tai būtų susiję su Jogaila ir jo galimu išventinimu į Šv. Jurgio ordiną. Ir čia kai ką sužinojome iš Anžu kronikos. Progu pakėlimui į riterius pasitaikydavo įvairių. Karališkos vestuvės – geras tam pavyzdys. Anžu grafų kronikose pasakojama, kaip 1128 m. Gotfridas V Sažiningsasis iš Anžu (Plantagenetas) jo vestuvių proga su Anglijos karaliaus Henrio I dukra Matilda buvo pakeltas į riterius. Vestuvių išvakarėse išsimaudžius pirtyje, Gotfridas V buvo apdengtas auksiniais rūbais, jam uždėtas raudonas apsiaustas ir atliktos išventinimo į riterius apeigos, kurių metu naujam riteriui buvo įteikti auksiniai pentinai, riteriškas kardas ir jo simboliais ištapytas skydas. Su juo kartu į riterius buvo išventinta 30 jo palydos dalyvių. Kartais skydą įteikdavo karalaitė, būsimoji žmona. Taip riteriškai apginkluotas jaunikis jau galėjo dalyvauti vestuvių ceremonijoje. Panašiai būdavo ir prieš karūnaciją. Anžu grafų kronika šiek tiek užsimena apie Anžu tradicijas, iš kurių aiškėja, kad bet kuris šios dinastijos kilmingasis, ruošdamasis tapti karaliumi, privalėjo tapti riteriu. Kad Europoje tokios tradicijos būta, patvirtina ir kiti iki mūsų laikų išlikę karūnacijos ceremonijos ir išventinimo tradicijų aprašai. Tą sekmadienį, kai karalius bus laiminamas ir karūnuojamas, kai jau viskas paruošta iškilmėms, į katedrą apsirengęs kariškais (riterio) drabužiais atvyksta karalius, lydimas savo rūmų prelatų, baronų, kilmingųjų ir savo artimiausių palydovų. Kariški drabužiai parodo, kad būsimasis karalius yra kilniausias iš riterių, o jo pirmoji užduotis – ginti bažnyčią nuo priešų (*Lietuvos bajoras*, Nr. 13, 2008, p. 30). Galbūt panašiai į riterius prieš jungtuves su Jadvyga, ar prieš karūnaciją galėjo būti pakylėtas ir mūsų Jogaila.

Karalaitė įteikdavo išventintajam riterius skydą kaip ginties simbolį?

Greičiausiai, kokio nors ordino, į kurį jis buvo išventinamas, simbolis, gal net jo giminės, jei tokius turėjo, arba buvo sugalvojami visai nauji simboliai. Kalavijas ir skydas buvo svarbiausias išventintojo riterio simbolis.

Visa tai labai svarbu ir įdomu, tačiau Lietuvos istorijos tyrinėtojai, matyt, yra pražiūrėję vieną itin reikšmingą Lietuvos istorijos momentą – Jogailos išventinimo į riterius aplinkybes ir patį ritualą. Lenkų istorinėje literatūroje taip pat apie tai man neteko skaityti.

Galimas dalykas, kad rengiantis Jadvygą (1372–1399) atiduoti į žmonas Jogailai, vengrai ir pasistengė Jogailą pakelti į riterius. Bet tai galėjo įvykti ir Vengrijoje, nebūtinai vestuvių ar karūnacijos išvakarėse Krokuvėje. Prisiminkime, kaip tom vedyboms priešėjosi kai kurie lenkai išivaizdavo ir vaizdavo Jogailą – kaip lokį, bjaurų laukinį žmogų, plaukais apžėlusį senį ar panašiai.

Istorijoje išliko pasakojimas apie Jadvygos siūstąjį ištikimą tarną Zavišą, kad šis apžiūrėtų Jogailą ir jai papasakotų, Jogaila su Zaviša bendravęs

pirtyje, o grįžęs į Krokuvą užtikrino Jadvygą, kad jaunikis nesąs koks pabaisa, bet simpatingas ir dėmesio vertas vyriškis.

Vengrai taip pat buvo suinteresuoti savo karalaitę iš Anžu dinastijos ištekinti už europietiško valdovo, tad Jogailos autoritetas ir įvaizdis jiems buvo labai svarbus. Galimas dalykas, kad per vengrus Jogaila buvo išventintas ir į Šv. Jurgio ordino riterius. Apie tai labai atsargiai užsimena kai kurie vengrų istorijos tyrinėtojai.

Skaitytojams būtų galima priminti, kad Jadvyga buvo sužieduota su Austrijos kunigaikščiu Vilhelmu Habsburgu, kai abu buvo mažamečiai. Sužadėtuves buvo nutrauktos, nes Jogaila Lenkijos likimo lėmėjams atrodė daug sėkmingesnė partija už Vilhelmą. 1386 m. įvyko jungtuves. Jogaila kilniai atsipirko už nutrauktas sužadėtuves ir moralinę žalą Vilhelmui sumokėdamas 200 tūkst. florinų. Dar priminsime skaitytojams, kad Jogailai buvo 37 ar 38-eri, o Jadvygai – 14 metų.

Žinoma, vengrams buvo svarbu kuo solidžiau pristatyti pasirinktąjį jaunikį. Tad pakėlimas į riterius galėjo būti svarbus gerinant Jogailos įvaizdį. Tai čia ir galėjo padėti karališkasis Šv. Jurgio ordinas, tuo metu gyvavęs Vengrijoje. Beje, Vengrijos istorinėje literatūroje apie patį Šv. Jurgio ordiną išlikusių žinių yra labai nedaug. Vengrijoje kai kas išlikę ir iš šio Ordino atributų – Šv. Jurgio ordino įkūrimo aktas su antspaudu, dabar saugomas Veng-

Apie Šv. Jurgio ordiną parašyta daug istorijų, kurių bent mažos dalies mūsų pokalbyje vargu ar galėtume išpasakoti. Prieš mirtį Vengrijos ir Lenkijos karalius Liudvikas I Anžu (valdė Vengriją 1342–1382 m., 1370–1382 m. Vengriją ir Lenkiją) savo dukteriai Jadvygai perdavė valdyti Lenkiją, o jo globotas Šv. Jurgio ordinas pateko į Bažnyčios globą. Prieš tai ordiną globojo Vengrijos karaliai, pradėdant nuo Ordino įkūrėjo Karolio Roberto Anžu. Skelbiama, kad Šv. Jurgio ordinas nustojo gyvuoti apie 1395 metus. Zigmantas Liuksemburgietis, ko gero, atsisakė šio ordino riterių paslaugų, nes daugelis vengrų šio ordino narių jam buvo gana priešiški. Zigmantui teko ieškoti naujų rėmėjų ir tai buvo atlikta įkuriant Slibino ordiną.

Ne taip seniai, jau mūsų laikais, Šv. Jurgio ordinas buvo atkurtas. Dabar jis veikia Vengrijoje, Lenkijoje, Kanadoje, turi savo skyrius ir kitose pasaulio šalyse. Tai iš naujai atkurto ordino pateiktų faktų buvo galima kai ką daugiau sužinoti ir apie senąjį.

Bet štai kas įdomu: Jogaila kartais istoriniuose portretuose vaizduojamas su kalaviju, kurio rankenoje galima įžvelgti būtent slibino galvutę. Kaip tik tokį ar panašų kalaviją naudojo ir Šv. Jurgio ordino riteriai. Kitu atveju Jogaila vaizduojamas – tarsi Šv. Jurgis. Taip besizvalgant aplinkui, įtarimas, kad Jogaila tikrai galėjo būti Šv. Jurgio ordino riteris, stiprėja.

Vytauto Didžiojo portretas apie 1392? m. su Šv. Jurgio ordino kryžiumi

rijos nacionaliniame archyve. Austrijos Nacionalinis muziejus Vienoje savo lobyne turi Šv. Jurgio ordino kalaviją, įtariama, kad tą patį, su kuriuo buvo išventinama į Ordino narius ir riterius. Nors istorinis palikimas nedidelis, visgi kai ką galima surasti ir daugiau.

Šv. Jurgio ordinas ir Lietuvos valdovai

Ar Šv. Jurgio ordinas vėliau nuostoj gyvuoti?

Ko nepasako vengrai, kartais pasako mūsų istorikai. Esama požymių, kad Žalgirio mūšyje 1410 m., jungtinėje Lenkijos ir Lietuvos kariuomenėje visai neatsitiktinai plazdėjo Šv. Jurgio vėliava. Lenkijos ir Lietuvos karalius Jogaila bei Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas su Šv. Jurgio vėliava mušė kryžiuočius. Įtariama, kad ir Vytautas kažkuo buvo susijęs su šiais simboliais.

Galime priminti ir 1390 m., kai Lietuvoje vyko kunigaikščių tarpusavio kovos: į Magdeburgą pabėgęs

Vytautas su kryžiuočiais apsupo Vilniaus pilis. Kryžiuočiai vos nesusiėmė tarpusavyje dėl teisės nešti Šv. Jurgio vėliavą. Tada Vytautas pasisiūlė nešti tą vėliavą ir taip išsprendė kryžiuočių ginčą.

Vadinasi, turėjo teisę nešti Šv. Jurgio vėliavą?

Jeigu Vytautas su Šv. Jurgio ordinu nebūtų susijęs, tai vargu ar būtų

Žalgirio mūšio inscenizacija dabartinėje Lenkijoje (atkreiptinas dėmesys į Vyčio dvigubąjį kryžių – jis baltas raudoname skyde)

pretendavęs nešti tokią garbingą riterių globėją Šv. Jurgio vėliavą. Atrodytų, kad Vytauto aplinkoje Šv. Jurgio simboliai nebuvo atsitiktiniai. Vytauto 1428 m. žygyje į Novgorodą taip pat minima Šv. Jurgio vėliava (E. Rimša, *Heraldika*, V., 2004, p. 97). Istorikas prof. Alfredas Bumblauskas *Lietuvos istorijoje* (p. 161) pažymi, kad Ulricho Richentalio kronikoje nupieštos Lietuvos delegacijos, dalyvausios Konstanco bažnytiniam susirinkime, ženklai aiškiai vaizduoja Vytauto tuo metu naudotus simbolius. Raitelis, gana tiksliai vaizduojantis Vytį, laiko skydą su dvigubuoju kryžiumi, o tai jau leidžia pagalvoti apie sąsajas su Šv. Jurgio ordinu. Iki šiol mūsų tyrinėtojai teigia Vytautą naudojus tik Gedimino stulpus kaip dinastijos simbolį ir neigia naudojus dvigubąjį kryžių. Kaip matome, istorinis palikimas rodo ką kita.

Anžu kronikoje sakoma, kad su kandidatu į karalius dažniausiai būdavo išventinami ir jo palydos nariai. Tai štai prieš Jogailos vedybą, kai 1386 m. vyko Jogailos krikštas, jo palydoje buvo pusbrolis Vytautas ir brolis Skirgaila, daugiau Jogailos aplinkos žmonių. Įdomu, kad Skirgailos antspauduose vaizduotame raitelyje kaip tik tuo metu pasirodo skydas su dvigubuoju kryžiumi. (E. Rimša, *Heraldika*, V., 2004, p. 69). Tai buvo labai trumpas laikotarpis, nes Skirgaila miršta netrukus 1397 m., bet Lietuvos istorijoje jo skydas su dvigubuoju kryžiumi liko užfiksuotas.

Jogaila, Vytautas ir Skirgaila – trys asmenys, kurie gali būti sietini su Šv. Jurgio ordinu?

Labai didelė tikimybė, kad tų asmenų buvo ir daugiau. Visa bėda, kad mūsų žinios dar pakankamai skurdžios, mes savo istoriją vis dar durstome iš mažų gabalėlių. Apie Skirgailos priklausymą tokiam ordinui lyg ir byloja jo antspaudas. Apie Vytautą be to, kas pasakyta apie Šv. Jurgio simbolius kiek anksčiau, mūsų žinias papildo visiems gerai pažįstamas Vytauto portretas, kur jis ant krūtinės greičiausiai atvaizduotas su Šv. Jurgio kryžiumi. Tvirtinama, kad tai vėlesniųjų laikų kopija, bet net jeigu ir taip, tai dailininkas juk galėjo remtis ankstesniu neišlikusiu piešiniu, iš kurio perpiešė labai svarbų Vytauto simbolį – Šv. Jurgio kryžių.

Gal dailininkas nelabai ir susimąstė, ką tas kryžius reiškia, galėjo akiai perpiešti, bet jis yra. Tokie dalykai šiaip neatsiranda. Kai kuriuose leidiniuose net nurodoma, kad tai Vytauto portretas apie 1392 m. Iki šiol ant Vytauto krūtinės kabančiu kryžiumi, atrodo, nebuvo ir susidomėta, neatkreiptas į tai dėmesys. Nors ant skydo Šv. Jurgio or-

dino riteriai nešiojo raudoname fone baltą (sidabrinių) kryžių, ant krūtinės jie dėvėjo dar ir kryželį, kurio apskritimo centre buvo vaizduojamas su slibinu kovojantis Šv. Jurgis. Iki mūsų dienų originalus kryžius neišlikęs, tačiau dabartiniais laikais atkurtas naujas ordino kryžius pagal turimus istorinius duomenis, turi tam tikro panašumo su tuo, kurį matome ant Vytauto krūtinės.

Jogailaičių palikime matome daug dvigubųjų kryžių. Ar jie visi Jogailos palikimas, ar visi siejami su jo dinastija?

Jogailaičių sfragistikoje labai daug sutinkama dvigubųjų kryžių, bet lietuviškuoju kryžiumi mes galėtume vadinti nebent tą kryžių, kuris yra Lietuvos herbe. Ir tik tą, o ne visus kitus sutinkamus ir matomus galime vadinti Jogailos ar Jogailaičių dinastijos simboliais. Antai Jogailaičių laikų simbolikoje matomas Spisko seniūnijos Lenkijoje naudotas dvigubasis kryžius niekaip negalėtų būti tapatinamas su lietuviškuoju dvigubuoju kryžiumi ar Jogailaičių dinastijos simboliu, nors jis ir turi sąsają su Jogailos laikais. Jogaila už didelę paskolintų pinigų sumą Vengrijos karaliui Zigmantui Liuksemburgiečiui kaip užstatą iš Vengrijos karaliaus įsigijo Spisko seniūniją. Tą seniūniją sudarė 13 vietovių. Jogailos palikuonys naudojo šį Spisko seniūnijos simbolį, nes Lenkijos karalystės nuosavybėje Spisko seniūnija išbuvo nuo 1412 iki 1769 metų. Štai kad ir visiems žinomas Aleksandro Jogailaičio portretas herbų fone: tarp kitų Lenkijos žemių herbų galima rasti ir dvigubąjį kryžių mėlyname fone kaip Spisko seniūnijos ženklą. Šis dvigubasis kryžius simbolis matomas ir kitų vėlesniųjų Lietuvos Lenkijos valdovų heraldikoje, tačiau jo negalima sieti su Jogailaičių dinastiniu simboliu, nes tai įsigytos ir valdomos žemės simbolis.

Bet tarp Aleksandro Jogailaičio herbų turi būti ir Lietuvos herbas.

Lietuvos herbas – Vytis ir Gedimino stulpai. Atkreipkime dėmesį, kur išdėstyti dinastiniai herbai, o kur aplinkui yra žemių herbų vieta.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Knyga, virsianti ažuolu

Atkelta iš 1 p.

Dar prieš imdamasis šio projekto dirbau verslo ir reklamos agentūroje Euro RSCG MIA. Akivaizdu, kad įgytą patirtį galėjau pritaikyti. 2008 m., kai ėmėmės kurti albumą *Neregėta Lietuva*, įsteigėme atskirą įmonę *Unseen Pictures*, kuri užsiima naujaisiais mano kūrybiniais projektais. Sukūrėme keletą naujų darbo vietų. Esu tikras, kad tai naudinga mūsų šaliai ir jos kultūrai.

Gegužės mėnesį už parduotus „Neregėtos Lietuvos“ egzempliorius pasodinsite pirmuosius tūkstantį ažuolų. Kurioje Lietuvos vietoje tas ažuolynas išsaugos?

Tam labai nuodugniai ruošiamės jau daugiau kaip pusę metų kartu su Lietuvos generaline miškų urėdija. Buvo ieškoma tam ažuolynui tinkamo ploto. Mums pasiūlyta labai graži vieta netoli Kėdainių šalia Nevėžio. Šiuo metu ten auga bene 100 ha nusenęs, sunykęs miškas. Jį visą valome, sveikus, vertingus medžius paliekame. Dabar ten vyksta valymo ir kiti parengiamieji darbai. Toje vietoje ir bus pasodinti pirmieji tūkstantis ažuolų. Esame pasiryžę visa tai daryti labai profesionaliai, kartu su miškininkais, specialistais. Ne paslaptis, kad maži ažuoliukai yra labai lepūs, jaunas ūglius mėgsta stirnos ir kiti miško žvėrys, todėl pasodintų ažuoliukų teritorija bus aptverta.

Maždaug trečdalis už parduotus albumus lėšų bus skirta ažuolynui pasodinti, prižiūrėti, tvarkyti. Po 5–6 metų dalį nunykusių ažuoliukų teks at sodinti. Taigi šios iniciatyvos ėmėmės ne spontaniškai ir ne priešokiais. Lietuvos miškų instituto Girionyse (Kauno r.) darbuotojai rengia būsimo ažuolyno projektą. Esu įsitikinęs, kad šį darbą padarysime labai profesionaliai.

Visų mūsų Lietuva

Pirmasis albumo „Neregėta Lietuva“ pristatymas vyko daugiau kaip prieš metus Lietuvos akademiniame

Mariaus Jovaišos nuotrauka

Mariaus Jovaišos Kuršių Nerija iš paukščio skrydžio

dramos teatre. Jį atsimenam kaip labai turiningą ir išimenantį renginį. Kas per tą prabėgusį laiką pasikeitė Jūsų paties pasaulėžiūroje, gal ir požiūryje į šį projektą?

Galiu pasakyti drąsiai, kad šis projektas labai smarkiai paveikė ir mano gyvenimą. Dabar visas mano dėmesys ir jėgos nukreiptos į šią veiklą. Mano kiti verslo projektai liko nuošalyje, dabar vis daugiau ir daugiau laiko skiriu *Neregėtos Lietuvos* projekto tūšai. Matau didelę šios veiklos prasmę, įžvelgiu jos at-

eičių. Per šį projektą labai gerai save išreiškiu kaip kūrėją, naujų iniciatyvų autorių.

Kiekvienas iš mūsų dažniausiai ne iškart atrandame savo tikrąjį pašaukimą ir kelią. Šokame į kairę ir dešinę, bandome atsispirti ir pašokti aukštyn, bet kartais ir suklumpame. Pamažu ateina supratimas, kur geriausiai save galime išreikšti. Daugiausia džiaugsmo patiri darydamas tą darbą.

Jūsų pašaukimas – tarsi iš netikėtus, ne visai įprastos vietos pažvelgti į visą mūsų Lietuvą? Aerofotonuotraukų iš paukščio skrydžio albumas „Neregėta Lietuva“ – tai Mariaus Jovaišos, o kartu ir visų mūsų Lietuva. Ar pritartumėte tokiam apibūdinimui?

Aš pasakyčiau gal ir net plačiau: tai ir tam tikra leidybinė, ir švietėjiška veikla. Tai, ką mes darome važinėdami ir pristatinėdami savo parodas, taip pat visai atskira veiklos sritis. Organizuojame, kviečiame svečius, žiniasklaidą, menininkus, vietinio diplomatinio korpuso atstovus. Nejučia pasijunti tarsi Lietuvos geros valios ambasadorius. Ir tai ne savignyra. Kaip menininkas gaunu grįžtamąjį ryšį iš tų parodų ir renginių dalyvių, nes atėjusieji gali kritiškai kaip tikri profesionalai įvertinti mūsų pastangas ir rezultatus. Spauldoje pasirodo straipsnių, vertinimų, kartu visuomenėje tampame žinomi, pripažįstami. Po kiekvieno tokio įvykio ir rimtesnio interviu tarsi ūgteli savo paties akyse.

Neseniai publikuotas išsamus interviu su Didžiosios Britanijos didžiausiu fotografams skirtu elektroniniu žurnalu *www.ephotozine.com*. Labai geras jausmas apima, ypač tada, kai ketini toliau daryti ką nors panašaus leidybinėje, dokumentinėje ar kino veikloje. Panašūs

dalykai sukelia ir tam tikro tarptautinio pripažinimo jausmą.

Tarsi visas institutas

Vienas Marius Jovaiša su „Neregėta Lietuva“ yra tarsi išstis Lietuvos propagavimo pasaulyje institutas.

Panašų stendą, kokį pristatėme Vilniuje tarptautinėje knygų mugėje *Litexpo* rūmuose, mes turėjome ir Frankfurto knygų mugėje. Daug kas iš lankytojų prieidavo ir klausdavo, ar tai oficialus Lietuvos turizmo ir ekskursijų departamento stendas, pristatantis Lietuvą. Tokiam įvertinimui neprieštarauju, man patinka.

Manau, kad kiekvienas kuriantis ir tarptautinėje erdvėje savo kūrybą pristatantis žmogus kartu pristato ir savo kraštą. Šį kartą mūsų siūlomas kūrinys yra labai tiesiogiai susijęs su Lietuvos įvaizdžiu ir jo pristatymu. Tai, kad Arūno Matelio filmas *Skydis per Lietuvą* pristatomas

pasaulyje ir yra gavęs puikių atsiliepimų, juk taip pat labai naudinga Lietuvai. O *Neregėta Lietuva* ir jai skirtos parodos – tai tarsi Lietuvos turistinė propaganda.

Priminėte Arūną Matelį, bet šis kūrėjas neišeina iš kino menui būdingo žanro ribų – dokumentinio, gal pažintinio ar kito žanro. O Marius Jovaiša sodins ažuolyną ir šiuo visuomeniškai patriotišku žingsniu tarsi palenktyniaus su Tautos atgimimo patriarchui Jonui Basanavičiui pasodinto Ažuolyno Ožkabaliuose kūrėjais.

Ožkabaliuose pasodinta 7 tūkst. ažuolų, aš tikiuosi, kad mes savuoju projektu tą sumanymą pralenksime. Vien 2008 m. buvo parduota 20 tūkst. *Neregėtos Lietuvos* knygų, kurios kainavo po 250 litų. Antroji šios knygos laida kainuoja po 160 litų, pagaminta yra 50 tūkst. albumų. Kasmet pasodinsim tiek ažuolų, kiek albumų žmonės nupirks. Tikiuosi, kad per keletą metų visus ažuolus ir pasodinsime.

Luko Mikelačio nuotrauka

Marius Jovaiša 2009 m. Vilniaus tarptautinėje knygų mugėje „Litexpo“ parodų rūmuose

Luko Mikelačio nuotrauka

Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus ir Alma Adamkienė Vilniaus tarptautinėje knygų mugėje apžiūri knygos-albumo „Neregėta Lietuva“ stendą

Jūsų paties nestebina, kad šiais laikais, kai knygų tiražai taip sumažėjo, pavyko parduoti tiek daug albumų?

Stebina. Dabar susigyvenau su ta mintimi, bet iš pradžių negalėjau patikėti.

Tai kur čia glūdi tas sėkmės grūdas?

Manychiau, tai tam tikra niša, kur nelabai yra su kuo konkuruoti.

„Neregėta Lietuva“ – tai albumas, o albumų Lietuvoje įvairiems skoniams ir poreikiams – per akis.

Yra nemažai, sakyčiau, klasikinio žanro albumų, o šis išsiskyrė savo turiniu. Tai viena. Antra, užsukome didžiulę viešųjų ryšių ir reklamos kompaniją, žodžiu, pritaikėme jau turėtą reklamos ir rinkodaros patirtį. Ir trečias dalykas – gerai organizavome prekybą.

Ką tai reiškia – „gerai organizavome prekybą“?

Nesusedėjome su jau egzistuojančiais didmenininkais. Mūsų pačių žmonės dirbo, rūpinosi knygos pristatymais. Visa tai susideda ir duoda rezultatų. Kai pamatau, kad visų mūsų įdėtas triūsas galop iš tikrųjų tampa Lietuvos vizitine kortele ir puikia dovana kiekvienam Lietuvos žmogui vykstant į užsienį, tai džiugina.

Į laiko toną

„Neregėta Lietuva“: vienas dalykas lietuviui ir visai kitas – užsieniečiui. O gal tai tas pats? Įdomu Jūsų, turinčio tokio meno kūrinio (juk nepasakysiu produkto) sklaidos pasaulyje patirties, nuomonė.

Pasistengėm išleisti mūsų albumą ir užsienio kalbomis, kad važiuojantis į Lenkiją, Rusiją ar Vokietiją mūsų žmogus galėtų tą knygą nuvežti kaip solidų suvenyrą iš Lietuvos. Šiais metais dar išleisime *Neregėtą Lietuvą* švediškai, japoniškai, itališkai, prancūziškai. Manau, kad tai labai didelė pagarba tiems užsienio žmonėms, kuriems tokią dovaną veži.

Kitaip tariant, mes patiems visai netikėtai, neplanuotai, spontaniškai ir natūraliai pataikėme į paties laiko „padiktuotą“ toną.

Užsiminėte, kad lyg ir nebuvo su kuo konkuruoti, užėmėte laisvą nišą, bet su tokia nuomone nesinori sutikti. Buvo mūsų fotografijos grandio Antano Sutkaus Kuršių Nerijai ir Lietuvai skirti albumai, didesnio ir mažesnio formato, kurie aukščiausiu meniniu

lygiu pristatė Lietuvos gamtos grožį ir savitumą. A. Sutkaus garbei pasakysime, kad būtent jis, o ne kuris kitas fotomenininkas, prieš metus Lietuvos akademiniame dramos teatre pristatė Jūsų darbą kaip naują jo pradėtos Lietuvos prezentacijos etapą. Gavote tarsi kūrybos palaiminimą iš maestro.

Taip, tačiau kalbu apie truputį kito pobūdžio menines fotografijas. Albumai turi savo tam tikras nišas – tai nėra vientisas segmentas. Meniniai albumai skiriasi pagal savo apimtį, meninę vertę, pagaliau, gal ir kainą. Antano Sutkaus fotografijų albumuose matome nepaprastai įspūdingus meninius darbus. Kaip ateivis iš reklamos pasaulio daugiau stengiausi nuo krašto ligi krašto reprezentatyviai parodyti visą Lietuvą. Kai tą albumą dariau, dar kai iš sraigtasparnių fotografavau Lietuvą, jau regėjau viziją, kad su būsimu albumu būtų galima važinėti po Lietuvą ir pasaulį, jį rodyti ir didžiulis, kokia graži mūsų Lietuva.

Kiekvienas iš Lietuvos meninių albumų turi atlikti savo vaidmenį. Kiekviena kultūringa valstybė privalo turėti visą spektrą įvairiausių albumų, kuriuose yra daug teksto, istorijos ir pasakojimo apie žmones, nykstančias mūsų tarmes ir t. t. Kuo daugiau tokio pobūdžio albumų ir knygų, tuo būsimė turtingesni.

Į meno pasaulį Jūs atėjote iš reklamos pasaulio. Kitas kūrėjas gal stengtųsi šio fakto neakcentuoti, o Jūs pabrėžiate kaip ypatingą ir išskirtinę. Ar tai reiškia, kad Lietuvoje esame prie visai naujų procesų slenkčio? Pasaulyje tie procesai jas seniai išplitę: ateina naujo tipo menininkas, ir jau seniai laikas pamiršti Van Gogo ar Modiljanio tipo menininkus, kurie vos sudurdavo galą su galu. Negana to, kai kurie meno galerijų savininkai tiesiog laukdavo menininkų sėkmingo išėjimo į geresnį pasaulį (juk alkoholis, nevykėlis ir t. t.), o po dailininkų mirties jų paveikslų kaina rinkoje išaugdavo dešimteriopai ar net šimteriopai.

Šių dienų menininkas – tai sėkmingas verslininkas, gebantis ne tik kurti, bet ir organizuoti tolesnę savo darbų sklaidą, būti savotišku mediumu tarp kūrybos ir visuomenės, mokantis telkti ir burti reklamos darbą išmanančius asmenis, organizuoti šios veiklos ištisą instituciją, mokantis dirbti su visuomene, užsitikrinti viešųjų ryšių teikiamas galimybes, pagaliau išieiti į aukščiausią verslo ir politikos sritis. Kitaip tariant, be visos šios „anapustinės“, palyginti su pačiu kū-

Tokį Vilniaus senamiestį pamatė albumo „Neregėta Lietuva“ kūrėjas

rybos procesu, veiklos menininkas vargu ar gali turėti ateitį.

Mielas Mariau, šią ilgą tiradą galite paneigti, jeigu ji Jums atrodo laužta iš piršto.

Vakaruose taip viskas jau ir yra susisluoksniavę, kad menininkus būtina turi prižiūrėti, jais rūpintis prodiuseriai ir panašiai. Mes neturime išplėtoję tokios sistemos, pagaliau nėra ir tokių struktūrų. Mūsų žmonėms vis dar atrodo, kad jeigu ką vertingo padarei, tai visas pasaulis turi pradėti džiūgauti. Bet taip nėra. Pasaulyje tokių darančiųjų yra labai daug, todėl be kūrybos proceso reikia įdėti antrą kartą tiek, kad būtų paviešinta, išgarsinta ir atitinkamai parodyta.

Lietuvoje vis dar jaučiama priešprieša, kai mėginama išsiaiškinti, ar tas asmuo yra menininkas, o gal verslininkas. Manau, kad nėra ko drovėtis, jeigu esi meno verslininkas. Tarsi tarp šių veiklos sričių būtų aiškiai nubrėžta riba, o jeigu esi menininkas, tai turi vos sudurti galą su galu, dar geriau, jeigu skurdžiai gyvenai, šali, badauji ir vaikštai su ištiesyta ranka. Taip pat ir komercija me-

no reikalauose dažnai suvokiama tik kaip popso ir kičo platinimas. Manau, jog toks požiūris ateina gal net iš sovietmečio.

Na, XIX a. pabaigoje ar XX a. pra-

„Neregėtos Lietuvos“ autorius su Lietuvos parodų centro „Litexpo“ direktoriumi Aloyzu Tarvydu ir LR kultūros ministru Remigijumi Vilkaičiu

džioje tas fenomenas puikiausiai klesėjo ir Monmarte, o žodynuose dar nebuvo žodžio „sovietmetis“.

Gali būti, kad visais laikais egzistavo tokia nuomonė, bet spėju, jog sovietmečiu ji mūsų sąmonėje labai išplito ir įsiaknijo.

Jūsų manymu, Mariau, kas yra mūsų laikų menininkas?

Geras, pripažintas menininkas turi būti turtingas žmogus – aš taip manau. Kur dėl uždirbtus pinigų – jo paties reikalas. Gali atiduoti našlaičiams ar įsteigti atitinkamą fondą. Jeigu žmonės žavisi tuo, ką darai, perka tavo kūrinius, normalu, kad kūrėjas turi gauti už savo kūrybą ir triušą.

Šie metai reikšmingi savo gražiais sutapimais: Lietuvos tūkstantmetis, Vilnius paskelbtas Europos kultūros sostine. Tačiau būtent Europos kultūros sostinės programos buvusi vadyba kaip tik išryškina mūsų silpnybes. Ką apie tai manote?

Manau, kad tai pavyzdys, kaip negalima organizuoti tokios veiklos. Nebuvo suformuota normali struktūra, kuriai buvo pavesta įgyvendinti Europos kultūros programą. Tam reikalui organizuota viešoji įstaiga pakibo tarp Kultūros ministerijos ir Vilniaus miesto savivaldybės. P pinigai buvo planuojami vienoje, o

skirstomi kitoje vietoje, čia vieni, ten kiti interesai, o atsakomybė vėl trečioje vietoje. Visi pešėsi, o atsakingų už veiklą ir programą nebuvo. Chaosą buvo galima numatyti.

Obuolys nuo obels

Būtų gerai, jeigu galėtume pasakyti: gyvename ir mokomės. Jeigu leisite, persöksime į kitą temą. Jūsų tėveliui, Vilniaus pedagoginio universiteto Istorijos fakulteto dekanui Eugenijui Jovaišai paskirta 2008 m. Lietuvos mokslo premija už edukacinę interaktyviąją programą „Įdomioji Lietuvos istorija“. Esate tėvelio darbų tęsėjas, tiesa, kiek kitokioje meninės raiškos srityje. Vis vien tai atvejis, kai obuolys nuo obels netoli rieda...

Pirmiausia tėvelio gauta premija – labai gera dovana mūsų mamai 60-mečio jubiliejaus proga.

Labai graži vientisų darbų visuma – Eugenijaus ir Mariaus Jovaišų. Tėvas parodė Lietuvos istorijos bėgsmą amžių tėkmėje, o sūnus – Lietuvos gamtos iš paukščio skrydžio grožį.

Jeigu jau taip sugretintote, tai ir senelį – prof. Leoną Jovaišą – reikėtų prisiminti. Tai pedagogikos mokslų atstovas, parašęs daugiau kaip 50 knygų ir apie 300 straipsnių.

Ačiū už mintis ir už tai, ką darote, plačiajam pasauliui ir mums visiems parodydamas, kad Lietuva yra toli gražu dar neišsemto grožio kraštas. Tolesnės sėkmės Jums ir Jūsų bendradarbiams šioje veikloje.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Pirmajame knygos-albumo „Neregėta Lietuva“ pristatyme Lietuvos nacionaliniame dramos teatre: knygos autorius Marius Jovaiša su žmona Birute ir jo tėvelis prof. Eugenijus Jovaiša (2008 m. sausio 15 d.)

Tokie skirtingi ir svarbūs mano gyvenime (2)

Pradžia Nr. 5

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto direktorius prof. habil. dr. Domas Kaunas šiame pokalbyje prisimena jam nuo studijų laikų didžiausią įtaką padariusius mokslininkus, kai kurie iš jų ir šiuo metu vaisingai dirba savo tyrinėjimų srityje. Ši pašnekesio dalis turėtų praversti studentams, kurie pasiryžę rinktis mokslininko kelią.

Kaip Kazys Šimonis drožlėmis vaišino

Kita prof. Vlodo Žuko sumanyta išvyka buvo pas dailininką Kazį Šimonį. Jo dirbtuvė ir gyvenamoji patalpa taip pat buvo Kauno centre, netoli P. Galaunės buto. Prisimenu, kaip K. Šimonis rodė savo kūrybą ir vaišino sūriu, suslėgtu iš obuolių. Atėmęs į krūtinę didelį, plokščią sūrio ratą peiliu pjovė drožles ir mums po vieną dalią. Nei Žemaitijoje, nei Klaipėdos krašte man tokių vaišių nebuvo tekę ragauti.

Kartais V. Žukas taip norėdavo užimti savo studentus, kad kai kada gal net perlenkdavo. Talino pedagoginio instituto (dabar universitetas) rektorius Johannesas Jakobsonas SMD konferencijos dalyviams iš įvairių kaimyninių respublikų surengė priėmimą restorane *Kėnu kuk* (kaip dabar pamenu estišką pavadinimą: *Kännu Kuk – Gaidys ant kelmo*). Buvo labai prašmatnus vakaras, gyvenime ligi tol tokio neregėjau. Bet prieš rengiantis eiti į tą rektoriaus priėmimą V. Žukas atsargiai man sako: „Aš vietoje restorano renkuosi ką kitą: einu į namus pas profesore Helenę Johani, dailininko Andruso Johani žmoną. Ar nenorėtum pamatyti garsaus modernisto tapytojo paveikslų, pabendrauti su iškilia asmenybe. Tau labai praverstų pamatyti.“

O man taip norisi pas tą *Gaidį ant kelmo*, kad jau kur. Noriu linksmai, bendraamžių draugijoje praleisti vakarą, tad visais įmanomais būdais bandžiau atsisakyti nuo pažinties su profesore ir jos vyro paveikslais. V. Žukas mane suprato ir nepyko.

Pas kultūros „mohikanus“

Atėjo laikas, kai su V. Žuku mielai ėjau į visus jo rengiamus susitikimus, bet tai buvo jau pabaigus universitetą. Jis 1975–1976 m. buvo sumanęs aplankyti žymius Lietuvos kultūros veteranus. O ką sumanė, tą ir padarė. Tada perėjome daug menininkų. Mano užduotis buvo fotografuoti ir, žinoma, pačiam sau dėtis galvon matytus ir išgirstus dalykus. Vladui Žukui rūpėjo užfiksuoti veteranų pasakojimus apie prieškarinio laikų, atgaivinti išeinančios kartos prisiminimus. Juos V. Žukas uoliai rašėsi į bloknotus. Dabar įsivaizduoju, kokį turį jis sukaupe.

Ar pavykdavo nufotografuoti tuos „mohikanus“?

Kai kada pavykdavo. Esu mėgėjas, fotografavau nuosavu *Kijev* fotoaparatu, blykste nesinaudojau, o tik turėjau didelio jautrumo fotojuostą. Kai kada apsirinkdavau pasirinkdamas išlaikymą

Prof. Vladas Žukas bibliografuoja Vinco Mykoliaičio-Putino asmeninės bibliotekos knygas rašytojo kabinete
Prof. Levas Vladimirovas

ar diafragmą. Gaila. Ypač gaila, kai prisimenu mūsų lankyto asmenų pavardes! Pats pirmas – dailininkas Liudas Truikys.

Kylam Žaliakalnio laiptais aukštyn, šlaite toks namukas, užeinam, langai uždengti – prieblanda. Smilksta smilkalai, dideliame fotelyje į atkaltę atremtas L. Truikio žmonos aktorės Marijonos Rakauskaitės tapytas portretas. Skamba R. Vagnerio muzika, L. Truikys aiškina, kad toje muzikoje esama ir lietuviškų motyvų. O didžiausias išpuolis – šimtmečių amžiaus vazos, ant sienų kabantys senoviški kilimai: iš Egipto ir kitų šalių. Esą buvo atvykę Ermitažo darbuotojai, ragino parduoti, prašė leisti išsivežti ir restauruoti, bet L. Truikio neįtikino. Bijoję, kad negražins.

Rankraštinė ar ksilografinė Rytų kraštų knyga – per pusę stalo dydžio, lakštai suspausti medžio lentų viršeliu. Pats šeimininkas tvirtino, kad pasaulyje tokių knygų išliko tik du egzemplioriai. Kinų, japonų porceliano vazos...

Iš kur visa tai atsirado Kaune?

Pasirodo, kaip karo trofėjai iš Rytų buvo atvežti pokario metais. Liudas Truikys tuo metu dar turėjo lėšų, 1941–1949 m. dėstė Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės institute, vadovavo Dailiosios tekstilės katedrai, kol jo sovietinė valdžia nepašalino iš užimamų pareigų kaip neatitinkantį pažiūromis.

Labai apgailestauju, kad man pavyko nufotografuoti tik vieną kitą epizodą su Liudu Truikiu. Trukdė prietema. Nuotraukas atiduodavau V. Žukui, jis – lankytiems asmenims. Ryškus Rimto Kalpoko paveikslas. Ir jį teko lankyti jo paties name. Nepaprasti išpuoliai: paveikslai, gausybė albumų, išraiškingi pasakojimai apie studijas Italijoje, pažintis, asmenybės ir kitus dalykus. Pasakodamas R. Kalpokas keliais štrichais sukūrė V. Žuko portretą. Pamatęs, kad smalsiai žiūriu, profesorius paprašė, kad ir mano atvaizdą nupieštų. Dailininkas nupiešė pieštuku. Kai traukiniu dardėjome į Vilnių, Vladas Žukas portretą apžiūrėjo ir pakritikavo: girdi, Rimtas Kalpokas nepagavo mano būdingiausių bruožų... Esą, charakteringiau būtų eskizuoti profiliu. Neseniai tą portretą užtikau tarp savo popierių ir prisiminiau bendravimo

aplinkybes. Žmona palaikė profesoriaus nuomonę: pasigedo mano ne tokios jau menkos nosies matmenų... Ką čia jau pridursi, argumentai rimti. Bet man vis tiek malonu, kad turiu žinomo dailininko eskizą su parašu. Beje, po apsilankymo R. Kalpokas parašė laišką ir paprašė padaryti daugiau nuotraukų. Nusiuočiau.

Lankėme jau seniai mirusio kompozitoriaus Juozo Gruodžio žmoną, dailininkus Leonardą Kazoką, Česlovą Kontrimą, Joną Buračą ir Steponą Varašį, skulptorių Robertą Antinį, rašytoją Juozą Grušą, leidyklų redaktorių ir lituanistą Aleksandrą Žirgulį, muziejininke egiptologę Ievą Aleksienę. Iš Žirgulių dovanų gavau Vydūno *Birutininkus*. Pjesė tapo pirmąja šio rašytojo knyga mano asmeninėje bibliotekoje. Per dieną „nusivarė nuo kojų“ dalininkų dirbtuvėse ar namuose nakvodavome pas Vlodo Žuko seserį Kaune, o kitą dieną ligi pietų vėl tęsdavome žygį. Pokalbius lydėdavo kavutė ir sumuštiniai, nuo kurių galėjai iš proto išeiti: kad ir kur nueitum – visur tie patys sumuštiniai.

Vilniuje aplankėme dailininkus Domicele Tarabildienę, Birutę Žilytę ir Algirdą Steponavičių, Napoleoną Petruļį, o Vinco Kisarausko dirbtuvėje lankėmės ne kartą. Vienu pamintijimu visų pavardžių nepasakysiu. Lankytojų žymybių tikrai buvo daugiau.

Ar teko savo išpuolius užsirašinėti?

Prie V. Žuko – niekuomet, jautau, kad jis mane daugiau kaip fotografą kviesdavosi, nenorėjau su profesoriumi konkuruoti. Bet parvažiavęs bendrabutyje užsirašydavau tai, kas atrodė svarbu ir ryškiausiai atmintin įstrigę. Jaunam žmogui įsiminti tokius epizodus nesunku. Aišku, jei tas akimirkas galėčiau sugrąžinti, užrašai būtų nepalyginamai erdvesni ir brandesni.

Įdomu, kad su V. Žuku lankydavote daugiausia dailininkus, o ne rašytojus, ne bibliotekininkus.

Todėl, kad V. Žukas yra dailės žinovas ir kolekcininkas, ir tas jo pomėgis šiandien virsta ypatingos reikšmės meno turtu. Jo kolekcija yra labai didelė ir vertinga. Šiuo metu mano buvęs profesorius rengia jos katalogą. Išleis iliustruota kny-

ga. Labai svarbu, kad V. Žuko kolekcija visada buvo atvira. Pamenu, kaip baigiant mūsų universiteto SMD konferencijas V. Žukas jos dalyvius kviesdavo ne į restoraną, bet į savo namus. O juk būdavo ne tik saviškių, bet ir atvykusių iš Latvijos ir Estijos, vėliau – ir iš Užkaukazės universitetų. Laukdavo tortas, arbata ir kava, o svarbiausia – ekskursija po paties V. Žuko surinktą paveikslų galeriją. Pirmieji mano meno suvokimo pradmenys atėjo būtent iš profesoriaus. Kaip geras meno žinovas, nuolat bendraujantis su dailininkais V. Žukas galėjo puikiai komentuoti meno mokyklas ir jų atstovus, apibūdinti kūrinių meninę vertę, papasakoti kone kiekvieno paveikslą istoriją ir įgijimo aplinkybes. Labai apgailestauju, kad universitetas per anksti neteko profesoriaus. Rektoriaujant Rolandui Pavilioniui, jį tiesiog „išvarė“ į pensiją. Buvo padarytas didelis nuostolis studentams. Bet mokslas neabejotinai laimėjo: būdamas „pensijoje“ profesorius jau parašė 16 didesnių ir mažesnių knygų ir toli gražu ne paskutinių.

Baltijos šalių dėstytojų susitikimas Latvijos universitete: Kaljo Veskimagijs, Francis Rancans, Vladas Žukas ir Levas Vladimirovas. Ryga, 1983 m.

Per SMD – į mokslinio pažinimo kelią

Tai nuo kurio studijų Vilniaus universitete kurso teko sueti ir tokį artimą ryšį su profesoriumi?

Galima sakyti, nuo pirmos mano studijų savaitės universitete. Pirmame kurse Vladas Žukas man nedėstė, bet Istorijos fakulteto skelbimų lentoje kabojo raginimas: kas nori stoti į SMD būrelį, turi užsiregistruoti, čia pat nurodyta kur ir kelti valandą. Tad ir visas šis pažinimas iš pradžių sukosi ne apie studijas, bet apie SMD būrelį. Dirbdamas dėstytoju aš stengiausi daryti panašiai kaip mano profesorius V. Žukas. Per kupetą metų susikroviau geroką SMD veikėjo stažą. Pradėjau nuo SMD nario, buvau būrelio pirmininkas, Istorijos fakulteto SMD pirmininkas, o tapęs dėstytoju ilgokai ėjau Istorijos fakulteto SMD mokslinio vadovo, vėliau – dar ir Vilniaus universiteto SMD tarybos pirmininko pareigas. Tik universiteto SMD moksliniu vadovu netapau, nes kitaip pasisuko likimas. Žodžiu, esu perėjęs kone visas SMD kaip organizacijos gradacijas. O pačią SMD esu linkęs vadinti viena sėkmingiausių sovietmečio akademinio organizacijų, kuri padėjo studentus rengti mokslinę veiklą. Manau, kad daug šiuo metu garsių mokslininkų savo kelią į mokslą pradėjo būtent SMD būreliuose.

Ar reikia suprasti, kad per SMD vedė tiesiausias kelias į mokslą?

Bent tuo metu šalia kasdienio pedagoginio proceso buvo labai gera paskata dirbti ir savarankiškai. Po paskaitų, žiūrėk, eini į biblioteką, užsisakai leidinius, studijuojį rankraščius, net bandai laužtis į paslaptingąjį specfondą. Kartais pavykdavo. Žinoma, kai ant motyvuoto prašymo pritarimą užrašydavo būrelio mokslinis vadovas, fakulteto dekanas arba mokslo reikalų prorektorius. Tai būta vargelio, net sunku patikėti.

Tačiau tikriausiai ne visiem Istorijos fakulteto SMD būrelio nariams įdomu buvo menai ir susitikimai su dailininkais. Kiti tikriausiai labiau buvo linkę į kitas pažinimo sritis. Kad ir senosios knygos ir periodikos gilesnes studijas, gal susitikimus su rašytojais.

Netrūko įvairių temų. Mudu tiesiog pernešy užsišnekėjome apie menus. Studentams buvo siūloma rašyti darbus apie spaudos veikėjus, leidėjus, knyginkus, žymius bibliografus ir bibliotekininkus, rašytojus, mokslininkus, kultūros istorijoje iškilų pėdsaką palikusius asmenis, lietuviškos spaudos draudimo laikotarpį, lietuvių tautinį ir politinį sujūdimą 1905–1907 metais. Šių temų Vladas Žukas niekada nevengė ir nuo studentų neslėpė. Jis skatino užrašinėti dar užtinkamas provincijos žinias apie knygnešius, jų darbų, veiklos ir gyvenimo pėdsakus. Iš V. Žuko niekada nesu girdėjęs pasiūlymo užsiimti kuo nors politiškai angažuotu. Tikriausiai dėl lojalumo sovietinei santvarkai stygiaus jis ir į žinomąją partiją nepateko.

Šia prasme L. Vladimirovas buvo diplomatiškesnis, jį gal ir užimamos pareigos įpareigojo. Karo metais buvo pasitraukęs į Sovietų Sąjungos gilumą, kovojo lietuvių 16-osios divizijos gretose. Neabejotina, kad jam kairiosios pažiūros buvo artimesnės. Nepasakysiu, kiek profesorius buvo priimtina visa anuometė retorika, bet kartais į savo kalbas įpindavo ir vieną kitą žodį, „kokio reikia“. Bet L. Vladimirovas visa tai padarydavo kultūringai,

nepersistengdamas.

Iš Vlodo Žuko nieko panašaus niekada nesu girdėjęs. Jis labai supratingai žiūrėjo į žydus, kurie buvo pradėję masiškai važiuoti į Izraelį ir už tai Sovietų Sąjungoje buvo persekiojami.

Gal atmintyje įstrigo koks nors konkretus atvejis?

Istorijos fakultete bibliografijos dalykus dėstė doc. Viktoras Lyrovas, gimęs ir disertaciją gynęs Maskvoje, bet jau ilgokai ir Lietuvoje padirbėjęs. Jis buvo daugiau rusiškos kultūros žmogus. O kaip Lietuvoje atsидūrė, negalėčiau pasakyti. Docentas lietuviškai kalbėjo su ryškiu akcentu. Pameni, sujudimas dėl jo kilo ar ne 1973 metais. Mat, tapo žinoma, kad V. Lyrovas pareiškė norą išvykti į Izraelį. Tuoju pat prasidėjo jo svarstymai, ignoravimas, kai kurie asmenys paskubėjo nutraukti bet kokius ryšius. O V. Žukas iš supratingesnių bendradarbių surinko pinigų, nupirko kolegai dovaną ir atsisveikinant įteikė. Žinoma, ši iniciatyva V. Žukui atsirūgo. Tuo metu buvau studentas ir iš arti šio įvykio nepajutau, bet, kiek pasiekė kalbos, profesorius buvo svarstomas dėl simpatijų „tėvynės išdavikui“. Be to, jei teisingai atsimenu, iš naudojimo buvo pašalinta viena jo mokymo programa, kurioje profesorius „neapdairiai“ studentams rekomendavo skaityti V. Lyrovo straipsnius.

Profesoriaus įžvalgumas

Vladas Žukas buvo iš tų mūsų dėstytojų, kuris visada ieškojo vis naujų ir kitokių veiklos formų. Mūsų pokalbyje daugiau apsisostojau ties profesoriaus darbu su SMD būreliu, jo nariais ir kultūros veteranais, bet jis tuo neapsiribojo. 1974 m. įkuriamą sąjunginę savanorišką knygos bičiulių draugiją ir, kaip buvo įprasta, tuo pačiu ir respublikiniai padaliniai. Veikia Lietuvoje jau veikė keli tūkstančiai pirmųjų organizacijų su 150 tūkst. narių. Žmonės patys į ją stojo, nes nariai turėjo lengvatų įsigyjant knygas, kurių nuolat trūko. V. Žukas iškart suprato, kad ši masinė organizacija yra labai gera galimos platesnės veiklos landa. Niekada neklausiau, bet manau, kad jis pirmiausia dėl to sutiko vadovauti ir vieninteliam sovietinėje Lietuvoje po minėtos organizacijos sparnu veikusio bibliofilio pobūdžio Martyno Mažvydo knygos mėgėjų klubui.

Kaip šiandien iš kelių dešimtmečių laiko nuotolio vertinate tą Savanorišką knygos bičiulių draugijos veiklą? Viena vertus, sąjunginis darinys, per kurį buvo norima vienosieje rankose laikyti ir, matyt, atitinkamai kaupti knygos mėgėjų veiklą. Kita vertus, tai buvo knygos propagavimo galimybė, o Lietuvoje prie sąjunginio draugijos pavadinimo net prilipo grynai lietuviškas žodis „bičiulių“, kitose tautose ir kultūrose neturintis analogų.

Knygos mėgėjų klubai steigėsi labai plačiai, bet jų veikla dažnai būdavo formalaus pobūdžio. Tačiau tokių klubų nariai, kaip minėjau, turėjo šiokią tokią naudą, nes galėdavo įsigyti deficitinių knygų. Nors tiražai buvo labai dideli, bet knygų paklausa buvo dar didesnė. Tai štai tiems klubams būdavo skiriamas tam tikras knygų limitas ir klubo viduje jau buvo sprendžiama, kam viena ar kita sunkiai pasiekiamą knygą turi tekti.

Martyno Mažvydo knygų bičiulių klubas buvo kitoks – nagrinėjo labai reikšmingas knygotyrynes ir knygos kultūros temas. V. Žukas iškart pakvietė ir mane dalyvauti to-

je veikloje. Jeigu į kurį susirinkimą negalėdavau ateiti, sulaukdavau klubo pirmininko klausimo: kodėl neatėjau, priminimo: nepraleisk būsimos renginio ir panašiai. Klube buvo plėtojama vos ne mokslinė veikla, buvo skaitomi gerai parengti pranešimai, rodoma dalininkų knygine grafika, aptariamai eklibrisai. Apie kūrybą ir būsimas knygas kalbėjo rašytojai.

Ar Martyno Mažvydo knygos bičiulių klubas sugebėjo išlavuoti tarp iš viršaus primetamų ideologinių varžtų?

Matyt, ne visada. Baigėsi tuo, kad iškilo klubo likvidavimo klausimas. Mat mažvydiečiai išskeldavo, domėdavosi, gvilveno ir populiarino ne tuos dalykus, kuriuos valdžios požiūriu derėjo. Juk draugijos įstatų pirmas punktas aiškiai nusakė veiklos tikslus: populiarinti tarybi-

Tada sąjūdį pavadino europietiška: Martyno Mažvydo bibliofilų klubą. Jis tebeveikia ir dabar.

Ar šio klubo veikloje dar gyvos Vlodo Žuko puoselėtos idėjos?

Žinoma, tąsos esama. Darbo metodai ir tradicijos tos pačios. Naudojamės ir jo tyrimais. Be svarbių knygotyrybos veikalų, profesorius parašė ir bibliofilijos istorijos apybraižą *Bibliofilija praeityje ir dabar*. Didesnių šios tematikos veikalų gal neparašė todėl, kad bibliofilija kaip kultūros forma sovietmečiu nebuvo toleruojama, o galiausiai, praradęs klubo vairą, prarado ir paskatų tyrimus plėtoti.

Kaip kad nebuvo toleruojami ir visi kiti kolekcininkai, pradedant filatelais, numizmatais ir baigiant meno kūrinių kolekcionuotojais.

Visi jie buvo įtartini, nes valdžiai buvo sunku juos kontroliuoti ir

Profesorius Domas Kaunas darbu kambaryje savo namuose

nės vyriausybės ir komunistų partijos uždavinius ir politiką. Tai štai kartą, matyt, kai ideologų nuomone problema visiškai „nunoko“, Martyno Mažvydo klubo veiklą svarstė Lietuvos komunistų partijos Centro komitetas. Apie šį įvykį jau Nepriklausomybės laikais man papasakojo vienas to posėdžio dalyvis, priklausęs knygos bičiulių draugijos Vilniaus miesto organizacijos valdybai. Buvo svarstoma, ką su klubu daryti. Vieni siūlė jį uždaryti, tačiau atsirado ir užstojuši: uždaryti klubo nereikia, užteks pakeisti vadovą.

Klubui vadovauti buvo pakviestas geografas prof. Česlovas Kudaba. Klubas išliko, narių skaičius nuo 25–30 išaugo iki 100 ir daugiau, bet tai jau buvo kelianinkų, o ne knygų klubas. Žinoma, pažintine prasme tos kelionės buvo naudingos – į lietuviškas vietas Baltarusijoje, Mažonon Lietuvon, kitur, bet probleminiai pranešimai, meninė ir paveldo knyga nutolo. Ne bet kas gali vadovauti tokiam darbu su knyga, tam reikia galinčių kelti rimtas, aktualias temas žmonių, sugebančių nagrinėti giluminius klausimus ir problemas. Prie Č. Kudabos to jau beveik nebebuvo. Vis dėlto, vertindamas tą klubo laikotarpį privalau būti objektyvus. Ir tada klubas atliko reikšmingą kultūrinį ir pažintinį vaidmenį, juolab kad per jį perėjo daugybė žmonių, ypač Vilniaus inteligentų.

Ar ne keista, kad Atgimimo metu klubo veikla tapo mažiau aktuali?

Atgimimo metu klubas tiesiog subyrėjo, nes žmonės išsiskirstė į kitas veiklas. Patys žinome, kokie tai buvo laikai: laisvė, visi galėjo nevaržomai reikštis, kopti politikos ar visuomenės veikėjo laiptais, dalyvauti sąjūdžiuose, rašyti visa, kas ant širdies gulėjo. Bet knygų idėjos atėjus laikui vis dėlto atgimė. Knygos bičiulių veiklą po Martyno Mažvydo vėliava atgaivino 1993 metais.

šnukštinti po jų mintis. Juolab kad visokio plauko kolekcininkai iš prigimties yra vienišiai ir užsidarėliai. Jie nieko per arti neprisileidžia. Net dabarties laikais.

Trečias svarbiausias Mokytojas

Be Liudo Vladimirovo ir Vlodo Žuko Istorijos fakultete buvo ir kitų žinomų mokslininkų. Nejuo niekas iš istorikų nepadarė didesnio įspūdžio?

Turėtume kalbėti ne tik apie istorikus, nes fakultete telkėsi net keturi mokslų atstovai. Gana artimai bendravau ir vertinau žurnalistikos docentą Joną Bulotą. Jis parašė svarbių periodikos istorijos tyrinėjimų. Domėjausi ir istorikais. Verta prisiminti vien Romo Batūros monografiją apie Aukso ordą. Kai ką vertingo iš mokslo istorijos paliko Algirdas Šidlauskas. Buvau nusipirkęs Roberto Žiugždos knygą Klaipėdos krašto politikos klausimais. Ją atidžiai studijavau ir autoriui neatsargiai uždaviau, jo manymu, nevykusių klausimų, todėl santykiai susikomplicavo.

Iš savo paties 13 parašytų knygų kurias labiausiai vertinate?

Knyga knygai nelygu, kita gal taip ir liks lentynos rekvizitu. Labai sunku ir vargu ar pačiam autoriui verta spręsti, kiek reikšminga jo viena ar kita knyga. Vertinimams reikia žvilgsnio iš šalies ir laiko. Net gana didelės laiko distancijos, kad nustatytume bet kokių mokslo darbų išliekamąjį svorį. Manau, kad visa tai turėtų padaryti kiti, gal ir kitos kompetencijos žmonės.

Tačiau yra dalykų, kuriuos galiu pastebėti ir kai ką pasakyti jau šiandien. Manau, kad dalyvaudamas Mažosios Lietuvos tyrinėjimuose prisidėjau bent prie jos kultūros paveldo aktualumo sureikšminimo ir pripažinimo. Aišku, tai dariau ne

vienas, kartu su kitais. Vertinu artimos tyrinėjimų krypties dr. Algirdo Matulevičiaus, jaunos istorikės, Klaipėdos universiteto dėstytojos dr. Silvos Pocytes darbus.

Turime ir kitų, iš dalies Mažosios Lietuvos problematiką tiriančių mokslininkų. Jai ypač artima lietuviškos spaudos draudimo istorija. Ją vaisingai tyrinėjo Rimantas Vėbra, dabar tyrinėja Antanas Tyla, Vytautas Merkys, naujoviškai kai kurias problemas gvildena Darius Staliūnas. Bendromis pastangomis sukrautas gana didelis istoriografinis kapitalas, sudarantis prielaidas tyrimus spartinti ir gilinti. Kaip lietuviškos spaudos istoriką mane visados ypač domino ir domina akademiko V. Merkio darbai. Labai svarbios dvi spaudos draudimo laikotarpiui skirtos knygos, kurias jis Lietuvai atgavus nepriklausomybę suglaudė į vie-

našą tomą. Man ši tema artima ir dėl to, kad senelis Kazimieras Kaunas, kilęs nuo Kulių (Plungės r.), buvo knygnešys. Būdamas jaunas ir vikrus, su vyrais skverbėdavosi per sieną ir laimingai sugrįždavo. Knygnešystė buvo daugiaprasmė: sprendė ne tik tautinius ir politinius, bet ir socialinius klausimus. Tai kova ir dėl Bažnyčios, ir dėl duonos kėsnio, ir dėl ateities.

Didelį įspūdį daro V. Merkio tyrimų įžvalgos, sugebėjimas atskleisti labai svarbius mūsų istorijos reiškinis. Iš jo stengiuosi imti pavyzdį ir mokyti, todėl akademišką drįščiausiai įvardyti kaip trečią savo svarbiausią Mokytoją. Jis buvo mano paties abiejų ir kai kurių mano mokinių disertacijų gynimo tarybos narys. Vertinu Vytauto Merkio parašytus atsiliepimus apie disertacinius darbus. Surinkau ir visas akademiko knygas. V. Merkys ne tik puikiai valdo plunksną. Jis yra aukštos mokslinės ir moralinės prabos istorikas, kuriu šimtu procentų gali pasikliauti. V. Merkio darbų išliekamoji vertė man nekelia abejonių.

Iš ko tai eina: iš gilaus žinojimo, fundamentinių žinių, gal ypatingos atsakomybės už kiekvieną savo spausdintą žodį, moralinių savybių?

Hm... Niekada nemaniau, kad viską lemia viena kuri nors savybė. Pranašauti nedėkinga, tačiau greičiausiai Vytautą Merkį kaip mokslo autoritetą daro aukšta mokslininko kultūra, atsakomybės suvokimas, pareigingumas, kuklumas, gebėjimas nustatyti ir spręsti pirmaeilės problemas. Man imponuoja tai, kad V. Merkys į mūsų istoriją žvelgia kritiškai ir skvarbiai. Jis nepasiklysta tarp detalių, visada užčiuopia ir atskleidžia esmingus dalykus.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Pabaiga, pradžia Nr. 5

Grupę iniciatyvių vilniečių su-
būręs M. K. Čiurlionio kultūros ir
paveldo fondas skelbia iniciaty-
vą – bent iš dalies atkurti Vil-
niaus Baltuosius stulpus, kurie
nuo XVIII a. antrosios pusės pa-
sitikdavo į Vilnių atvykstančius
keliauninkus iš Trakų, Kauno ar
tolesnių vietovių. Atkurti šį isto-
rinės atminties ženklą pasiūlė fi-
zikas ir etnologas prof. Libertas
Klimka, kuriam 2005 m. paskirta
Valstybinė J. Basanavičiaus pre-
mija už reikšmingą mokslinę ir vi-
suomeninę veiklą etninės kultū-
ros srityje.

Šioje rašinio dalyje remsimės
keliais pilietiškumo ir visuome-
niškumo pavyzdžiais, siekdami
gaivinti istorinę atmintį, nes tai ir
rūpestis dėl mūsų sostinės ateit-
ties. Tų pavyzdžių yra labai daug,
tik kažkodėl jie nepatenka į pir-
mus laikraščio puslapius, nors
turėtų.

Užkrėsti visuomenę atsakomybės „virusu“

Labai svarbu parengti visuome-
nė, kad ji susigyventų, priimtų vieną
ar kitą siūlomą sprendimą. Vilniui tai
ne pirmiena, taip buvo daroma ligi
šiol. Ir nuo seno. Prieš Katedros
aikštėje pastatant skulptoriaus Vy-
tauto Kašubos Lietuvos didžiojo ku-
nigaikščio Gedimino skulptūrą, ji
„keliaavo“ iš vienos vietos į kitą, kurį
laiką buvo pastatyta net skverelyje
Gedimino kalno papėdėje. Žmonės
diskutavo, karštai ginčijosi. Panašiai
buvo daroma ir su dar lenkmečiu
Vilniuje sumanytais pastatyti Adomo
Mickevičiaus paminklais. 1924 m.
Neries pakrantėje iškilmingai buvo
atidengtas iš pušinių lentų sukalto
Zbignevo Pronaškos paminklo ma-
ketas. Vilniečiai modelį išjuokė, o
1938 m. potvynis maketą nusinešė į
nebūtį. 1933 m. Varšuvoje medinį
A. Mickevičiaus figūros modelį su-
kūrė skulptorius Henrikas Kuna. Pa-
minklo medinis maketas buvo pasta-
tytas Vilniuje Adomo Mickevičiaus
prospekte (Gedimino prosp.) prie-
šais Ožėškienės aikštė (dabar – Vin-
co Kudirkos aikštė), kad žmonės ga-
lėtų įvertinti. Ir šis projektas nebuvo
įgyvendintas. Taigi miestiečių akis
buvo pratinama prie būsimųjų pa-
minklų, ir tai būtina daryti ateityje,
taip pat su norima atkurti Baltųjų
stulpų dalimi.

Diskusijoje iškeltas siūlymas pa-
rengti informacinį stendą dėl siūlo-
mų atstatyti Baltųjų stulpų. Suderiu-
s su miesto vadovais, vienas toks
stendas galėtų atsirasti Vilniaus

Taip galėtų atrodyti atkurtieji Baltieji stulpai Vilniuje. UAB „Metal forma“ pateikta vizualizacija

Baltieji stulpai: Vilniaus istorinės atminties ženklas (2)

**Prisidėti prie Baltųjų stulpų atstatymo galima aukojant:
Gavėjas – M. K. ČIURLIONIO KULTŪROS IR PAVELDO FONDAS
SĄSKAITOS Nr. LT
71729000001700028
BANKO KODAS 72900AB
PAREX BANKAS**

miesto savivaldybės pastate, kitą gal
prasminga pastatyti siūlomo atsta-
tyti stulpo vietoje? Vilniečių būtų
prašoma atsiliepti su savo siūlymais.
Būtų labai gerai, jeigu tokį miesto
paveldo objektą būtų galima atsta-
tyti iš pačių gyventojų aukų – visai
kitokia būtų atstatymo prasmė ir
vertė. Pagaliau tai būtų ir savotiškas
barometras, rodantis, kiek miestie-
čiams aktualus šis siūlymas, kiek su-
gebama įsitraukti į visuomeniškai
svarbią iniciatyvą. Veikiausiai nekiltų
didelių sunkumų atkurti vieną
stulpą – dešinįjį, jeigu žvelgtume
nuo J. Basanavičiaus gatvės į Sava-
norių prospektą. Stulpas atsidurtų
ten, kur nuo J. Basanavičiaus gatvės
atsižakoja S. Konarskio gatvė, da-
bar tai žalios vejos lopinys tarp gat-
vių ties pėsčiųjų perėja. Žinoma,
reikia derinti su Kelių policijos rei-
kalavimais, užtikrinančiais eismo
saugumą.

Tolesnių diskusijų objektas – ką

daryti su antruoju stulpu, kurio ne-
įmanoma atstatyti, nes trukdytų
transportui. Dabar toje vietoje sto-
vi gatvės apšvietimo stulpas su
dviem kelio ženklais. Gal būtų įma-
noma statyti naujoje vietoje, išple-
čiant erdvę tarp stulpų? Tai ne isto-
rijos klastojimas, nes nebūtų mėgi-
nama įtikinti, kad tai autentiškas
statinys. Atstatomam objektui būtų
suteikta simbolio, istorinio ženklo
prasmė. Pagaliau būtų galima pasi-
tenkinti ir į šoną patraukti atitinkamu
žymeniu, kuris primintų kadaise
stovėjusį stulpą.

Bet kuriuo atveju prie kiekvie-
nos naujovės gyventojus reikia pra-
tinti. M. K. Čiurlionio kultūros ir
paveldo fondo valdybos narys Gin-
tautas Ivinskis siūlo istorinėje vie-
toje pirmiausia pastatyti siūlomo at-
statyti stulpo natūralaus dydžio ma-
ketą. Manoma, kad toks maketas
daug nekainuotų – gal keletą tūk-
stančių litų. Ne kažin kiek kainuotų
iš plytų sumūrytas ir nutinkuotas
stulpas. Gal kiek daugiau rūpesčio
būtų iš metalo išliedinti metro dy-
džio Vyčių skulptūras. G. Ivinskio
manymu, projektui gal ir pakaktų
20–22 tūkst. litų.

Visuomenę ir ligi šiol buvo sten-
giamasi įtraukti į Baltųjų stulpų
bent dalinio atkūrimo programą.
Gerus tris mėnesius žmonės infor-
muojami M. K. Čiurlionio kultūros
ir paveldo fondo tinklalapyje, kur
galima rasti kai kurių žinių ir apie
Baltuosius stulpus – įdėtas L. Klim-
kos straipsnis ir senosios Baltųjų
stulpų iliustracijos. Norima „už-
krėsti“ visuomenę gera iniciatyva,
ne viską atiduodant tik valstybės tar-
nybų valdininkams, kurie kartais at-
lieka ne iniciatyvos skatintoju, bet
stabdžiu ir trikdžiu vaidmenį.

Buvo įdomu susipažinti su pir-
maisiais atsiliepimais Fondo tinkla-
lapyje. Jų esama įvairių, nuo
džiaugsmingo pritarimo ir palaiky-
mo iki ironiško ir pašaipūniško to-
no. Gal taip ir turėtų būti, nes savų
kaliošų blizgesys kartais slopina ir
šviesulius. Antai vienas pilietis žada
būtinai prie atstatyto Baltojo stulpo

ateiti ir vaikus atsivesti, mat labai
bus į ką žiūrėti – neregėtą stulpą.
Girdi, naivuoliai tikisi tuo stulpu su-
žavėti ateisiančius pasižvalgyti už-
sieniečius...

Klaidinga manyti, kad pirmiau-
sia reikia rūpintis užsieniečiais, o ne
savo gyventojais, lygiai kaip sunku
sutikti ir su kai kurių žmonių požiū-
riu, esą siūlomi atkurti Baltieji stul-
pai gali būti įdomūs tik istorikams.
Vargu ar taip neigiamai reikėtų ver-
tinti istorikus, jie taip pat yra mies-
to gyventojai, tiesa, gal labiau infor-
muoti, daugiau žinantys apie Vil-
niaus praeitį. Tad gal neprošal kar-
tais įsiklausyti į jų siūlymus.

Jau šiandien galima kalbėti apie
dalies visuomenės suinteresuotumą
savo miesto reikalais. Tokių pavyz-
džių esama ne vieno, ir jų nuolat
daugėja. Kad ir Vilniaus Užupio
respublikos iniciatyvos, žavinčios
tos sostinės dalies gyventojų susitel-
kimu, kūrybiškumu, savitu požiūriu
į savąjį rajoną ir jo ateitį. Vienas iš
buvusių labiausiai apleistų miesto
rajonų jau atgyja, jau dabar išsiskir-
ia ypatinga dvasia. Visuomenei pa-
sipiktinus numatytu buvusių Sapie-
gų rūmų Vilniuje privatizavimu ir

pasipriešinus, turime pirmąjį rezul-
tatą: privatizavimo atsisakyta, ren-
giamasi kurti rūmų gaivinimo pro-
jektą, pradžiai numatyta skirti lėšų
rūmų atkūrimui. Priminsime, kad
šiuos rūmus dekoravo tie patys
skulptoriai, kurie XVII a. dirbo
Šv. Petro ir Povilo bažnyčioje. Ge-
ras pavyzdys – Pilaitės, Žvėryno ra-
jonų gyventojų pastangos išsaugoti
savo gyvenamosios aplinkos ir pa-
veldo objektus. Vilniečius labai jau-
dina Lukiškių aikštės, taip pat Ge-
dimino prospekto ateitis. Vilniaus
Jeruzalės skulptūrų sodas, Jurgos
skveras – tai vis objektai, kurie at-
sirado pačių gyventojų iniciatyvos
dėka ir pastangomis. Bendruome-
niškumo daigai dygsta, vis drąsiau
reiškiasi, nors kartais susiduria su
dideliais sunkumais. Lietuvos kino
teatrą (gal 50 m atstumu nuo buvu-
sių Trakų vartų) nuo nugriovimo gi-
nanti visuomenė susidūrė su danti-
ngais verslo interesais. Iniciatyvinės
grupės nariai, stoję ginti viešumą ir
visuomeninį interesą, traukiami
teisminė atsakomybėn! Kur dar tai
būtų įmanoma! Ber net dideli pini-
gai nepaslėps kyšančių kaliošų.

Istorinės atminties žadinimo svarba

M. K. Čiurlionio kultūros ir pa-
veldo fondo konsultantas Kęstutis
Labanauskas pripažįsta, kad labai
sudėtinga mūsų gausaus kultūros
paveldo būklė, tad dažnai kyla kla-
simas, ar išvis kas nors liks iš vieno
ar kito paveldo objekto. O ar daug
ką apie juos žino visuomenė? Dau-
gybė istorijos ir kultūros dalykų tie-
siog ištrinta iš mūsų žmonių sąmo-
nės, joje nėra būtinų atminties žy-
menų – neliko nei gyvenime, nei
žmonijai sąmonėje. Net kai kurie is-
torikai pirštu bado į mūsų valstybės
ir tautos praeities nesėkmes, valdo-
vų ir vadų menkumo pasireiškimus,
tačiau ar daug kur Vilniuje rasime
pažymėtus tautos buvusio ryžtingu-
mo ir didvyriškumo faktus? Gal
kiek ir nutolsime nuo Baltųjų stul-
pų atkūrimo reikalų, bet užtat dė-
mesio skirsime K. Labanausko pri-
mintam vienam Vilniaus miesto ir
Lietuvos istorijos faktui.

1794 m. Tado Kosciuškos suki-
limo pradžia Vilniuje. Mieste tebu-
vo tik saujelė kariniuose reikaluo-
se patirties turinčių profesionalų,
bet užtat koki žygdarbį jie sugebė-
jo atlikti! Per kelias dienas slapta
sutelkė studentiją, jaunimą, suge-
bėjo užpulti miegančius rusų dali-
nio kareivius, juos nuginklavo ir
nukenksmino. Vilniuje sukilimo

Nukelta į 16 p.

Nuo XVIII a. antrosios pusės šalia Baltųjų stulpų stovėjusi sargybos
būstinė išlaikė laiko išmėginimus ir pasiekė XXI amžių

M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondo konsultantas Kęstutis Labanauskas
diskusijoje priminė ir kitus įprasminimo vertus Vilniaus istorinio paveldo objektus

Kad pasaulyje skambėtų Lietuvos vardas (3)

Atkelta iš 3 p.

kad tapau savotiško pensininkų klubo narys. Universitetas suteikia tokį titulą, bet nemoka algos. Užtat turime dviese su kolega, buvusiu universiteto rektoriumi, kambarių, kompiuterius. Į darbą galiu eiti, bet niekas nebars, jeigu neateisiu. Kalbėdamasis su kolega daug sužinau. Jeigu studentams kyla kokių mūsų srities problemų, visada galime aptarti.

Kodėl universitetas suinteresuotas nenutraukti ryšių su buvusiais mokslo darbuotojais?

Kasmet kiekviena universiteto katedra skelbia, kokius mokslinius darbus jos darbuotojai padarė. Už tuos rezultatus valdžia skiria katedrai pinigų. Jeigu Taškūnas išleido naują žurnalo *Lithuanian Papers* numerį, jeigu jo straipsnius išspausdino kokie šeši žurnalai, visa tai įskaitoma ir į katedros pasiekimus.

O gyvenu iš pensijos. Turiu labai gerą žmoną Patriciją, kuri manimi rūpinasi. Ji australė, bet gerai moka lietuvių kalbą. Tiesa, kalba tik su manimi, su svetimais nedrįsta.

Dažnai pagalvoju, kodėl tokio požiūrio į buvusius darbuotojus, pensininkus nėra Lietuvos universitetuose. Nežinau ar įmanoma mūsų universitetinio gyvenimo kultūrą susieti su bet kokia humanistine ar pragmatine kultūra kad ir požiūryje į savo buvusius bendradarbius. Nei jiems kas kompiuterį darbu pasiūlyt, o ką jau kalbėti, kad pensininkui būtų rastas darbo kambarys. Kaip tas problemą suge-

ba išspręsti Tasmanijos universitetas?

Dabar mada keisti kompiuterius į naujesnius. Kai profesoriams duoda naujausio modelio kompiuterius, mums atlieka paprastesni. Turiu du kompiuterius tik dėl to, kad viename kompiuteryje „sėdi“ mano parašyta knyga, kurią rašiau 10 metų. Parašyta lietuviškai, o tame sename kompiuteryje įdiegtas lietuviškas raidynas.

Vienas septynių jomarkų neapjosi

Kokį vaidmenį Jūsų mokslinėje ir visuomeninėje veikloje užima Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumai?

Kaip mūsų krašte sakydavo: viena š... septynių jomarkų neapjosi. Vienas žmogus visur ir visko neapreps, todėl mėginau į simpoziumus siųsti jaunesnius žmones. Bet tam irgi reikia pinigų. Australų studentų organizacija tokias keliones remdavo. Ne lietuvių bendruomenė, ne koks turtingas lietuvis, bet patys australai. Ir štai kodėl remdavo: iš šimto studentų organizacijų Tasmanijoje mūsiškė bene daugiausia reiškiasi. Turime žurnalą, galime parodyti ir kitos savo veiklos rezultatus. Kitų studentų organizacijų nariai kartais susieina paūžti viena ar kita proga ir tuo jų veikla baigiasi. Mes stengiamės duoti proga pasireikšti jauniems žmonėms, kad jie galėtų parodyti, ką yra pasiekę.

Tačiau ką tos Jūsų į Simpoziumus

išsiūstos australės magistrantės galėdavo suprasti, jeigu simpoziumai vykdavo lietuvių kalba?

Nieko nesuprasdavo tiesiogiai, bet ten visada būdavo ir vertėjų. Žinoma, yra žmonių, kurie mano, kad visą lietuvių darbą reikia dirbti tik lietuviškai. O aš žvelgiu truputį kitaip ir toliau. Kai Tasmanijoje ir Australijoje lietuvių kalba nunyko, visai nedaug jos ten liko, tai reikia toliau dirbti Lietuvos naudai anglų kalba. Tas darbas pasiekia daugiau nelietuvių tautybės studentų. 2005 m. į Lietuvoje vykusį XIII Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumą atvykusi australė studentė pamatė tikrą Lietuvą, kurią ligi tol ji mylėjo tik iš tolo, kaip Bernardas Brazdžionis sako. Prieš vykdamą pramoko šiek tiek lietuviškų žodžių – ir tai gerai.

Tasmanijoje gyvenu mieste, kur lietuviai yra retenybė, greitai jų ten išvis neliks. Todėl matau, kaip svarbu įgyti mūsų tautos draugų, kurie dirbtų atėję į mūsų vietas. Juk visos tas žinias apie Lietuvą niekas netrukdo skleisti ir anglų kalba.

Kad nenutiktų kaip toms vengrams

Kalbamės su Jumis viešbutyje „Panorama“, kuris kadaise buvo vadinamas „Gintaru“. Naujesiems savininkams „Panorama“ skamba gražiau nei „Gintaras“. Taip keičiantis skoniams ar sugebėjimėms išlaikyti lietuvių kalbą?

Australijoje kalbasi dvi mote-

rys, bet abiem trūksta angliškų žodžių, pokalbis stringa. Viena iš jų – vengrė – klausia: „Iš kokios Jūs šalies?“ Sužino, kad pašnekovė taip pat iš Vengrijos ir abi pradeda kalbėtis vengriškai. Bet greitai pokalbis vėl įstringa, nes atvykėlei iš Vengrijos, pasirodo, stinga ir vengriškų žodžių. Tai kad ir lietuviams nebūtų taip, kaip toms vengrams: vaikydamiesi svetimų dievų bando iškreiptai kalbėti angliškai, bet neišmoko, o savąją kalbą pamiršo...

O ypač blogai, kai iškreipiamos užsieniečių pavardės – jas būtina pateikti ir originalo rašymo forma. Žinau ne vieną atvejį, kai lietuviškuose tekstuose radę vieną ar kitą sulietuvinatą pavardę skaitytojai niekaip negalėdavo rasti teisingai originaliai užrašytą. Bent jau latviai Australijoje teisingai daro: rašo mano pavardę lietuviškai, o skliaustuose – sulatvina. Mūsų žmonėms labai nepatinka, kai pavardės iškreipiamos.

Tai tik dalis problemos, bet ji svarbi. Antraip užsidarysime vien savo kalbos erdvėje. Dažnai tas sulietuvinimas nėra vykęs, tada nei vietinis žmogus nesupras, nei pats pavardės savininkas.

Kuo užbaigsime šį pusantros valandos pašnekėsį? Viešbutyje „Panorama“, kur bendraujame, mokotės lietuvių kalbos? Čia vyksta konferencija „Lietuvių kalbos dėstyto ir lituanistikos tyrimų naujovės pasitinkant Lietuvos vardo tūkstantmečį“.

Ne, čia atėjau pasižiūrėti, kaip kiti žmonės moko lietuvių kalbos. Tasmanijos universitete mums taip pat

tenka mokyti studentus lietuvių kalbos kursuose, todėl mums tai aktu. Tiesa, tie mūsų kursai priklausė nuo publikos, nuo tų, kurie lietuvių kalbos mokosi. Vienus mokome tik skaityti ką nors lietuviško. Kitus mokome kažkiek susikalbėti.

Man atrodo, kad Lietuva vis dėlto eina gera linkme, bet lietuviams reikia ieškoti kuo daugiau draugų iš kitų šalių. Ir tokių draugų žurnalistų ar mokslininkų, kurie Lietuvai gali daugiau padėti. Aš taip manau.

Savo ruožtu ir mes norime palinkėti Jums ilgai gyventi gerų draugų – Lietuvos ir lietuvių, apsuptyje.

Man jau beveik 80, tad mano dainelė sudainuota. Bet negaliu rasti, kas mano veiklą toliau galėtų tęsti. O Lietuvai reikia daugiau draugų visuose pasaulio kraštuose. Reikia, kurie gintų Lietuvos interesus ir Lietuvą užtartų pasaulinėje arenoje.

Nejau neišsiugdėte savo pasekėjų?

Labai sunku išsiugdyti pasaulyje, kuriame man tenka gyventi. Jie turi būti jaunesni už mane, ir jiems reikia iš kažko gyventi. Bepigu man gyventi iš pensijos, tada ir mano veikla yra tarsi maloni pramoga. O kiti žmonės turi gyventi, išlaikyti šeimą. Lietuviai Lietuvoje taip pat turi daugiau rūpintis tuo, apie ką čia kalbėjau.

Būtinai šią Jums ir mums visiems svarbią mintį perteiksime „Mokslo Lietuvoje“. Ačiū už turiningas mintis ir pokalbiumi skirtą laiką.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Lituanistikos institutas mini 70-ies metų jubiliejų

Mūsų mokslui ir kultūrai svarbus buvo 1939 m. įsteigtas Lituanistikos institutas. Tai buvo aiškiai kiek pavėluotas sprendimas, bet tuo metu jau turėjome nemažai tiriamąją veiklą plėtoti galingų kalbininkų, istorikų sambūrių. Daugiausia tai buvo Vytauto Didžiojo universitete dirbę žmonės.

Pasižiūrėkime, kaip buvo nutarta telkti mokslo žmones savo tautos kultūros reikalams.

Lituanistikos (Antano Smetonos) instituto kalbos skyriaus tikslas buvo skelbtas toks: „Patvirtintas Seimo 1938 10 04 (*Vyriausybės žinios* 624: 4449) numatyti [...] tirti lietuvių kalbą, lietuvių tautosakos ir lietuvių istorijos medžiagą [...]. Atstovauti lituanistikos mokslus Lietuvoje ir užsienyje. Instituto nariai galėjo būti: a) baigę aukštuosius mokslus ir pasižymėję savarankiškais lituanistikos darbais“ (užjūrio Enc. XVI t., p. 307). Kalbos tyrimo skyriaus vadovu buvo įžymusis tarmėtyrininkas prof. Antanas Salys.

Tas kalbos skyrius turėjo Juozo Balčikonio vadovaujamo *Lietuvių kalbos žodyno* redakciją, rūpinosi tarmių žodžių rinkimu, tarmių leksikos telkimu iš visų lietuvių lituanistų pagal A. Salio parengtą klausimyną, tuoj buvo susirūpinta atgauti Vilniaus krašto vietovardžiais. Su studentais ir universitetų dėstytojais pervažiuotas visas lietuvių atgautas kraštas, sužymėti kaimai, kur dar išlikę vilniečių senbūvių su išlaikyta tėvų kalba (Tuo rėmėsi ir vėlesni mūsų tarmėtyrininkai, ypač Zigmas Zinkevičius, Aloyzas Vidugiris, Elena Grinaveckienė, Jonas Šukys ir kt.). Rusijos okupacijos sąlygomis buvo užbaigtas

Lietuvių kalbos institute poetas Vladas Braziūnas skaito eilėraščius iš gimtąja aukštaičių šiaurės panevėžiškių tarme parašytos poezijos knygos „Saula prė laidos“; tarmiškai parašytą knygą aptaria prof. Viktorija Daujotytė (dešinėje) ir doc. dr. Bronė Stundžienė

Lietuvių kalbos žodyno I tomas, kurį naujoji valdžia tuoj uždraudė spausdinti, ir jis pasirodė 1941 m. jau nacių okupacijos laikais. Aktyviai imta rašyti ir spausdinti II tomas, pasirodžius rusų laikais 1947 metais. Jis tuoj buvo uždraustas valdžios, o vyriausiasis redaktorius greitai pašalintas iš akademinės sistemos. Tas A. Smetonos Lituanistikos institutas buvo prijungtas prie Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvos kalbos instituto, kuris į savo globą priėmė skyrių.

Šių metų kovo 3 d. Lituanistikos institutas švenčia 70-ies metų jubiliejų. Jis padėjo pamatus svarbiems mūsų kalbos tyrinėjimams, kuriuos atliko didžiai išsilavinę ir užsienyje darbu rengęsi mokslininkai: Juozas Balčikonis, Antanas Salys, Pranas Skardžius, Kazimieras Alminas, Andrius Ašmantas, Gražutė Šlapelytė-Sirutienė ir daugelis kitų. Susikūrus Lituanistikos institutui buvo

suburti bendram tyrimų darbui gerai pasirengę mokslininkai. Daugelis Lituanistikos instituto darbuotojų vėliau tapo ir MA Lietuvių kalbos instituto, taip pat universitetų lituanistikos katedrų darbuotojais.

Svarbiausi Lituanistikos instituto darbai buvo Antano Salio tarmių tyrimai, iki šiol mažai pralenkti Prano Skardžiaus lietuvių kalbos gramatikos tyrinėjimai, Juozo Balčikonio leksikografijos darbai. Vėliau išsiplėtojo Vilniaus universiteto lituanistų, Jono Kazlausko, Zigmo Zinkevičiaus, Alekso Girdenio, Alberto Rosino ir kitų tyrinėjimai, lėmę pasaulinę lituanistikos garbę. Viskas prasidėjo prieš 70 metų nuo filologų susivienijimo Lituanistikos institute.

Lietuvių kalbos tyrinėjimai neužgeso. Buvo tęsiamas Lituanistikos instituto darbas, nors teko patirti daug vargo, sulaukti kritikos. Tačiau visą laiką buvo deklaruojama lietuvių kalbos tyrimų svarba, kaip dabar sakoma, prioritetas.

ma lietuvių kalbos tyrimų svarba, kaip dabar sakoma, prioritetas.

Lietuvių kalbos ir literatūros instituto uždavinys buvo spręsti svarbiausius bendrinės kalbos rašybos, terminologijos, vardo ir kitus klausimus. Šis 1941 m. Vilniuje Antano Smetonos instituto pagrindu įkurtas lietuvių kalbos mokslinių tyrimų centras toliau dirbo *Lietuvių kalbos žodyno*, *Lietuvių kalbos vardo* rinkimo, tvarkymo ir skelbimo, tarmių tyrimo darbus. Parengti ir išleisti dideli darbai – kelios *Lietuvių kalbos gramatikos*, 20 *Lietuvių kalbos žodyno* toimų daugybė monografijų.

Pagal Lietuvių kalbos instituto nuostatas, jo uždavinys yra tirti lietuvių kalbą. *Lietuvių kalbos enciklopedijoje* (2008 m., p. 208) rašoma: „Atkūrus Lietuvos valstybę, 1990 [metų] balandžio 16 buvo atkurtas ir savarankiškas [lietuvių kalbos institutas], kuris turįs tęsti lietuvių kalbos tyrimo ir lituanistikos medžiagos kaupimo ir publikavimo darbus.“ Tačiau tenka apgalvoti, kad dabar šios nuostatos beveik slapta kiek pakitusios slavistikos link.

Prof. Vytautas Vitkauskas

Britų muziejus domisi Lietuvos istorija

Šią savaitę Lietuvos Nacionaliniame muziejuje lankėsi archeologijos kuratorius iš Britų muziejaus Barry Ager ir Britų-lietuvių draugijos Londone sekretorius Aleksas Vilčinskas. Šio vizito tikslas – susipažinti su baltų archeologijos rinkiniais ir aptarti galimybę Britų muziejuje surengti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dieną.

Britų muziejus Londone – tai turtingiausias pasaulio civilizacijų muziejus, įkurtas 1753 metais. 1852 m. jis yra įsigijęs nedidelę baltų archeologijos kolekciją iš Padauguvio ir Klaipėdos apylinkių.

Barry Ager, šios baltiškos kolekcijos Britų muziejuje kuratorius, Lietuvoje domėjosi bendru baltiškosios archeologinės medžiagos kontekstu, kuris pristatomas nuolatiniame Lietuvos nacionalinėje muziejaus archeologijos ekspozicijoje

ir neseniai parengtoje parodoje *Kursiai – baltų vikingai*.

Kursiai – baltų vikingai – tai trečioji bendra Lietuvos ir Latvijos archeologų paroda iš abiejų šalių projekto *Baltai* apie baltų priešistorę bei archeologinius tyrimus. Remiantis projekto medžiaga, Lietuvos nacionalinis muziejus kartu su Latvijos nacionaliniu istorijos muziejumi rengia išsamų reprezentacinį leidinį *Baltai* lietuvių ir anglų kalbomis. Tikimasi, kad leidinys įrašys baltus į civilizacijų žemėlapių ir bus tinkama įžanga parodai Britų muziejuje.

Lietuvos nacionalinio muziejaus Ryšių su visuomene skyriaus informacija

Dr. Evaldas Vylčius NAVYS

Kaip nekrapštysi, nors ir pustuštėje kišenėje, anksčiau rublių, dabar litų ir neįsigysi užsienio lentynose sustatytų specialybės knygų. Gera, kai jose aptinki naujų, iki tol negirdėtų, tačiau darbu itin reikalingų žinių. Kitoks jausmas šildo krūtine, kai sunkiai rinkdamas kitų kalbų žodžius, randi aprašytą mūsų šalies želdyną, o dažnai ir pažįstamą Lietuvos mokslininko pavardę. Manau, kad Lietuvos dendrologų ir kraštovaizdžio specialistų, architektų kūrybos objektai bei straipsniai, bene, dažniausiai susilaukia užsieniečių dėmesio. Čia paskelbsiu tik šio straipsnio autoriaus užsienyje gautų ir įsigytų knygų lietuviškus paminėjimus. Aprėpsiu anaipol ne viską. Neabejoju, kad kitose šalyse skelbtų Lietuvos atskirųjų ir priklausomųjų želdynų aprašymų yra kur kas daugiau. Dar daugiau lietuvių autorių publikacijų yra užsienio mokslo leidiniuose.

Įžymieji užsieniečiai apie Lietuvos želdynus

1961 m. susipažinau su Maskvos žymiaja mokslininke pedagoge S. Palentreer, o po dvejų metų vėlčiau jos knygą *Landšaftnoe iskusstvo* (Kraštovaizdžio menas). Joje greta pasaulinių klasicizmo laikotarpio kraštovaizdžio meno šedevrų daug vietos skirta Eduardo Andrė projektui Palangos parko augalijos kompozicijai. Labai teigiamai mokslinė architektė įvertino išties dieną šviesiai vejai kontrastuojančius prieblandoje skendinčius aukuro (Birutės kalno papėdėje) akmenis ir, apskritai, plastišką pievelės kontūrą. Skyriuje apie vandens akvatoriją ir uolų santykį autorė pažymi pakrantėje auginamų juodalksnių „juodojo veidrodžio“ atspindį, švelniai išryškinantį šviesius akmenų tonus. Teiginius S. Pa-

ESAME ŽINOMI IR SVETUR

Lietuvos dendrologai ir kraštovarkininkai: darbai bei vardai

lentreer iliustruoja fragmento schema.

1971 m. Maskvoje buvo išleistas straipsnių rinkinys *Zelionye territorii v landšafte sovremennogo goroda* (Žaliosios teritorijos šiuolaikinio miesto kraštovaizdyje) trečioji serija, redaguojama pažangios profesorės L. Zaleskajos. Jame L. Zaleskajos ir E. Mikulinos straipsnyje *Elementy gorodskogo landšafta* (Miesto kraštovaizdžio elementai) teigiama: „Vilniuje kruopščiai išsaugotas Gedimino kalnas su pilies griuvėsiais, mišku apaugusiais šlaitais yra miesto kompozicijos centras, vizualiai susiliejęs su priemiesčio miškais.“ Architektės V. Baulinos straipsnyje *Reljefo įtaka miesto parko struktūrai* rašoma, kad Vilniuje reljefo giliai išraižytos teritorijos sudaro 20 procentų.

Prof. Lionginas Majdeckis 1972 m. Varšuvoje išleido kapitalinį veikalą *Historia ogrodow*. Jame itin daug vietos skirta Lietuvos parkų meno raidai. Jau pratarmėje profesorius remiasi docento Antano Tauro darbais, įtraukia jo 1966 m. Vilniuje atspausdintą knygą *Lietuvos TSR parkai* ir pratarmėje naudotos literatūros sąrašą. Skyriuje apie XIX a. parkus L. Majdeckis pažymi, kad Bonifacas Stanislovas Jundzilas (1761–1847) savo darbuose sutelkė dėmesį ne tik į įvairaus profilio parkų kūrimą, bet ir į visapusišką kraštovaizdžio tvarkymą. Tarp kitų parkų tematika rašiusių autorių minimas vilnietis Juozas Strumila. Jo parengtą teorinį parko projektą prof. L. Majdeckis perspausdino iš J. Strumilos 1880 m. knygos *Ogrody polnocne* (Šiaurės sodai), pabrėždamas jo detalumą ir gausų augalų asortimentą.

Ledynečio rieduliai Palangos botanikos parke

V. Gorochovo ir L. Lunco Maskvoje 1985 m. išleistoje monografijoje *Parki mira* (Pasaulio parkai) tarp žymiausių planetos želdynų minimas Palangos parkas, jis laikomas XIX a. istorijos paminklu, projektuotu prancūzų kraštovaizdžio architekto Eduardo Andrė. Nurodoma, kad parkas yra Baltijos jūros pakrantėje, 86 ha ploto. Tiksliai rašoma, kad parko centrinė dalis aplink rūmus suplanuota geometriškai, o kiti sklypai – pagal peizažinio meno principus. Parko teritorijai būdingos pajūrio smėlio kopos, pušies ir juodalksnio medynai. Minėta kopų ir medynų fone sukurtas turtingo medžių ir krūmų asortimento parkas. Tuo metu jų buvo priskaičiuota 220. Labai skoningai sukomponuotos medžių ir krūmų grupės, parke daug pievelių, sukurtos įdomios įvairaus plano perspektyvos. Monografijoje giriami vykdomi dideli parko restauravimo darbai. Pažymima, kad Palangos parkas garsėja įdomiu vakariniu apšvietimu, sukuriančiu patrauklias augalijos kompozicijas.

Lietuvos mokslininkų darbai kitų šalių leidiniuose

Vartau 1967 m. Valstybinio Tartu universiteto ir dar keturių Estijos institucijų organizuotos konferencijos *Prirodnije faktory i resursy kak osnova kompleksnoj territorialnoj planirovki Estonskoj SSR* (Gamtiniai veiksniai ir ištekliai kaip Estijos kompleksinio teritorinio planavimo pagrindas) mokslinės konferencijos straipsnių rinkinį. Jame – du lietuvių pranešimai. T. Daniulaičio ir A. Šipailos straipsnis *Gamtinių veiksmių apskaita Lietuvos poilsio zonų planavime*. Autoriai nurodo, kad Lietuvoje parengti keli poilsio zonų planavimo projektai ir visuose juose tarp kitų veiksmių svarbiausios yra gamtinės sąlygos. Straipsnyje atskleisti gamtinio potencialo vertinimo metodai ir kriterijai. Įdomus habil. dr. K. Šešelgio straipsnis *Lietuvos miestų vystymo galimybių nustatymas pagal kraštovaizdžio gamtinius veiksnius*. Įžymusis mokslininkas pabrėžia, kad visuomenės poveikis gamtai daugiausia pasireiškia per pramoninės ir žemės ūkio gamybos procesą. Jis pateikia šalies funkcinio zonavimo schemą, sudarytą atsižvelgiant į gamtinio komplekso reikalavimus.

Retas kitos šalies mokslininkas geba įsiterpti į Vokietijoje skelbiamus mokslo darbus. Šiuo požiūriu išimtis – dr. Darius Ryliškis. Dar iki disertacijos gynimo jo eksperimentiniai darbai Vilniaus universiteto botanikos sode sudomino kruopščius ir pedantiškus vokiečius. Ir štai Waldkircho mieste leidžiamo periodinio leidinio *Deutsches Weinbau Jahrbuch 2000* (51 Jahrgang) 291–298 p. skaitome D. Ryliškio straipsnį *Weinreben in Litauen* (Vynmedžiai Lietuvoje), kuriame pateikti lietuviškų vynmedžio veislių (hibridų) vaisių laboratorinių tyrimų duomenys, vynmedžio *Skaistė* paveikslėlis ir paties autoriaus nuotrauka.

Reikšmingas Lietuvos mokslininkų laimėjimas yra Laimučio Januškevičiaus, Vidos Motiekaitytės ir Evaldo Vylčiaus Navio iliustruoto straipsnio *Ancient parks in South ana Southvest Lithuania ana their Dendrologic Diversity* (Senieji Pietų ir Pietvakarių Lietuvos parkai ir jų dendrologinis įvertinimas) paskelbimas tarptautiniame IFRA leidinyje *IFRA world refereed articles*, 22–24 p.

2000 m. Poznanėje vyko mokslinė konferencija *Rola Ogrodow Botanicznych we wspolczesnym swiecie* (Botanikos sodų vaidmuo šiuolaikiniame pasaulyje), kurios leidinyje atspausdintas Evaldo Vylčiaus Navio ir Audriaus Skridailos straipsnis *Dzieje ogrodu botanicznego uniwersytetu Wilenskigo w przeszlosci i dzisij* (Vilniaus universiteto botanikos sodo kaita praetyje ir šiuo metu).

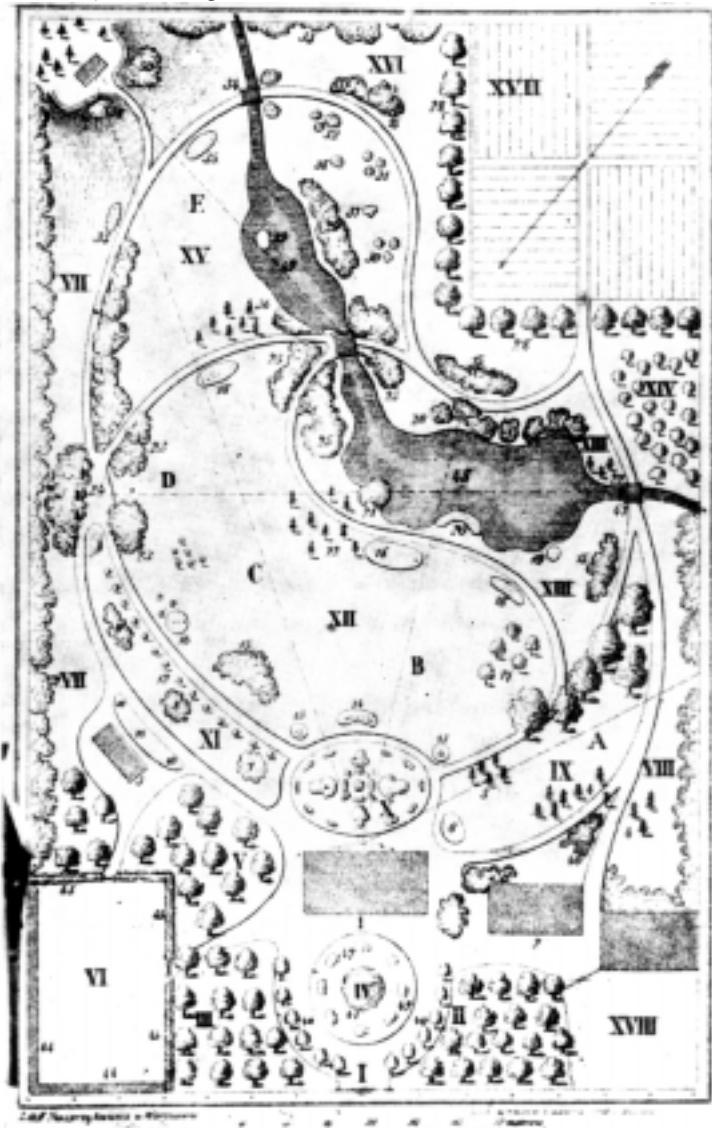
Daugpilio universiteto leidinyje *Acta biologica universitatis Daugavpiliensis* (Daugpilio universiteto biologijos aktai) atspausdinti du Lietuvos dendrologų straipsniai: Audriaus Skridailos *Problems ana prospects of dendrology in Lithuania in the begining of the third millenium* (Dendrologijos problemos ir perspektyvos Lietuvoje trečiojo tūkstantmečio pradžioje) ir Evaldo Vylčiaus Navio *The investigation of morphological and ecological peculiarities of „Sorbus“ L. genera species and sorts in the botanical garden of Vilnius university* (*Sorbus* L. genties rūšių ir veislių biologinių ir ekologinių savybių tyrimas Vilniaus universiteto botanikos sode). E. V. Navys yra šio ir tais pačiais metais išleisto kito šio mokslo darbų leidinio numerio mokslinės tarybos narys.

2000 m. Taline buvo išleista 260 p. apimties monografija *Dendrologised uurimused eestis* (Dendrologijos tyrinėtojai Estijoje), kurioje 97–106 p. skelbiamas E. V. Navio straipsnis *Why did yews (Taxus baccata L.) disappear from Lithuanian forests?* (Kodėl kukmedis (*Taxus baccata* L.) išnyko iš Lietuvos miškų? Jame pirmą kartą išanalizuotos ir moksliskai pagrįstos šio augalo išnykimo iš natūralių buveinių priežastys.

Baltarusijos sodininkystės institutas ir dar dvi valstybinės bei mokslo institucijos 2000 m. surengė tarptautinę konferenciją tema *Fruit production on the threshold of 21-st century* (Vaisių produkcija XXI a. slenkstyje). Išleistoje konferencijos medžiagoje yra atspausdintas Vilniaus universiteto botanikos sodo darbuotojų Silvos Žilinskaitės, Edvardo Meidaus, Dariaus Ryliškio ir Auksės Meiduvienės pranešimas: *The gene fund of berry cultures in the Vilnius university botanical garden* (Uoginių kultūrų genofondas Vilniaus universiteto botanikos sode). Pranešimas apima visus soduose kultivuojamus uoginius augalus, sutelktus Botanikos sodo Eksperimentinės pomologijos skyriuje. Kitą pranešimą *The stabilisation „in vitro“ culture of grapes and influence of extracts of conifers to micropropagation* (Vynmedžių stabilizavimas *in vitro* kultūroje ir ekstraktų įtaka spygliuočių mikro kloniniam dauginimui) parengė Stasė Dapkūnienė, Irena Žiemytė, R. Ryliškienė (Vilniaus universitetas) ir Dace Klavina (Latvijos nacionalinis botanikos sodas). Paskelbti taip pat du Lietuvos sodininkystės instituto mokslininkų pranešimai: R. Rugieniaus ir V. Stanio *Comparison of screening technologies „in vitro“, „in vivo“ and „in situ“ of cold hardy strawberry seedlings* (Šalčiui atsparių braškių sėjinukų technologijų *in vitro*, *in vivo* ir *in situ* palyginimas) bei Dalios Galvonauskienės ir Vidmano Stansio *Expression of „Venturia naequalis“ (Cke) Wint. on isolated apple cotyledons „in vitro“ (Venturia inaequalis (Cke) Wint raiškumas ant izoliuotos obels *in vitro* kotyledonu)*. Atspausdintame E. V. Navio pranešime *Vidy roda „Sorbus“ i gruppa sortov „Sorbus aucuparia“ „Edulis“ v sadovodstve Litvy* (*Sorbus* genties rūšys ir *Sorbus aucuparia* 'Edulis' veislių grupė Lietuvos sodininkystėje) pateiktas originalus daugybės veislių sujungimas į grupes ir jų auginimo Lietuvoje perspektyvumo įvertinimas.

Garsėjantis mokslo laimėjimas Minsko universitetas į 2002 m. organizuotą tarptautinę mokslinę konferenciją *Botaničeskije sady: sostojanije i perspektivi sochranenija, izučenija, ispolzovanija biologičeskogo raznoobrazija rastitel'nogo mira* (Botanikos sodai: augalų pasaulio išsaugojimo, ištyrimo, biologinės įvairovės panaudojimo būklė ir perspektyvos) geranoriškai kvietė pranešėjus iš Lietuvos. Dalyvavo ir šių eilučių autorius, kur skaitė pranešimą *Svarbiausi veiksniai, stabdantys paprastojo šermukšnio augimą ir vystymąsi*. Tezėse skelbiama lentelė su keturių bandymo laukelių eksperimentiniais duomenimis. Nustatyta, kad didžiausią žalą šermukšniams daro grambuolio lervos, o želdiniai ir žėliniai geriausiai auga šiaurės ekspozicijos drėgnuose šlaituose.

Neabejoju, kad kiti želdynų tyrinėtojai pateiks daugiau čia nepaminėtų žinių apie jų ir kitų Lietuvos mokslininkų publikacijas šia tematika užsienio šalių moksliniuose šaltiniuose.

Teorinis parko projektas, kurį prof. Longinas Majdeckis perspausdino iš Juozo Strumilos 1880 m. knygos „Šiaurės sodai“, pabrėždamas jo detalumą ir gausų augalų asortimentą

Agrotechnikos tyrimams Dotnuvoje – 85 metai

Habil. dr. Vytautas DOVYDAITIS

1923 m. rugsėjo 1 d. prie Dotnuvos žemės ūkio technikumui buvo įkurtas lauko bandymams daryti skirtas padalinys. Jam paskirtas 19,5 ha žemės plotas. Iš pradžių šis padalinys buvo pavadintas Dotnuvos bandymų lauku. Šio padalinio vedėju buvo paskirtas neetatinis technikumui dėstytojas agronomas Juozas Skridaila. Taigi prieš 85 metus buvo pradėti platesni agrotechnikos tyrimai Dotnuvoje.

Kaip žinia, Lietuvoje kai kurie agrotechnikos tyrimai pradėti kur kas anksčiau. 1819 m. Vilniaus universitete buvo įsteigta Žemės ūkio katedra, o 1828 m. Pilaitėje prie Vilniaus įkurtas mokomasis ūkis, jame galėjo būti daromi lauko bandymai, bet tyrimų įstaiga šis mokomasis ūkis netapo, nes po krašte įvykusio sukilimo 1831 m. rusų caro valdžia uždarė Vilniaus universitetą, ir mokojo ūkio veikla nutrūko.

1908–1910 m. Baisogaloje buvo įsteigta Lauko bandymų stotis, kuri veikė iki 1914 metų. Čia pradėti pirmieji lauko bandymai. 1911 m. rugsėjo 28 d. Dotnuvos dvare pradėjo veikti Žemės ūkio mokykla. 1911–1914 m. buvo pastatyti mokyklos centriniai rūmai, mokytojų ir tarnautojų gyvenamieji namai, moksleivių bendrabučiai, ligoninė, ūkio pastatai. Šios mokyklos dėstytojai 1913–1914 m. įrengė bandymus veislių parinkimo bei tręšimo klausimais, bet 1914 m. kilęs Pirmasis pasaulinis karas Dotnuvoje ir Baisogaloje nutraukė lauko tyrimų darbus. 1915 m. balandžio 15 d. žemės ūkio vidurinė mokykla buvo uždaryta ir liepos 9 d. rytą baigta evakuoti į Rusiją. Tą pačią dieną po pietų vokiečiai užėmė Dotnuvos dvarą, o vėliau kariuomenė čia įsteigė ligoninę ir grūdų sandėlius.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, 1918 m. gruodžio mėn. Viktoras Ruokis Dotnuvos dvarą pagal Lietuvos Tarybos įgaliojimą perėmė iš vokiečių. 1919 m. spalio 13 d. vėl buvo atkurta Dotnuvos žemės ir miškų ūkio mokykla. Jos vadovu buvo paskirtas Viktoras Ruokis. 1922 m. šioje mokykloje įsteigus kultūros ir technikos skyrių, žemės ūkio ir miškų ūkio mokykla buvo perorganizuota į Dotnuvos žemės ūkio technikumą. Tais pačiais metais prie Žemės ūkio technikumui buvo įkurta Dotnuvos selekcijos stotis, kuriai vadovauti žemės ūkio ministras Jonas Aleksa paskyrė iš Maskvos grįžusį profesorius Dionizą Rudzinską. Jis buvo pirmosios Rusijos selekcijos stoties Maskvoje įkūrėjas. Žemės plotas iš pradžių buvo nedidelis, vos 16 hektarų. Vėliau buvo padidintas. Kaip jau minėta šio straipsnio pradžioje, kitais metais prie technikumui buvo įkurtas Dotnuvos bandymų laukas. 1923 m. rudenį ir 1924 m. pavasarį pradėti agrotechnikos tyrimai Dotnuvoje.

1924 m. rugsėjo 23 d. Respublikos Prezidento aktu Dotnuvos dvare įsteigta Žemės ūkio akademija, kuri iškilmingai atidaryta 1924 m. spalio 15 d. Iš Lietuvos universiteto Kaune perkeltas Agronomijos-Miškininkystės skyrius. Iš pradžių buvo sudarytas septynių profesorių mokomasis personalas. Pirmuoju Žemės ūkio akademijos rektoriumi išrinktas prof. Povilas Matulionis. Buvo sukurta Žemės ūkio Akademijos gyvenvietė, kurioje apsigyveno daug mokojo personalo ir jų šeimos narių, darbininkų bei studentų. Žemės ūkio akademijoje tuo laiku studijavo 300–400 studentų. Įsteigta valgykla, krautuvė, smulkaus kredito draugija. Žemės ūkio akademijos mokomajam ūkiui priklausė 403 ha ariamos žemės, 50 ha pievų, 10 ha ganyklų, 16 ha sodybos ir parko. 1927–1939 m. veikė Augalų apsaugos stotis, 1938–1940 m. – Sodinininkystės ir daržininkystės stotis.

1925 m. vasario 10 d. Dotnuvos bandymų laukas buvo perduotas Žemės ūkio akademijos Žemdirbystės katedrai. Bandymus suplanuodavo Specialiosios bei Bendrosios žemdirbystės ir Agrocheminės katedros dėstytojai Jonas Kriščiūnas, Juozas Tonkūnas ir Viktoras Ruokis. Čia buvo atliekami ne tik lauko bandymai, bet ir įkurta Žemės ūkio akademijos mokymo bazė, kur studentai susipažindavo su lauko bandymų metodika.

1928 m. sausio 1 d. Žemės ūkio akademija Bandymų lauką dešimčiai metų išnuomojo prie Žemės ūkio rūmų įsikūrusiai Lietuvos žemės ūkio tyrimo įstaigai. Bandymų laukui iš Žemės ūkio akademijos dvaro papildomai buvo paskirta 15,5 ha žemės ir jau turėjo 35 ha žemės plotą. Buvo pakeistas bandymų lauko pavadinimas. Pradėta vadinti Dotnuvos lauko bandymų ūkiu. Bandymus lankydavo ūkininkų ekskursijos.

1931 m. kovo 15 d. Dotnuvos lauko bandymų ūkio vedėju paskirtas Petras Kadziauskas. 1938 m. vasario 21 d. Žemės ūkio tyrimo įstaiga buvo atskirta nuo Žemės ūkio rūmų ir perduota Žemės ūkio ministerijai. Lauko bandymų ūkius visoje Lietuvoje buvo pradėta vadinti bandymų stotimis. Tąd buvęs Dotnuvos bandymų laukas, vėliau Dotnuvos lauko bandymų ūkis, tapo Dotnuvos bandymų stotimi. 1940 m. Lietuvai netekus nepriklausomybės, bandymų stočių vedėjus pradėta vadinti direktoriais.

1944 m. liepos mėn., baigiantis Antrajam pasauliniam karui, traukdamiesi vokiečiai išsivežė daug akademijos turto, o pagrindinius akademijos rūmus susprogdino. Per gaisrą buvo prarasta didžiulė biblioteka ir visi laboratoriniai įrenginiai. Vokiečiai išskerdė ar išsivežė beveik visus akademijos gyvulius (50 arklių, 100 karvių, 130 kiaulių, 30 avių). Žemės ūkio akademija buvo

pavirtusi didžiule griuvėsių krūva ir Dotnuvoje nebeatsigavo. Dotnuvos bandymų stoties pastatai nenukenėję, bet lauko bandymų skaičius gerokai sumažėjo.

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui Dotnuvoje ir jos apylinkėse vyko rezistencinės kovos, trūko pastatų, centriniai rūmai susprogdinti, todėl buvo nuspręsta žemės ūkio akademijos Dotnuvoje neatkurti. Ji 1945–1947 m. buvo perkelta į Kauną. Noreikiškių dvaras prie Kauno tapo akademijos mokomuoju ūkiu. Lauko bandymai buvo daromi netoli Garliavos Zagrados kaime. Praėjus keleriems metams Noreikiškėse buvo pastatyti Žemės ūkio akademijos rūmai ir į juos iš Kauno buvo perkelta Žemės ūkio akademija. Buvusiame Noreikiškių dvare buvo įkurta Lietuvos žemės ūkio akademijos bandymų stotis, kurioje iki šiol daromi lauko bandymai.

Iš Dotnuvos dvaro išsikėlus Žemės ūkio akademijai, vietoj Dotnuvos dvaro pavadinimo ši vietovė įgijo Akademijos pavadinimą. Išlikę buvusios Žemės ūkio akademijos pastatai perduoti Dotnuvos selekcijos bei Dotnuvos bandymų stotims. Petras Kadziauskas Dotnuvos bandymų stočiai sėkmingai vadovavo iki 1944 metų. Direktoriaus pavaduotoju dirbo Vladas Čaikauskas. Praktikantais dirbo Balys Šabanavičius, Antanas Stancevičius ir daugelis kitų baigusiujų akademiją.

1945 m. sausio 16 d. Dotnuvos bandymų stoties direktoriumi buvo paskirtas iš Joniškėlio bandymų stoties perkeltas Petras Vasinauskas, tuo pačiu laiku jis dėstęs žemdirbystės discipliną Lietuvos žemės ūkio akademijoje Kaune. Petras Kadziauskas iš Dotnuvos išvyko dirbti direktoriumi į Joniškėlio bandymų stotį. 1953–1956 m. Dotnuvos bandymų stoties direktoriumi buvo Antanas Tindžiulis. Jam vadovaujant, pamažu nuo paprastų lauko bandymų buvo pereita

prie sudėtingų, vadinamųjų fundamentaliųjų bandymų. Buvo įrodytas žemės ūkio selekcijos sistemos diegimo Lietuvos ūkiuose nepagrįstumas. Subrandinta mintis apie galimą minimalų žemės dirbimą ir kiti svarbūs žemdirbystės mokslui klausimai. Tenka pažymėti, kad bandymų stočių veiklos pradžioje darytus bandymus teko kartoti norint sužinoti, kaip tirtos priemonės veikia besikeičiančio dirvos sukultūrinimo lygio sąlygomis. Be to, apyskaitose buvo randami tik nuo 1929 m. darytų bandymų aprašymai.

1956 m. lapkričio 16 d. Dotnuvos bandymų ir selekcijos stočių bei kitų įstaigų bazėje buvo įkurtas Lietuvos žemdirbystės mokslinio tyrimo institutas. Vietoj Mokslų akademijai priklausiusio Žemdirbystės ir dirvožemio instituto buvo įkurtas Instituto Vokės filialas. Be to, Institutui buvo perduotos visos Lietuvoje veikusios bandymų stotys.

Įkūrus Institutą, dalis Dotnuvos bandymų stoties darbuotojų buvo perkelti į Žemdirbystės skyrių, kiti – į Pievų ir ganyklų skyrių. Žemdirbystės skyriaus vedėju 1956–1987 m. buvo Antanas Tindžiulis. Chemizavimo skyriaus vedėju 1965–1970 m. buvo Vytautas Mašauskas. Pievų ir ganyklų skyriaus vedėju 1956–1961 m. buvo Juozas Tonkūnas, 1962–1990 m. – Leonas Kadžiulis, 1990–2004 m. – Vytautas Žemaitis.

1961 m. buvę Žemės ūkio akademijos centriniai rūmai buvo atstatyti ir į juos iš kitų patalpų perkelti Instituto skyriai bei laboratorijos.

1970 m. kovo 3 d. Žemdirbystės skyrius buvo pavadintas Agrotechnikos skyriumi. Jame įkurti trys sektoriai: Žemdirbystės (skyriaus ir sektoriaus vedėjas Antanas Tindžiulis), Augalininkystės (Vaclovas Petraitis) ir Tręšimo (Vytautas Mašauskas). Visų tyrimų svarbą lėmė auginamų augalų ir naudotojų poreikis. Tačiau stigo lėšų moder-

niai technikai įsigyti, todėl buvo jaučiamas atsilikimas nuo užsienyje gaunamų tyrimų rezultatų.

1980 m. balandžio 8 d. nuo Agrotechnikos skyriaus buvo atskirtas Tręšimo sektorius ir jį sujungus su Lauko darbų organizavimo skyriumi įkurtas Agrochemijos skyrius. Jam 1980–2004 m. vadovavo Vytautas Mašauskas, o nuo 2004 m., šį skyrių sujungus su Žolininkystės skyriumi, iki šiol vadovauja Sigintas Lazauskas. 1988–1999 m. Agrotechnikos skyriui vadovavo Vaclovas Petraitis. 1990 m. rugsėjo 1 d. Lietuvos žemdirbystės mokslinio tyrimo institutas pavadintas Lietuvos žemdirbystės institutu. 1992 m. Agrotechnikos skyriuje panaikinti sektoriai. Jų darbuotojai ištraukė į Žemdirbystės skyriumi pavadintą kolektyvą. Nuo 1999 m. sausio 4 d. jos vedėju dirba Virgilijus Feiza, buvęs Kaltinėnų bandymų stoties mokslo darbuotojas. Nuo 2002 m. Žemdirbystės skyriaus pavadinimas pakeistas į Dirvožemio ir augalininkystės, o Agrochemijos – į Augalų mitybos ir agroekologijos skyriaus pavadinimą.

Abu šie skyriai įrengia bandymus ne tik laukuose, kuriuose prieš 85 metus buvo įkurtas Dotnuvos bandymų laukas, bet ir gretimuose, nes tyrimų apimtis daug kartų didesnė negu prieš daugelį metų. Dotnuvoje prieš 85 metus pradėti tyrimai tęsiasi bei plečiami, sudaromas teorinis pagrindas žemdirbystės pažangai Lietuvos ūkiuose. Bandymų temos buvo įvairios, apimančios sėjomainų, žemės dirbimo, tręšimo, dirvos fizikos, visų lauko augalų auginimo, sėjos laiko ir būdų, sėklos normų ir įterpimo gylio, priežiūros, retardantų naudojimo, derliaus nuėmimo bei įvairius žolininkystės klausimus. Lauko bandymai kiekvienu klausimu dažniausiai būdavo tęsiami trejus ir daugiau metų. Jie buvo papildomi įvairiomis laboratorinėmis analizėmis.

Jerevane – Birštono vaizdai

Švenčiant Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo metines, kovo 11 d. Jerevane, Aramo Chačaturiano namų-muziejaus salėje atidaryta nuotraukų paroda *Birštonas* ir surengtas klasikinės muzikos koncertas.

Sveikindamas susirinkusiuosius ir pristatydamas kultūros renginio programą Lietuvos ambasadorius Armėnijoje Giedrius Apuokas paminėjo, kad maža provincijos miestelio vaizdai dažnai pasako apie šalį ir jos žmones daugiau nei didmiesčių.

Nuotraukų autoriai: Jurgita Kleizienė, Kazys Lazauskas, Jonas Staselis, Andrius Petrulevičius, Michailas Raškovskis, Remigijus Janušaitis, Aldona Šidiškienė, Gediminas Žilinskas.

Koncerte dalyvavo tarptautinių konkursų laureatas violončelininkas Levonas Arakelyanas (Armėnija) ir Lietuvos diplomatinės atstovybės Armėnijoje raštvedė Olga Arzumianian (fortepijonas, Lietuva) ir tarptautinių konkursų laureatas violončelininkas Levonas Arakelyanas (Armėnija).

Koncertuoja Lietuvos diplomatinės atstovybės Armėnijoje raštvedė Olga Arzumianian (fortepijonas, Lietuva) ir tarptautinių konkursų laureatas violončelininkas Levonas Arakelyanas (Armėnija)

sohno, Camille Saint-Saëns, Gasparo Cassado kūriniai.

Renginio metu svečiams buvo platinami informaciniai leidiniai apie Lietuvą ir Birštoną.

Renginį organizavo Lietuvos ambasada Armėnijoje kartu su Birštono savivaldybe, Birštono kul-

tūros centru ir Aramo Chačaturiano namus-muziejumi.

URM Informacijos ir viešųjų ryšių departamento Spaudos ir viešųjų ryšių skyriaus informacija

Gedimino Žemicko nuotrauka

TEISĖS INSTITUTAS

skelbia konkursą eiti **Kriminologinių tyrimų skyriaus jaunesniojo (-ios) mokslo darbuotojo (-os)** pareigas, 1 vieta.

Dokumentai priimami iki 2009 m. gegužės 11 d. adresu: Teisės institutas, Gedimino pr. 39/Ankštoji g. 1, 201 kab., Vilnius. Informacija teikiama telefonu: (8 5) 249 7591.

Smulkesnę informaciją rasite Teisės instituto tinklalapyje www.teise.org

Atkelta iš 12 p.

pradžią buvo stebėtina pavykusi. Deja, pabaiga buvo nesėkminga, sukilimas pralaimėtas, o baigėsi Abiejų Tautų Respublikos trečiuoju padalijimu ir Lietuvos valstybingumo netektimi. Tačiau Vilniaus didvyrių, studentijos nuopelnai dėl to neturėtų nublankti. Deja, teišius K. Labanauskas: nėra Vilniuje jokio žymens apie išpūdingą sukilimo pradžią.

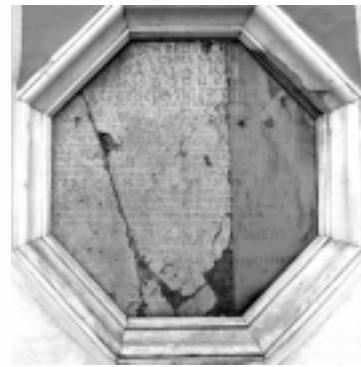
Nuo savęs pridursime: Vilniuje daug aukštųjų mokyklų, tūkstančiai studentų, kartais nežinodami, kur išlieti savo energiją, varžosi koldūnų ar cepelinų valgymo varžybose ir kituose kvaliojimuose. Kodėl lenktynės savo pirmą atminimo? Tegu tai būtų 1794 m. sukilimo dalyvių studentų atminimui skirta mokslinė konferencija ar ažuoliukų sodinimo talka. O gal studentų rankomis tiktų pastatyti kokį žymenį kad ir senosios Alma mater viename iš kiemų? Juk ne visada reikia tik varžytis, kuris prarys rekordinį kiekį koldūnų ar cepelinų. Ne jau tik tokiomis „reikšmingomis“ pramogomis ir iniciatyvomis gali pasigirti dabartinė studentija?

K. Labanauskas daug metų yra dirbęs parkotyrimo darbą, rūpinęsis paveldosaugos objektais, tad gerai žino, koks didelis atstumas skiria gerus ketinimus ir realiai įgyvendinamus kūrinius. Reikia pastangų, lėšų ir daugybės kitų dalykų. Kita vertus, kiekvienas reikšmingas dalykas prasideda nuo iniciatorių, problemos judintojų ir skatintojų. Akivaizdu, kad reikia sukaupti ne vien istorinę ir ikonografinę medžiagą, bet padaryti ir atstatymo objekto projektą. Reikia užsitikrinti, kad ta vieta daugiau nebūtų pertvarkoma, keičiama, o visuomenei turi būti pateikta informacija, kas norima padaryti. Net jei greitai nepavyktų pastatyti Baltųjų stulpų ar bent jų muliažo, iniciatyva neturėtų nuslopti. Kodėl nepagaminus kad ir mažiųjų Baltųjų stulpų suvenyrų, gal suvenyrinio maketėlio, kuris kaip savotiškas simbolis galėtų pradėti savo atskirą gyvenimą, primintų buvusį paminklą ir jaudintų visuomenę. Kodėl įvairius užsienio firmų logotipus dažnai naudojame įvairiems reikalams ir reklamai, bet juk tam galime panaudoti kad ir Baltųjų stulpų įvaizdį – teisingi K. Labanausko svarstymai. Buvusių Trakų vartų ar simbolių vartų – Baltųjų stulpų – visumos atkurti nepavyks, tad tegul bent vienas atkurtas stulpas bus atminties gaivintojas, mūsų rūpesčio savo miestu simbolis. Kiti laikai, tad ne paveldo objektų funkcijas turime atkūrinėti, bet rūpintis atminties ženklais.

Šią mintį K. Labanauskas išplečia ir į archeologinę tyrinėjimų sritį. Archeologai nuolat iškeldami žemės paviršius seniai pamirštus ar išvis nežinotus istorinius bei kultūros paveldo dalykus, randa buvusių statinių pamatus, rūsius ar kitas liekanas. Bet kas kelia nerimą. Archeologai dažnai vietovę iškasinėja, iškeldena, vertingus radinius išveža į muziejus, bet vieta išniokota. O ta vieta turėtų būti pažymima, kas padaryta, atrasta, kokie nauji faktai su-

Skulptoriaus Boleslovo Balzukevičiaus sukurta Šv. Jackaus skulptūra netoli buvusių Baltųjų stulpų; senieji užrašai ant Šv. Jackaus kopytelės sienos

Baltieji stulpai: Vilniaus istorinės atminties ženklas (2)

žinoti ir kur apie visa tai galima sužinoti daugiau, kur saugomi atrastieji eksponatai. Jeigu archeologai užsibrėžę gražinti mums istoriją, atmintį, tai tą turi daryti ne vien teritorijos (neretai paminklinės) niokojimo sąskaita. Štai tie nauji žymenys žmonėms bylos, kokiame reikšmingame krašte ar vietovėje jie gyvena. Tada visuomenė labiau gerbs ir saugos paveldą, bus nepakanti jo niokotojams.

Arba štai garsieji XVI a. teisinės minties paminklai Lietuvos Statutai, veikę LDK teritorijoje kelis šimtus metų, Lietuvos Statutu Vilniaus gubernijoje vadovautasi iki 1840 m. net ir Lietuvai patekus į carinės Rusijos sudėtį. O kur bent vienas žymuo, kuris visuomenei primintų apie tuos Lietuvos Statutus? – labai vietoje iškeltas K. Labanausko klausimas. Ar reikia eiti tik į Vilniaus universiteto bibliotekos P. Smuglevičiaus salę, kad tarp kitų senų spaudinių pamatytume ir Statutą? Tokie žymenys, jeigu jie atsirastų, keltų pagarbą Statuto kūrėjams, taip pat jų triūso įprasminojams žymenyje. Duoklė savajai istorijai yra didžiulė, ir ji neatiduota. Buvusiais laikais to buvo neįmanoma padaryti, bet kas truko dabar, kai Lietuva atkūrė valstybingumą? Tai priklauso nuo mūsų žmonių ir bendruomenių pilietiškumo. Užteks pirštu rodyti į to ar ano nepadarančią valdžią.

Štai šie nepadaryti darbai ir lemia, kad į savo valstybę, jos istoriją dažnai žvelgiame ne savomis, bet svetimųjų akimis, pasiskaitę kitose šalyse išleistų knygų ar straipsnių, dažnai tendencingų, kur akivaizdžius siekia nuvertinti mūsų krašto

žmonių laimėjimus.

Kalbėdami apie vienos ar kitos vertybės atkūrimą turime galvoti apie atkuriamos vertybės prasmę: ji turi skatinti žmonių poreikį domėtis savo krašto praeitimi, saugoti kultūros paveldą ir gausinti naujus darbus, kurie išliktų istorijoje, kultūroje ir žmonių atmintyje. Antraip ir liksime šios žemės mažutėliais, niekam pasaulyje nežinomi, kaip nereikšmingi ir didesnio dėmesio nenusipelnę, kurių lemtis – džiaugtis tik kitų kraštų laimėjimais.

Kaip juda traukinys

Kaip juda reikalai, ar pavyko sudominti Baltųjų stulpų atstatymo reikalais visuomenę? Paprastai oficialius asmenis, turinčius platesnio veikimo svertus lyg ir išskiriame iš visuomenės, bet tada kas yra ta visuomenė? Juk visi užimame tam tikras pareigas, dirbame tam tikrus darbus. Sausio mėnesį prof. Libertas Klimka ir M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondo atstovas Gintautas Ivinskas Baltųjų stulpų Vilniuje atkūrimo idėją pristatė susisiekimo ministrui Eligijui Masiuliui. Ministras idėjai iš esmės pritarė, žadėjo apsvaistyti, kaip prie idėjos įgyvendinimo galėtų prisidėti ministerija. Vasario 20 d. ministerijos sekretoriaus Rimvydo Gradausko pasirašytame laiške skaitome: „Skirti programos lėšų kultūros paveldo objektams atkurti nenumatyta, todėl finansuoti programos lėšomis Vilniaus baltųjų stulpų atkūrimo negalime...“ Ministro atstovė spaudai elektroniniame laiške kiek anksčiau rašė: „Įmanomas tik moralinės paramos idėjai deklaravimas iš minis-

terijos pusės (kas iš principo yra padaryta). Jis gali būti išdėstytas ant popieriaus kaip atsakymas į šį kreipimąsi. Galbūt jis ir pravos labiausiai kreipiantis dėl paramos iš mūsų kuruojamas žmonės...“ Tik žadėtojo rekomendacinio rašto teko laukti ilgokai. 2009 m. kovo 19 d. pagaliau buvo gautas ministro Eligijaus Masiulio pasirašytas raštas, kuriame rašoma: „[...] Atsižvelgdami į informaciją apie M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondo iškeltą idėją bei rodomą iniciatyvą dėl Baltųjų Vilniaus stulpų atkūrimo, manome, kad Baltųjų Vilniaus stulpų idėjos įgyvendinimas reikšmingai prisidėtų prie siekio atkurti Vilniaus istorinę atmintį. Susisiekimo ministerija nuoširdžiai remia šią idėją ir žinodama, kad šią iniciatyvą palaiko kitos institucijos, kurių prioritetinės veiklos funkcijos yra panašios projektų įgyvendinimas, svarstyti galimybę prisidėti. [...]“

Atsakyme iš Kultūros ministerijos (kovo mėn. 2 d.) viceministro Donato Valančiausko pasirašytame rašte teigiama, kad ministerija iš esmės pritaria ir remia idėją atkurti šį istorinį Vilniaus miesto akcentą bei simbolį, meninės projekto dalies įgyvendinimui ministerija galėtų skirti dalinį finansavimą. Gana geranoriškas, visuomenės narių iniciatyvą viltingai palaikantis atsakymas.

Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Miesto plėtros departamento, pasirašytame direktoriaus Artūro Blotnio rašte, rašoma: „Jūsų pasiūlymas yra įdomus ir svarstytinas, tačiau pateiktos medžiagos nepakanka sprendimui priimti. Prašytume pateikti papildomą istorinę medžiagą ir grafinę dalį (projektinius

pasiūlymus) bei nurodyti galimą Baltųjų stulpų projektavimo ir atstatymo šaltinį. Gavus papildomos medžiagos, klausimas dėl Baltųjų stulpų atstatymo būtų svarstomas pasitarime pas Vilniaus miesto savivaldybės merą.“ Ką gi, atsargus požiūris geriau už jokių požiūrių, o prašymas pateikti papildomos medžiagos gali būti supras tas ir kaip siekis toliau diskutuoti ir tikėtis departamento palaikymo praktiniuose Baltųjų stulpų atstatymo darbuose.

Labai dėmesingai Baltųjų stulpų atstatymo idėją išklause Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko pirmoji pavaduotoja Irena Degutienė ir jos patarėjas Kęstutis Kupšys. Po prof. L. Klimkos ir Fondo atstovo G. Ivinsko apsilankymo buvo išplatintas viešas pranešimas, kuriame yra ir šie žodžiai: „Džiaugiuosi, kad Vilniuje kyla tokios gražios kultūrinės iniciatyvos, kurių pagalba gaivinama istorinė vilniečių, o kartu ir visų Lietuvos žmonių atmintis. Linkiu projekto sumanytojams kuo daugiau energijos įgyvendinant Baltųjų Vilniaus stulpų atstatymo idėją, ir kiek galėdama tai remiu.“ Vizito dalyviai pabrėžė didelį juos priėmusios Seimo Pirmininko pirmosios pavaduotojos nuoširdumą ir suinteresuotumą įgyvendinti pristatytą idėją, vilniečių pilietinės iniciatyvos palaikimą.

Kultūros paveldo departamentui prie Kultūros ministerijos direktorės Dianos Varnaitės fondui ir Etninės globos tarybos pirmininkui Libertui Klimkai atsiųstame laiške reiškiamas nuomonė, kad nėra tikslinga pritarti šių Stulpų ar tik vieno iš jų atkūrimui S. Konarskio, J. Basanavičiaus gatvių ir Savanorių prospekto sankirtoje, nes „dėl pasikeitusios urbanistinės šios viešosios erdvės situacijos, problemiška Stulpus atkurti tiksliai jų buvimo vietoje. Neprieštarautume šios istorinės vietos pažymėjimui kitomis išraiškos priemonėmis: informaciniu centru ar atminimo lenta.“

Užtat yra M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondo iniciatyvų nuoširdžių rėmėjų, kurie nesiekdami garsintis randa būdų paremti gerus darbus. Vieni iš jų – panevėžietis Zdrūnas Raščius ir Rimantas Jonas Dagys bei UAB Patikimas auditas iš Vilniaus.

Rašinių baigsime trumpu apibendrinimu: Baltųjų stulpų likimas – tai tarsi Vilniaus istorijos atšvaitas amžių bėgyje. Reikia manyti, kad jų istorija nėra nutrūkusi amžiams, o jos likimas yra pačių vilniečių rankose. Pagaliau šios aktyvių ir savo sostinės ateitimi susirūpinusių vilniečių iniciatyvos likimas parodys, kiek esame pilietiški ir kiek mūsų valstybėje priklauso nuo žmonių ir visuomenės valios. Teišius G. Ivinskas sakydamas: „Ne ką mažiau už patį Baltųjų stulpų atkūrimą svarbu per šią idėją „pasizvalgyti“, kiek patys mūsų valstybės tarnautojai yra aktyvūs ir pilietiški, kiek jiems rūpi (jei rūpi) istorinių valstybės simbolių atkūrimas bei įtvirtinimas visuomenėje“.

Gediminas Zemlickas

Mokslas Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Kristina Sakalauskiene

Dizaineris Mindaugas Galkus

Patarėjai: Stasys Goberis, Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.

Laikraštis internete: <http://mokslasplus.lt/mokslas-lietuva/>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslas Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplus.lt/mokslas-lietuva/> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslas Lietuva“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius

Tiražas 500 egz.